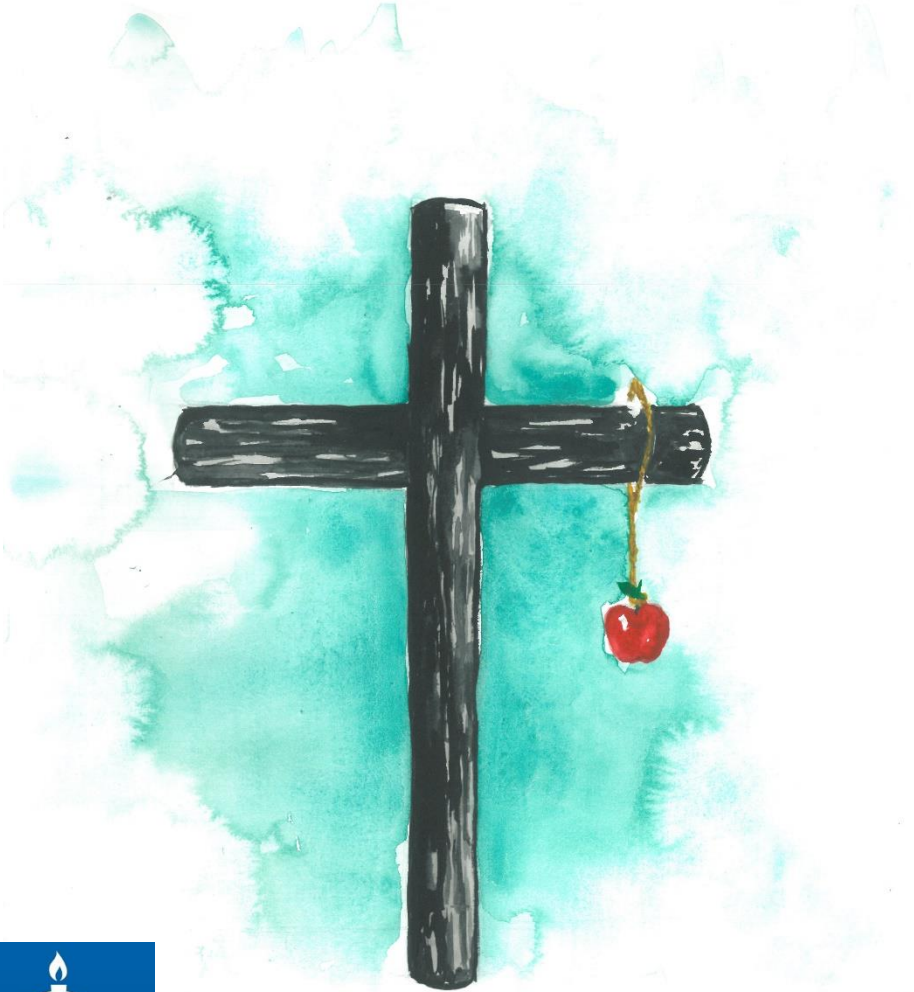

İslâm Kelâmında
NÜZÛL-Ü İSÂ
RETORİĞİ

Hatice ÖZDEMİR EKİNCİ

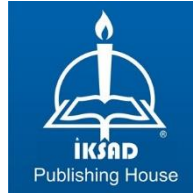
İslâm Kelâmında
NÜZÛL-Ü İSÂ
RETORİĞİ

Hatice ÖZDEMİR EKİNCİ

Editör

Dr. İsmail EKİNCİ

2021

Copyright © 2021 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or
transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical
methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses
permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2021©

ISBN: 978-625-7687-98-0

Cover Design: Gözde İSİSCE

January / 2021

Ankara / Turkey

Size = 14,8x21 cm

Kıymetli eşime ithâfen

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	III
ÖN SÖZ	V
TAKDİM.....	VII

GİRİŞ

1. KONU VE PROBLEM	2
2. AMAÇ VE ÖNEM.....	3
3. KAYNAKLAR VE YÖNTEM.....	4
4. İLGİLİ LİTERATÜR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	4

I. BÖLÜM

MESİH KAVRAMI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. KELİME VE TERİM OLARAK MESİH	6
1. 1. Teolojik Açıdan Mesih Anlayışı	9
1. 2. Kurtarıcı Mesih Anlayışının Tarihi ve Kültürel Temeli	10
1. 3. İlâhi Dinlerde Mesih İnancı ve Kurtarıcı Beklentisi	16
1. 3. 1. Yahudilikte Mesih'in Tarihi Temeli.....	16
1. 3. 2. Yahudilikte Mesih İnancı.....	22
1. 3. 3. Hıristiyanlıkta Mesih İnancı	30
2. PEYGAMBERLİK ANLAYIŞINDAKİ SAPMANIN BİR SONUCU OLARAK MESİH KÜLTÜRÜ	42
3. HİRİSTİYAN VE İSLAM TEOLOJİSİNDE MESİH KAVRAMININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	44

II. BÖLÜM

İSÂ'NIN HAYATI VE İMAJI

1. KUR'AN-I KERİM'E GÖRE HZ. İSÂ	51
1. 1. Hz. İsâ'nın Nesebi ve Doğumu	56
1. 2. Hz. İsâ'nın Risâletini Tebliğ Dönemi ve Mucizeleri	63
1. 2. 1. Tebliğ Dönemi.....	63
1. 2. 2. Mucizeleri.....	65
2. HZ. İSÂ'NIN HAVARİLERİ.....	69
3. HZ. İSÂ'NIN VEFATINDAN SONRA HİRİSTİYAN İNANCINDAKİ SAPMALAR	78

3. 1. Teslis İnancı	80
3. 2. Mesih ve Gelecek Dönem İnancı	81
3. 3. Çarmih Öğretisi ve Kurtuluş	82
3. 4. Cennet ve Cehennem Düşüncesi ve Araf Öğretisi	83
3. 5. Meryem.....	83
4. YAHUDİ VE HİRİSTİYAN TEOLOJİSİNDE HZ. İSÂ'NIN İMAJL.....	84

III. BÖLÜM

NUZÛL-İ İSÂ İLE İLGİLİ TEOLOJİK PROBLEMLER

1. GÖĞE YÜKSELİŞ MİTOSLARI	92
1. 1. Hz. İsâ'nın Çarmıha Gerilme Problemi.....	97
1. 2. Hadis Kültüründe Nüzûl-ü İsâ Meselesi	104
2. NÜZÛL-Ü İSÂ HAKKINDAKİ FARKLI GÖRÜŞLER VE DEĞERLENDİRMELER	113
2. 1. Nüzûl-ü İsâ'yı Reddedenler	113
2. 2. Nüzûl-ü İsâ'yı Kabul Edenler ve Delilleri	118
2. 2. 1. Ref İle İlgili Ayet ve Açıklamalar.....	120
2. 2. 2. Nüzûl İle İlgili Ayet ve Açıklamalar.....	126
i. Hz. İsâ'nın Yetişkinlik Halinde İken İnsanlarla Konuşacağını İfade Eden Ayet.....	126
ii. Ehli Kitabın, Ölümünden Önce Hz. İsâ'ya İman Edeceğini Anlatan Ayet	127
iii. Diri Olarak Kaldırılacağı (Gönderileceği) Gün Hakkındaki Ayet.....	128
iv. Hz. İsâ'nın Kıyametin Alâmeti Oluşuyla İlgili Ayet	128
2. 3. Nüzûl-ü İsâ ve Bu İnancı Reddedenlerin Dini Durumu.....	131
SONUÇ	133
KAYNAKÇA.....	139
ÖZGEÇMİŞ.....	144

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.s.	‘Aleyhisselam
b.	Bin
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Hz.	Hazreti
İbn.	İbni
M. Ö.	Milattan Önce
M. S.	Milattan Sonra
M.	Milat
P. Tarihi	Peygamberler Tarihi
R. A.	Radiyallahu ‘Anh
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallahu ‘Aleyhi ve Sellem
Thk.	Tahkik
v.b.	ve benzeri
v.s.	ve saire

ÖN SÖZ

İnsanlığın tarihine baktığımızda insanların kurtarıcı beklentisi içinde olduğunu görmekteyiz. Mesih tasavvuru üç ilâhi dinde geniş boyutlarıyla ele alınmış, çeşitli yorumlar ortaya çıkmıştır. Gerek inanç ve öğretileri gerekse dünyanın her tarafındaki yaygınlığıyla Hıristiyanlık günümüzde önemli evrensel dinlerden biridir. Tarihsel gelişimine baktığımızda Hıristiyanlık, ilâhi dinler içerisinde teolojik tartışmaların fazlaca yer aldığı bir dindir.

Nüzûl-ü Îsâ meselesine üç büyük İlâhi din farklı şekilde yaklaşmıştır. Hıristiyan inancına göre, Hz. Îsâ mesihdir. Hz. Îsâ çarmıhta acı çekerek Tanrı'nın katına yükselmiş, kıyamete yakın tekrar yeryüzüne inerek ilâhi adaleti tesis edecek bir kurtarıcıdır. Hz. Îsâ insanlığın günahına kefarete olarak Tanrı tarafından yeryüzüne gönderilmiş, yeryüzünde acılar çekmiş, çarmıha gerildikten sonra Tanrı'nın katına yükselmiş ve Baba'nın sağ tarafına oturmuştur. Göğün katında hala yaşamaktadır ve ilâhi kurtuluş için tekrar yeryüzüne inecektir. Yahudiler açısından Hz. Îsâ mesih değildir. O mucizevi şekilde doğmamış, Tanrı'nın krallığını tesis edememiş, Yahudileri kurtaramamış pasif bir insandır. Gerçek Mesih gelmemiştir. Mesih Davud (a.s.)'in soyundan gelecektir ve Yahudiler hala mesihi beklemektedirler. İslamiyet açısından Hz. Îsâ mucizevî şekilde dünyaya gelen, risâletini tebliğ eden, Allah'ın kulu ve elçisi olan büyük bir peygamberdir. İslam, Hıristiyan inancındaki üçlemeyi reddeder. Hz. Îsâ'nın yeryüzüne tekrar ineceği konusunda Müslümanlar muhtelif görüşler ortaya koymaktadırlar. İslam inancında Nüzûl-ü Îsâ tartışmalı bir konudur.

İslam'ın Mesih anlayışını kavramada temel olarak aldığımız iki kaynak, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadisleridir. İslam inancına göre, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'le başlayan risâlet görevi Hz. Muhammed (s.a.v.) ile sona ermiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) son peygamberdir.

Konuyla ilgili çalışırken, araştırmamızın boyutlarının çok geniş olduğunun farkına vardığımızı söylemeliyiz. Bu sebeple birtakım eksiklerimizin ve hatalarımızın olduğunu biliyor, anlayışla karşılanacağımız ümidini taşıyoruz.

Böyle bir çalışmanın oluşturulmasında ve olgunlaştırılmasında katkılarından dolayı sayın Prof. Dr. Mehmet Evkuran hocama ve kitabın editörlüğünü ve dizgisini üstlenen kıymetli eşim Dr. Öğr. Üyesi İsmail Ekinci'ye katkılarından dolayı kalbi teşekkürlerimle.*

Hatice ÖZDEMİR EKİNCİ

Çorum - 2021

* Bu çalışma, 05.07.2013 tarihinde sunduğumuz Yüksek Lisans tezinin gözden geçirilerek basılmış halidir. Bkz. Hatice Özdemir Ekinci, *İslâm Kelâmında Nüzûl-i İsa Retoriği*, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2013.

TAKDİM

Yeryüzünün imkânları tükendiğinde insanlar gökyüzüne yönelirler. Toplumsal hayatta ortaya çıkan problemler yine toplumsal araçlarla çözümlenmek durumundadır. Ancak zaman zaman öylesine olaylar ortaya çıkar ki, yaşanan acı ve yıkımlar geri döndürülemez şekilde her bireyi derinden sarsar. Kendi kişisel deneyimlerimizden biliriz: Olayın anısı kendisinden daha çok acı verir. Kitleler de yaşadıkları trajik olayları değiştirmeyecekleri ya da hiç yaşanmamış kılamayacakları için ona anlam yükleyerek trajediler ile baş etmeye çalışırlar. Her toplumun kendine özgü tarihsel acıları vardır ve bunlar kimliğin, inancın, benliğin ayrılmaz bir parçası olacak şekilde tanımlanmıştır. Buradaki sorun, fizik dünyadaki sorunların metafizik düzeye taşınarak yeniden yapılandırılmasıdır. Dinin ve mitolojinin birbirine en çok yaklaştığı alan da işte burasıdır. İnsanların gözünü açmak, Tanrı'ya giden yolu göstermek, aradaki engelleri ifşâ etmek ve özgür irâdeyi savunmak üzere gönderilen peygamberlerin yüceltilerek örneklikten çıkarılması dinî mesajın bozulma sürecinde yaşanan en ciddi problemdir. Peygamberleri 'kutsal kurtarıcılar' olarak algılayan mitik kültüre karşı, vahiy onların uyarıcı ve yol gösterici kimliklerine dikkat çekmiş, insanların bireysel sorumluluğunun ve çabalarının önemini vurgulamıştır.

Hız. Peygamber sonrasında bir anlamda korumasız kalan din, kültürel etkileşimler ve toplumsal değişim/dönüşümlerin tâbi olduğu kurallara açık hale gelmiştir. Bu süreçte eski dünyanın mitleri kriz anlarında oluşan çatlaklardan girerek dinsel kültürün bir parçası haline

gelmeye çalışmış ve zamanla bizzat dinsel hakikatin kendisi olmak istemiştir. Öyle ki bunun başarıldığı zeminlerde kutsal metin/ler, peygamber, ilk nesil vs. bu yeni oluşan teo-mitolojik dünyanın gözüyle yeniden okunur, yorumlanır ve inşa edilir olmuştur. Metinlerin anlaşılmasında kültürler ve inançlar arasında sözel yollarla aktarımlar, uyarlamalar ve eklemeler gerçekleşir. Bu durum özellikle aynı kökene vurgu yapan vahye dayalı dinler ve bunlar dolayımında oluşan kültürler arası ilişkilerde görülür. Nitekim bazı rivayetlerde Hz. Muhammed'e Ehl-i Kitab'ın bilgilerine ne kadar ve hangi sınıra kadar güvenileceği sorulmuştur. Verilen cevap onların bilgilerine güvenilmemesi gerektiği ya da Kur'an'a uyanların alınıp uymayanların reddedilmesi, bunun dışındakilerin ise ne red ne de kabul edilmesi şeklinde sürece bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Kur'an ile uyumlu olmak ya da ona karşı olmak, açık ölçülerdir ve tespiti mümkündür. Ancak 'ne uyan ne de karşı çıkan' tanımlaması oldukça esnek ve kaygan bir zemine işaret etmektedir. Bir diğer sorun da Kur'an'da anlatılan pek çok kıssanın özellikle Yahudi inancında karşılığı olması ve daha ayrıntılı anlatıların yer almasıdır. Kur'an kıssaları tefsir edilmeye çalışırken metnin bıraktığı boşlukların Ehl-i Kitab bilgileri ile doldurulmaya çalışılmasıdır. Bunların Kur'an'a ters düşmediği aksine kıssayı tamamladığı ve anlaşılmasına katkı sağladığı düşünülmüş olabilir. Ancak sonuçta İsrailiyât adı verilen bir sorun ortaya çıkmış olması bir vakıadır.

İsrailiyât'ın İslamî ilimlerdeki yansımaları ağırlıklı olarak tefsir alanında ele alınmıştır. Ancak bu sorunun diğer dinî ilimler bağlamında da incelenmesi gerekmektedir. Özellikle inanç konularının ele alındığı

ve diğer ilimlere göre tümel bir karakter taşıyan, dinin asıllarını (usûlu'd-Dîn) araştıran, temellendiren ve savunan bir ilim olarak öne çıkan Kelâm'da İsrailiyât yansımalarının olup olmadığı varsa bunların hangi figürler olarak kendilerini inşâ edip uyarladığı gerçekten de önemli bir araştırma konusudur.

Dinler tarihi ve kültür arkeolojisi verileri inançların aynı kaynaktan beslenen ancak coğrafyaya göre şekillenen yapılar olduğunu ortaya koymaktadır. İslam, Hz. Muhammed'in peygamberliği ile hayat bulan ve görünürleşen son vahiydir. Peygamber hayatta iken Müslümanlar ile birlikte bir toplum kurmayı ve içinde doğduğu coğrafyada hâkim bir güç olmayı başarmıştı. İslam gerçekten de kısa bir zamanda büyük başarılar göstermiş bir dindir. İslam'ın hızlı toplumsal-politik başarısı beraberinde teolojik bazı problemleri de getirmiştir. İslam öncesi Arap kültürü çevresini kuşatan köklü medeniyetlere oranla daha basit ve yüzeyseldir. Dinî açıdan ise İslam'ın sağladığı güçle aynı alanda rekabet eden Ehl-i Kitab (Yahudi ve Hristiyan) coğrafyada kendini bulan Müslümanlar, gerek teolojik tartışmalar, metin okumaları, sözlü kültür etkileşimi, ihtidalar gibi yollarla sahip olduklarından daha karmaşık ve farklı inanç yapıları ve sorunları ile karşılaştılar. Bu karşılaşma Müslüman aklını ve ufkunu açılım sergilemeye zorlamış ve dinin rasyonel açıklamasını yapan ilimlerin gelişmesine katkı sağlamıştır. Ancak öte yandan bu süreç, dinî bilginin saflığını ortadan kaldıracak etkileşim ve aktarımlara da sahne olmuştur. Kur'an'da yer alan ve öz olarak verilen anlatımlar hakkında daha ayrıntılı açıklamalara sahip olan teolojik sistemler konu, figür, sorun, kavram düzeylerinde İslam düşüncesine etki etmeye başlamıştır.

Bu etkileşimler, ayetlerde adı geçen peygamberlerin ya da kavimlerin anlatıldığı ayetleri tefsir etme düzeyinden ileri geçmiş, ayetlerin anlaşılmasına yön vererek onların bir inanç ilkesi olarak kodlanmasına ve Müslüman inancının bir parçası haline gelmesine yol açmıştır.

Bu alanla ilgili olarak öne çıkan konu Hz. İsâ'nın nüzulü problemidir. Nüzûl-ü İsâ kıyametin büyük alametleri arasında sayılmış, yanı sıra Mehdi'nin zuhuru, Deccâl, Yecûc ve Me'cûc, dâbbetu'l-arz'ın ortaya çıkması gibi olaylarla birlikte ele alınmıştır. Mesih'in inişi ile Mehdi'nin zuhuru olaylarının birleştirilmesi (Mesih'in Mehdi'nin arkasında namaz kılması gibi) ayrıca ilginç bir noktadır. Kur'an ayetlerinde Hz. İsâ'nın kıyamet gününden önce yeryüzüne ineceğine dair açık, kesin ve bağlayıcı açıklamalar ve bilgiler yer almamaktadır. Bu yüzden konu daha çok ayetlerin yorumu ve bazı rivayetlerin delil olarak kullanılması üzerinden temellendirilmiştir. Yazılan akâid metnlerinin ahiret ile ilgili bölümlerinin başında kıyamet alametleri büyük ve küçük olanlar şeklinde sınıflandırılmış ve İsâ'nın nüzulü büyük alâmetlerden birisi olarak belirtilmiştir. İtikad risâleleri özlü ve kısa metinlerdir ve konular delillerden arındırılmış biçimde hükümler şeklinde verilmiştir. Konuların tartışıldığı yer, kelimelerdir. Kelamcılar, dakîku'l-kelem niteliğindeki bu metinlerde tevhid, nübüvvet, meâd ve imâmet ile ilgili konuları aklî ve naklî delillere dayanarak tartışır ve bağlı oldukları ekolün görüşlerini savunurlar. Hz. İsâ'nın nüzulü konusu kelamcılar arasında uzun polemiklere konu olmuştur. Bunun bir inanç ilkesi olarak sunulmasına karşı çıkan kelamcılar bunun Hristiyanlardan geçtiğini söyleyerek itiraz etmişlerdir. Ancak İsâ'nın nüzulü görüşünü benimseyen ve bunu ayet

ve hadislere dayandıran kelamcılar da vardır ve Sünnî kelamında bu görüşün hâkim olduğu görülmektedir. Ancak konu itikâdî bir ilke olarak belirsizliğini korumaktadır. Bu nedenle Îsâ'nın nüzulü konusuna sadece metin merkezli bir problem olarak yaklaşılması bilimsel olarak yeni ve özgün bir çaba sayılmayacaktır. Problemin daha geniş bir çerçevede kültürler ve inançlar arası etkileşim ve bunun itikat ilkesine dönüşmesi süreci bağlamında incelenmesi gerekir. Kutsal kurtarıcı figürünün İslamîleşmesi probleminin iki örneği Hz. Îsâ şahsında yapılan tartışmalarda ve öte yandan Mehdi'nin zuhuru/ricati inancında görülmektedir. İslam'ın iki büyük rakip kolu olan Ehl-i Sünnet ve Şia'da bu iki figürün metinlere yansması da konunun önemli ayaklarından birisini oluşturmaktadır. İbn Haldûn Mehdi inancının Sünnî kaynaklara Şia'dan geçtiğini ileri sürmüştür. Ancak Hz. Îsâ'nın dönüşü meselesinin Mehdi ile ilişkilendirilmesi hakkında bir açıklama yapmamıştır. Metinlerde Mehdi ile Hz. Îsâ arasında nasıl bir ilişki kurulduğu imâmet-hilâfet çekişmelerinin seyri göz önünde bulundurularak açıklanabilir.

Hatice Özdemir Ekinci bu kritik konuyu ele almış, klasik görüşleri aynıyla tekrar etmek yerine çözümleyici bir yaklaşımla Nüzûl-ü Îsâ konusunu incelemiştir. Konu hakkında öne sürülen görüşlerin dayanaklarını incelemiş, birbirleri ile karşılaştırmış ve eleştirel değerlendirmeye tabi tutmuştur. Ayrıca konunun tarihsel ve kültürel yönlerine de değinerek bu görüşün İslamîleşmesi sürecine dikkat çekmiştir. Hz. Îsâ'nın dönüşünü bir inanç ilkesi haline getirenlerin dayandığı deliller kelam yöntemi açısından kesinlik taşımamaktadır. Ayetlerde geçen bazı kavramlara yüklenen farklı

anlamaların gerisinde, korunmaya ve kanıtlanmaya çalışılan inançlar yer almaktadır. Kur'an'da Hz. İsâ'nın vefat ettiği ancak çarmıhta ölmediği açık bir veridir. Ancak O'nun kıyamete yakın bir zamanda yeryüzüne ineceği şeklinde bir anlatım yoktur. Buradaki rivayetlere başvurulmaktadır. Rivayetlerin içerik ve senet açısından incelenmesi, bu konunun inanç ilkesi olarak kodlanması için yeterli olmadıkları sonucunu vermektedir. Kesinliğin olduğu yerde yoruma gidilmez; diğer bir deyişle farklı yorumların olması bağlayıcı tek bir hükmün olmadığı anlamına gelir. Metodolojik açıdan bu ilke gözetildiğinde nüzûl-ü İsâ konusunun kesin bir inanç ilkesi olmadığı ve bunu reddedenlerin bir inanç ilkesini inkâr edenler olarak suçlanamayacağı söylenmelidir.

Hassas bir konuyu bilimsel bir özen ve dikkat içinde ele aldığı bu önemli çalışmasından dolayı değerli öğrencim Hatice Özdemir Ekinci'yi tebrik ediyor, başarılarının artarak devam etmesini diliyorum.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Çorum - 2021

GİRİŞ

1. Konu ve Problem

Hiz. İsâ'nın (a.s.) nüzûlü, yeryüzüne iniş, tekrar yeryüzüne gelecek olup olmaması, avdeti, özellikle 19. yy.dan itibaren tartışılır olmuştur. Bu tartışmanın temasına baktığımızda, Hiz. İsâ'nın tekrar yeryüzüne geleceği, nasıl geleceği İslam itikadında tartışmalı bir konudur. Nüzûl yani geri dönüş, iniş itikadı Kur'an'da geçen Hiz. İsâ'nın göğe kaldırılmasını, ref edilmesini ifade eden ayet müfessirlerce farklı yorumlanmıştır. Nüzûl keyfiyeti hadislerde de muhtelif şekilde ele alınmış, Hiz. İsâ'nın (a.s.) yeryüzüne geleceği meselesi itikadî açıdan değerlendirilmiştir. Hiz. İsâ'nın ölüp ölmediği konusunda Hiz. İsâ'nın (a.s.) kavmi ve ümmeti yanında, günümüz müslümanları da şüphe içerisindedir. Nüzûl-ü İsâ (a.s.) meselesi, ister eski dinlerin etkisiyle oluşturulmuş bir inanç olsun ister bid'at olsun ister batıl itikad hatta hurafe olsun, bir itikadi inanç olmuş, insanların yaygın bir halk inancı haline gelmiştir.

Kurtarıcı figürünün birçok toplumda var olması, belli şartları taşıyan toplumlarda benzer özellikleri taşıyan kurtarıcıların beklenmesi konunun sosyolojik tarafını ele almamızı gerekli kıldı. Toplumlarda içinde buldukları ağır sosyal şartlardan çekip çıkaracak bir model olarak bir lider, kral, hükümdar beklemedikleri gerçeğiyle karşılaşıyoruz.

2. Amaç ve Önem

Hız. İsa'nın (a.s.) nüzûlü meselesi asırlardır tartışılmaktadır, halen tartışılmakta ve tartışılmaya devam edecek görünmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Hız. İsa'nın durumuna dair Ehl-i Kitab'ın ihtilaf içinde olduğu belirtilmektedir ve bu konuda müslümanların da onlardan bir farkı yoktur. Nüzûl-ü İsa, İlahi dinlerin ele aldığı müşterek bir konudur. Çalışmamızda Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın Hız. İsa'nın nüzûl keyfiyetine hangi açıdan, nasıl yaklaştığını incelemeye çalıştık. Hız. İsa'nın tekrar gelecek olması konusunu İslam'ın temel prensiplerini dikkate alarak bu konuyu imanî açıdan nasıl ele aldığını öğrenmeye çalıştık. Nüzûl-ü İsa konusundaki ayet ve hadisler, belli kaynaklarda ve sınırlı olmasının yanında bu konuda söylenenler, yazılan ve çizilenler hayli kabarıktır.

Görüleceği gibi araştırma üç ana bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde; kelime ve terim olarak mesih konusu ele alınmıştır. Kurtarıcı Mesih anlayışının tarihi ve kültürel temeli araştırılarak toplumlarda ortak tasavvurlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Hıristiyan ve İslam teolojisinde mesih beklentisi ve mesih inancının karşılaştırılması yapılarak, Hız. İsa'ya bakış tarzları belirtilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde; Hız. İsa'nın doğumu, tebliğ dönemi, mucizeleri, havariler, Hız. İsa'dan sonra Hıristiyan inancındaki sapmalar ele alınarak bir peygamber olan Hız. İsa'nın Kur'an'da bildirildiği şekilde hayatı ele alınmıştır. Üçüncü bölümde; Hız. İsa'nın akıbeti konusu ele alınırken göğe yükseliş mitosları, çarmıha gerilme problemi, ilâhi dinlerin bu konuya yaklaşımı karşılaştırmalı olarak verilmiştir. İslam dinine göre Hız. İsa'nın cismen ref' olduğu, halen

yaşadığı ve kıyamet alameti olarak yeryüzüne döneceği meselesine müfessir ve muhaddislerin yaklaşımları sınırlı olarak verilmiş, görüş ve değerlendirmeler ışığında Hz. İsâ'nın tekrar yeryüzüne ineceğine inanmayan Müslümanların imanî sorumlulukları var mıdır, buna cevap aranmıştır.

3. Kaynaklar ve Yöntem

Nüzûl-ü İsâ meselesinde yerli ve yabancı kaynaklar mevcuttur. Çalışmamızda sınırlamalara gitme zorunluluğumuzun olması sebebiyle, kaynaklar içinde bir eleme yapmak zorunda kaldık. Konuya farklı yaklaşan âlimlerin görüşleri ele alınırken karşılaştırmalı şekilde konu değerlendirmeye alınmıştır.

Dinlerin tarihinde Mesih inancının nasıl anlaşıldığını, kurtarıcı fenomeninin dinlerde hangi faktörlerle ortaya çıktığını, tarihi seyir içinde ne gibi gelişmeler gösterdiğini izah ederken deskriptif ve tarihi metottan yararlandık.

4. İlgili Literatür Üzerine Bir Değerlendirme

Çalışmamızın oluşturulmasında faydalandığımız kaynakları belli bir yazarın belli bir eserine sıkıştırmak gibi bir durumumuz olmadığından, konularına göre kategorize ederek, şu değerlendirmeyi yapabiliriz; Öncelikle kurtuluş olgusu, kurtarıcı beklentisi, mesih inancını ele alan eserler, ilk başvurduğumuz kategorideki eserlerdi. Hz. İsâ'nın nübüvveti, ilâhi dinlerde Hz. İsâ'nın imajı ve ilâhi dinlerde beklenen mesih anlayışıyla ilgili eserler ikinci kategorideki eserlerimizi oluşturmaktaydı. Üçüncü kategori ise Nüzûl-ü İsâ konusunu İslâm temel alınarak yazılan eserler oluşturmaktaydı.

I. BÖLÜM
MESİH KAVRAMI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Kelime ve Terim Olarak Mesih

Mesih, Hazreti İsâ'nın (a.s.) isimlerinden biridir. İsâ Aleyhisselama her türlü gûnahtan korunmuş olması, dokunduğu hastaları Allah'ın izniyle iyileştirmesi, yeryüzünde çok seyahat edip sesini-soluğunu her tarafa duyurması sebebiyle bu ismin verildiği rivayet edilmektedir. Ayrıca Mesih, İbrani dilinde mübarek manasındadır. Hazreti İsâ'nın şeref ve faziletini ifade etmek için de ona Mesih denilmiş olabilir. Diğer taraftan, kıyamete yakın ortaya çıkacağı bildirilen Deccal'a da gözünün biri adeta silik olduğu ve ortaya çıktığında da yeryüzünü kısa zamanda dolaşacağı için Mesih denmiştir.¹

Yahudi ve Hıristiyanlıktaki mehdi tasavvurunu ifade eden Mesih kelimesi, İbranice (ham) mašiah ve Aramca mešiha kelimelerinin Arapça şeklidir. Kelime "yağ sürülmüş, mesh edilmiş, temizlenmiş" anlamına gelir. Bu kelimenin Avrupa dillerindeki karşılığı (mašiah'nın Yunanca tercümesi olan) 'christos' tabirinden türemedir. Başlangıç olarak Mesih ifadesi İsrail Kralları için kullanılırken, sonradan başrahip ve rahipler için de kullanılmaya başlanmıştır. Çünkü krallar tahta çıkarken, başrahip ve rahipler de tayinlerinde kutsal yağ ile mesh ediliyorlardı. Kutsal yağ ile meshedilenlere özel bir güç ve kutsiyetin geçtiğine inanılıyordu. Hatta daha sonraları peygamberler de mesh edilmeye başlandı. Yani mesh işlemi Tanrı ile yakından ilgili herkese yapılıyordu. Bütün bunlardan,

¹ Jacques Waardenburg, "Mesih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1991, 29: 306-309.

‘mesih’ kelimesinin Tanrı ile yakından ilgisi olan kimseler için kullanıldığı sonucu çıkmaktadır.²

Mesih’in aslının, İbranice “Meşiha” olduğu ve bunun da mübarek, takdis edilmiş, yağ sürülmüş, Allah’ın tasfiye ettiği adam manalarına geldiği ileri sürülmektedir. “Îsâ”, bu lafzın Arapçasıdır ve güzel yüzlü, hürmete layık anlamına gelir. “Îsâ”ya, Süryaniler, “Îşu”, bazı Hıristiyanlar “Yeşu”, “jezu” derler. Bunun ism-i mensubu olan “İsevi”, bir başka tabir “Yesui” demek ise de bu kelime, “Katolik Papazlar Cemiyet-i Mahsusa”larına âlem olmuştur ki İlsânımızda “Cizvit” tabir olunur. Arapçada Mesih, yağ ile yağlanmış, takdis edilmiş, güzel yüzlü, gümüş parçası, siddik manalarının yanında kezzab manasına da gelir. Türkçe sözlüklerde Mesih; (Arapça sıfat olarak) üzerine yağ sürülmüş, özel isim olarak; Hz. Îsâ (elini sürdüğü hastaların derhal iyileşmesinden kinaye olarak) manalarına gelir. İstilahî manada Mesih; vakti geldiğinde yeryüzüne inerek Yahudi milletini kurtaracak, bozulan düzeni yeniden kuracak, dünyayı adaletle dolduracak bir tanrı temsilcisidir.³

Arapça kök itibarıyla “beklenen kurtarıcı” ya verilen bir sıfat olarak “Mesih” kelimesi Arapçada, “bir şeyi bir şeyin üstüne düz bir biçimde yaymak, bir şey üzerinde eli yürütmek ve bir şeyden ondaki eseri gidermek, üzerine yağ ile yağlanmış, yüzünden silinen ter, günahlardan arınmış, vaftiz edilmiş, güzel yüzlü, pek doğru söyleyen (siddik) adam, yalancı (kezzab), sert mendil, çok cima eden, nakış

² Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, Sidre Yayınları, Samsun, 1997, s. 15.

³ Zeki Ünal, *Hz. Îsâ'nın Dönüşü Meselesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s. 29-30.

silinmiş para (akça), çok seyahat eden, ölçmek, silmek, tek gözlü...” gibi anlamlarında kullanılmaktadır.⁴

"İsâ (a.s.) İncillerde yer aldığı şekliyle meleğin Yusuf'a (Matta, 1/21) ve Meryem'e (Luka, 1/31) talimatı doğrultusunda Hz. İsâ'ya verilmiş isimdir. Matta (1/21) ve Luka (1/31) İncilleri bu ismin ilâhi irade ile verildiğini belirtmekte ve anlamını, bu adı taşıyanın, yapmakla yükümlü olduğu ilâhi işlerle bağlantılı kılmaktadır. Arapçada hem Yesu' hem de İsâ şeklinde adlandırılmaktadır. Arapça konuşan Hıristiyanlar İbranice Yeşua'nın Süryanice şekli olan Yeşu'u farklı telaffuz etmekte ve Yesu' demektedirler. Kur'an-ı Kerim'de adı sıkça geçen ve hayatından geniş olarak söz edilen peygamberlerden biri olan Hz. İsâ, aynı Kutsal Kitap'ta başka isimlerle de anılmıştır. Bunları şu şekilde gösterebiliriz:

Müeyyed (Bakara, 2/78); Mesih (Al-i İmran, 3/45); Ruhullah (Nisâ, 4/171); Kelime (Al-i İmran, 3/39); Vecih (Al-i İmran, 3/47); Gulam Zeki (Meryem, 19/19); Rasul (Al-i İmran, 3/49); Mübeşşir (Saff, 61/6); Münebbi (Al-i İmran, 3/49); Musaddık (Al-i İmran, 3/50); Ayet (Mü'minun, 23/50); Yüceltilmiş (Merfu', Nisâ, 3/258); Temizlenmiş (Al-i İmran 3/50); Ayet (Mü'minun, 23/50); Yüceltilmiş (Merfu', Nisân, 3/158); Temizlenmiş (Al-i İmran, 3/55); Göz aydınlığı (Meryem, 19/31); İlim ve âlem (Zuhuf, 43/61)."⁵

⁴ Ebu'l-Huseyn Ahmed İbn Faris, *Mu'cemü Mekayisi'l- Lüğa*, thk. Abdüsselâm Muhammed Harun, I-IV, Mısır, 1392/1972, V, s.322.

⁵ Sami Baybal, *İbrahimi Dinlerde Mesih'in Dönüşü*, Yediveren Yayınları, Konya, 2002, s. 27-28.

İlahi kaynaklı üç dinde de “mesih” sözcüğünden -ıstılâhi olarak- ortak bir “fenomen” şeklinde, kıyametten önce, bozulan düzeni ıslah edecek, zulmü ortadan kaldırarak hak ve adaleti yeniden sağlamak üzere bir kimsenin (şahsın) geleceği anlaşılmaktadır. Yahudileri kurtaracak bu şahıs Hz. Davud’un soyundan olurken, Hıristiyanlara göre Hz. İsa mesih olarak ikinci defa gelecek ve Tanrı’nın krallığını yeniden kuracaktır. İslam kültüründe ise Hz. İsa kıyametten önce inerek Deccâl’ı öldürecek ve yeryüzünde İslam’ı hâkim kılacaktır.⁶

1. 1. Teolojik Açıdan Mesih Anlayışı

Eski Ahit’te “Mesih” tabiri başlangıçta İsrail Kıralları’nı veya büyük kâhinleri belirtmektedir. Çünkü Eski İsrail’de Tanrı’nın hizmetinde yağlanmış bir kralın dünyada doğruluğu hâkim kılacağına inanılmıştır. Bu anlamda “Mesih” kelimesine Eski Ahit’te otuz beş kez, Yeni Ahit’te dört kez rastlanmaktadır. Örneğin Pers İmparatoru Cyrus da “Allah’ın Mesih”i olarak görülmüştür. “Mesih” sözcüğü, Yahudi kavmine vaad olunan bir kurtarıcıya işaret etmektedir. Hz. İsa henüz dünyaya gelmeden Yahudiler, Mesihin Hz. Davud’un soyundan geleceğine inanıyorlardı ve bu sebeple, Matta ve Luka İncilleri’nin başında Hz. İsa’nın, Davud soyundan olduğunu gösteren bir şecere yer almaktadır. Hz. İsa’nın, Hz. Davud’un şehri olan Beytlehem’de doğmuş olması da ilk Hıristiyanlar için “beklenen Mesih” olduğunu gösteren başka bir olgu idi.⁷

⁶ Cemal Sofuoğlu, *Kur’an-ı Kerim ve Hadislere Göre Hz. İsa ve Hıristiyanlık*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 44-45.

⁷ Baybal, a.g.e., s. 25-27.

1. 2. Kurtarıcı Mesih Anlayışının Tarihi ve Kültürel Temeli

Eski şarkta topluluklar tam bir mutlakiyetle idare ediliyorlardı. Hükümdarlar cehaletin karanlığında ve fikri ibtidailik içinde yüzen bu insanları diledikleri gibi sevk ve idare ediyorlardı. Halk toplulukları da asırlar boyunca kendilerine hayvan muamelesi yapan, inim inim inleyen bu zalim kralların zulüm ve cefasına hiçbir itirazda bulunmuyor ve çaresizce boyun eğerek karşılık veriyorlardı. Kendilerinin ilâhî haklara sahip bulunduğunu iddia eden efendilerinin tanrılarla çok yakın akrabalıkları olduğuna inanmış olmaları, kralların teb'asına akla hayale sığmayacak zulüm ve işkenceleri tatbik etmelerine yol açtı. Zulüm ve işkencelerin şiddetinden gözlerini açtıkları, sarhoşluktan ayılıp hakikatı gördükleri vakit hayretler içinde kaldılar. Durumlarını gözden geçirdiler, ne yazık ki hükümdarlarına karşı başkaldıracak kuvveti kendilerinde göremediler. Bundan dolayı acı hakikattan kaçmayı tercih ettiler. Hakikatın iç burkan insafsızlığından kendilerini kurtarıp rahat nefes aldırان hayâllere sığındılar. Dağlar gibi gamlarını, kederlerini, bütün şikâyet ve arzularını bu hayallere serptiler. Bu güzel rüyalar onlara, uzak veya yakın bir gelecekte ilâhî bir lütufla gönderilecek “Kurtarıcının” eliyle içinde buldukları cehennemden kurtulacaklarını vahyetti.⁸

Kurtarıcı beklentisi eski şark milletlerinin hemen hemen hepsinde yayılmış ve yerleşmiştir. Habeşistan Hıristiyanları, kralları Teodor'un ahir zaman mehdisi gibi tekrar döneceğini beklerler. Yine Hıristiyanlardan pek çoğu Mesih'in, dünyayı insanların zulmünden

⁸ Avni İlhan, *Mehdilik*, Akyay Kaynak Yayınları, İzmir, 1976, s. 35.

kurtarmak için ri'cat edeceğine, dünyaya tekrar döneceğine inanırlar. Moğollar, Cengizhan'ın dokuz asır sonra dünyaya tekrar dönüp milletini Çin'in boyunduruğundan kurtarmayı ölmeden önce vaat ettiğini iddia ederler. Eski Mısırda da buna paralel inanışlar vardır. Eski Çin kaynaklarında "Kurtarıcı" tema'sının işlendiğini görüyoruz. Eski İran'da Brahmanların tenasuh (re-enkarnasyon) akidesinde ise bu inancı uzun uzadıya aramaya ihtiyaç yoktur.⁹

Yahudilikteki "Mesih'e intizar" inancı Hıristiyanlıkta "İsâ'nın rücu'u" inancına çevrilmiş ve bazı mezhepler yoluyla İslâm dünyasına "Mehdiye intizar" şekline dönüşmüştür.¹⁰

Gerek İslamda gerekse diğer bütün dinlerde temellerinin araştırılması gereken konulardan biri, "Mesih inancı" ve bunun ortaya koyduğu tasavvurlardır. Bu inanç, hemen hemen tüm dinlerde, hatta bütün ilkel kavimlerde -tespit edilebildiği kadarıyla- vardır. Aslında medeniyetlerin hiçbir zaman saf olmadıkları ve insanların farklı kültürlerden sürekli etkilendiği gerçeği göz önünde tutulursa, beşer tarihinde "Mesih tasavvuru"nun İslam kültürüne tamamen Yahudilik ve Hıristiyanlıktan geçtiğini ifade etmek pek isabetli sayılmaz. İnsanlık, yeis verici, kahredici, zalimce hükmeden idareler, istilalar ve sürgünler karşısında bir ümide muhtaçtır. Bu ihtiyaç, her devir insanı için geçerlidir. İnsanlar ancak o sayede kötü şartlara tahammül edebilirler ve dayanma gücü gösterebilirler. Toplumların bu tür olaylar karşısında bel bağladıkları şeylerin başında "Kurtarıcı Mesih İnancı" gelmektedir. Söz konusu inanç, insanlığın müşterek kültürü

⁹ Ünal, a.g.e., s. 34.

¹⁰ Ünal, a.g.e., s. 35.

içinde yer alan değerlerden birisidir. “Mesih inancı” kompleks bir mesele olduğundan, çok farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Bu açıdan “Mesih tasavvuru”nun köklerinin çok eskilere uzandığını ifade etmeliyiz. “Mesih inancı”nın tarihi kökeni ile ilgili çok farklı görüşler serdedilmiştir. Max Weber’e göre, ilkel çağlarda birey kötülüklerden korunabilmek için kabilenin putuna değil de büyücüsüne sığınıyordu. Bu sığınmanın sebebi, büyücünün sahip olduğu karizma idi. Büyücünün onu sıkıntılarından kurtaracağına inanıyordu. İşte bu inanç zaman içinde büyücülerin kutsallaştırılmalarına yol açmıştır. Kutsallaştırma, onların sihirli gücünün halk tarafından, dünyada kurtulmak için satın alınmasıyla ortaya çıkmıştır. “Mesihçilik” fikrinin ilk ortaya çıkışını Milattan Önce takriben 2066 yıllarına, Hz. İbrahim’e (a.s.) kadar götürülenler de vardır. Bu görüşe göre “Mesih fikri” Tevrat’ın birinci bölümü olan Tekvin’de Hz. İbrahim ile ilgili zikredilen “mübarek” tasvirine dayanmaktadır. “Mesih” tabiri, teknik bir terim olarak M. Ö. I. asra kadar, Mezmurlar hariç, kullanılmamıştır. “Mesih inancı”, Hıristiyanlık dininin temelini oluşturduğundan, bu inancın kökleri ve gelişimi hususu batılı araştırmacıların büyük ilgisine mazhar olmuştur. Çeşitli araştırmalar sonucunda ortaya iki ana görüş çıkmıştır:

1) Mesih inancının ilk önce Sümerliler’de doğduğu, Babilliler’de ve Mısırlılar’da geliştiği ve bu iki yoldan bütün dünyaya yayıldığı teorisidir. Bu görüşün tek temsilcisi Alfred Jeremias’tır.

2) İkinci teoriye göre ise, “Mesih inancı” her dinin kendi bünyesinde, kendi tarihi, sosyolojik ve psikolojik şartlara göre

doğmuş ve gelişmiştir. Bir dindeki “Mesih inancı”nın diğer dinkine etkisi yoktur.¹¹

Müslümanlarca mehdi Medineli olacak ve Mekke’ye sığınacaktır. Kendisine Kâbe’de Haceru’l Esved ile Makam-ı İbrahim arasında biat edilecek ve vazifeye buradan başlayacaktır. İbn Haldun’un Taberani’den naklettiği bir hadise göre mehdi, Kudus’te oturacaktır. Mehdinin Şam’da İsa (a.s.) ile buluşacağı, Süfyani (Emeviler) ile Hicaz bölgesinde savaşıacağı ve İstanbul’u fethedeceği rivayetleri de gözönüne alınırsa, mehdinin faaliyet sahasının Arabistan ve Anadolu olacağı açıktır.

1. Mehdilerin genellikle yaşayacakları ve faaliyetlerini gösterecekleri bölgeler, mensup oldukları dinlerin merkez veya yayılma sahalarıdır.

2. Tolan, Memphis, Sambhala, Kemumati (Benares), Kudüs ve Mekke gibi kutsal şehirler mehdi zamanında da ona hizmet ederek kutsallıklarını devam devam ettireceklerdir.

3. Mehdilerin dünya hâkimi olacağı söylenirse de faaliyetleri ile ilgili tasavvurlarda, yalnız mensup oldukları dinin belirli çevreleri zikredilir, bunun dışına çıkılmaz.¹²

Müslümanlara göre mehdi, peygamber soyundan gelen biri olacaktır. Mahiyet bakımından o, normal bir insandır. Yaratılış ve ahlak yönünden Hz. Muhammed’e çok benzeyecek ve onun gibi, açık alınlı, kartal burunlu, iri gözlü, kaşları kavisli, dişleri parlak ve seyrek olacaktır. Yüzünde bir ben bulunacak, sakalı sık olacak ve omzunda

¹¹ Baybal, a.g.e., s. 33-36.

¹² Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 53.

Hız. Muhammed'in nübüvvet nişanına benzer bir nişan bulunacaktır. Orta boylu, uylukları uzun, rengi esmer, Arap rengi olacaktır. Dilinde ağırlık bulunacak, yavaş ve ağır konuşacaktır. Vazifeye 30-40 yaşlarında başlayacak, son derece dindar ve gönlü Tanrı sevgisi ve korkusuyla dolu olacaktır. Üzerinde pamuklu bir aba taşıyacak olan Mehdi ilim ve hikmet sahibi olacak hatta kuşların ve diğer bütün hayvanların dilinden anlayacaktır.¹³

Müslümanlarca mehdinin vazifesini idrak etmesi konusunu “Mehdi, bizden yani, ehli beytdendir. Allah onu bir gecede ıslah eder” hadisinde görüyoruz. Hadisteki “yuslihu” kelimesini İbn-i Mace'nin şarihi es-Sindi, rüşünü ilham eder şeklinde manalandırmaktadır.¹⁴

Müslümanlara göre mehdi, dünya hâkimi bir hükümdar olup, Hint hükümdarları kendisine boyun eğecektir. Mekke ve Medine arasında ‘Beyda’ mevkiinde kendisiyle savaşıacak olan bir orduyu mağlup edecektir. Arabistan yarımadasında hükümdarlık iddiasında bulunacak olan Süfyani'nin ordusuyla müteaddit defalar karşılaşacak ve sonunda onları tamamen imha edecektir. Mehdi, Bizans orduları ile savaşıacak ve nihayet İstanbul'u fethedecektir. Mehdinin harplerdeki gayesi, Müslüman olmayanları İslam'a davet olacaktır. Bunun için İslam'ı dünyaya yayıncaya kadar savaşıacaktır.¹⁵

¹³ Sarıkçioğlu, a.g.e., s. 66-67.

¹⁴ Sarıkçioğlu, a.g.e., s. 71.

¹⁵ Sarıkçioğlu, a.g.e., s. 81.

Gizli iken zuhur edecek veya ahir zamanda yeniden hayata dönecek bir kimsenin, fiziki olarak düşünülmesi, çok kuvvetli dini ve siyasi bir liderin mevcudiyetine bağlıdır. Adeten sağlam irade ve düşünceden mahrum olan halk toplulukları bu liderin çekici ışığına şuursuzca kapılarak onun etrafında pervane olurlar. Ona boyun eğip tam bir ihlâsla, meczubane bir aşkla onu severler. Kalplerinin en derinlerinde ona yer ayrılır. İşte bu aşırı sevgi onlara liderlerinin diğer insanlardan farksız bir beşer olduğunu ve diğerleri gibi onun da Allah'ın değişmez kanunlarına boyun eğmek mecburiyetinde bulunduğunu unutturur. Onlar artık bu kimsenin ölümünün de diğer canlıları gibi olacağını düşünemezler. Bu sebeple, ecelin insafsız kanunu onun yakasına yapışınca, taraftarlarında bir panik, bir sızlanma başlar. Başları döner, gözleri kararır ve hakikati göremez olurlar. Efendilerinin ölümünden şüpheye düşerek onun ölmediğini düşünürler. Bir müddet sonra bu şüpheleri daha da kuvvetlenir ve artık onun ölmediğine inanmaya başlarlar. Kat'iyen ölmemiş olan efendilerinin kaybolduğuna, bir müddet sonra ortaya çıkacağına inanır ve bunu iddia ederler. Bu düşünce onların yüreklerini serinletir, teselli eder. Kapıldıkları derin üzüntü ve ye'sden kurtarır. Hayatlarını bu kimsenin avdeti emeliyle doldurarak yaşarlar. İlk tasavvurlarına göre onun dönüşü çok kısa bir zamanda olacaktır. Fakat efendilerinin dönüşüne dair en küçük bir işaret görmeyince bir an yine sarsılırlarsa da hayal güçleri tez imdatlarına yetişir. Gaybet müddetini te'vil ederler. Gün, şimdiki bizim kabul ettiğimiz günler değildir. Bu hususta daha sonra gelenler Kur'an'dan kendilerine delil (!) bile bulurlar. Hakikat, Rabbinizin indinde bir günü sizin sayacaklarınızdan bin yıl

gibidir. Artık bu kat'î delil ile sukûna kavuşurlar. Sevdikleri efendilerinin dönmesi en kat'î inançları olur. Usûl ve fûrû olan ciddi bir akîde halinde nesilden nesile intikal eder.¹⁶

1. 3. İlâhi Dinlerde Mesih İnancı ve Kurtarıcı Beklentisi

1. 3. 1. Yahudilikte Mesihin Tarihi Temeli

Mesih inancının ilk önce Sümerliler'de doğduğunu, Babilliler ve Mısırlılar'da gelişmeye devam ettiğini ve bu iki kanaldan bütün dünyaya yayıldığını iddia eden Alfred Jeremias'a göre, zamanın gün geçtikçe kötüleşeceği, günahların dünyayı kaplayacağı, insanlığın beklediği kurtuluşu ise, Tanrı'nın bizzat kendisi veya göndereceği bir hükümdarın gerçekleştireceği, dünyayı yeniden düzenleyeceği inancı Mezopotamya'da yaygındı. Bu inancın M. Ö. 2000 yıllarında Mısır'ı etkilediği, Mısır'dan İsrailoğullarına, Babil'den İran'a oradan Hindistan'a ve Budizm yoluyla Çin'e kadar uzandığı Jeremis tarafından ileri sürülmektedir. Yahudilikteki Mesih fikrinin Zerdüştilik'ten kaynaklandığını ileri sürenler, M. Ö. 586'da Babil esaretinin 538 tarihinde İranlılar vasıtasıyla sona ermesi ve Yahudilerin yaklaşık iki yüz yıllık İran hâkimiyetinden yola çıkmaktadırlar. Zerdüştilik'te, "Düalizm" (ikicilik) prensibi gereği, iyiliğin temsilcisi Ahura Mazda ile kötülüğün simgesi Angra Mainyu devamlı mücadele halindedir. Bu mücadelede, Ahura Mazda'ya yardım etmek için "Saoshyant" (Yardımcı, Yardım edici) adında bir kurtarıcı gelecek, dolayısıyla iyilik tarafı ağır basarak, bu sayede insanlar kurtulacaklardır. Bu inancın, Babil esareti sırasında, İran

¹⁶ İlhan, a.g.e., s. 29-30.

mitolojisinden Yahudilere, “Davud soyundan bir Mesih geleceği, onun sayesinde Tanrı Krallığı’nın kurulacağı ve seçkin kavim olan Yahudilerin delaletiyle yeryüzündeki bütün insanların kurtulacağı” fikrinin aşılandığı ortaya atılan görüşler arasındadır. Günümüz Dinler Tarihi Profesörlerinden Abdurrahman Küçük’e göre ise İran düşüncesi, Yahudilikte dağınık olarak bulunan Mesih fikrinin sistemleşmesine sadece yardım etmiş, dinlerde ortak bir fenomen olan Mesih anlayışına Yahudi karakterinin kazandırılmasını sağlamıştır.¹⁷

Ahmet Çelebi, Yahudilerin başlangıçta Mesih’in, Davud’un neslinden muzaffer, fethedici bir kral olduğunu zannediyor ve onu “Allah’ın oğlu” olarak isimlendirdiklerini kaydediyor. Onun, İsrail’i kurtaracak, Yahudileri Filistinde toplayarak Tevrat’ın hükümlerini tatbik edici olarak geleceğine itikat ediyorlar. Onlar zaman zaman Davut neslinden olmasa da düşmanları ile savaşanlara “Mesih” adını verirler. Hayrullah Örs de her çileli milletin bir kurtarıcı beklediğini, bu kurtarıcıyı beklemenin sıkıntıya düştüğü zamanlarda daha fazla görüldüğünü kaydediyor ve “... Osmanlı İmparatorluğu’nun güçlü zamanlarında Allah’tan gayri tabiatüstü varlıklardan yardım beklenildiğine pek az rastlandığı halde, çöküş zamanlarında Mehdi ve benzeri inançlara çok rastlandığını, Yahudilerin de devletlerini kaybedince ümitlerini “David” soyundan bir kralın gelmesine bağladıklarını” kaydediyor.¹⁸

¹⁷ Baybal, a.g.e., s. 48-50.

¹⁸ Ünal, a.g.e., s. 40-41.

Tevrat'ta geçen kral ifadelerini Mesih'e hamledip onu daha da genişleterek eserler vücuda getirmişlerdir. Yahudiler, siyasi hayatlarının son bulması ve Hz. İsâ'nın gelmesi olayından sonra tehlikeli günler yaşamışlardır. Onlar için tek kurtuluş Mesih'in gelmesidir fakat o yüzyıllarda Hz. İsâ'nın gelmesi onları hayal kırıklığına uğratmıştır. Çünkü onların beklediği Mesih, Davut soyundan olacak, kendilerini Romalıların elinden kurtaracak, dağılmış olan Yahudileri Arz-ı Mev'ud'a toplayacak bir kişidir. O, insanları doğru yola çağıran Allah'ın bir peygamberidir. Yahudiler, Hz. İsâ'yı, o günlerde "Mesih'im" diye ortaya çıkan Theduas gibi kabul edip, sahte Mesih muamelesi yaptılar. Bunlardan, Miladi 44 yılında "Theduas", Mesih olarak zuhur ediyor ve çevresini kendini kabule zorluyor. Taraftarlarıyla beraber Roma valisi üzerine kuvvetler sevk ediyor. Onlardan bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı da Theduas'la beraber esir düşmüş ve Theduas'ın boynu vurulmuştur. Bu yüzyılda ortaya çıkan Mesih'lerin sayısının 55-60 civarında olduğu rivayet edilmektedir. M. S. 66-70 de Mısır'da çıkan birinci isyanın başında Menahem adında bir Mesih vardı. Asıl Mesih hareketi, tarihte Roma İmparatorluğu'nun Yahudi bağımsızlığına son vermesi ile başlar. O günlerden sonra ortaya çıkan Mesihler halk arasındaki bazı düşünce ve inançlardan faydalanarak, halkı Roma boyunduruğundan kurtaracakları vadiyle işe başlamışlardır. Yine Miladi 132-135 yıllarında Simon Bar Kohba, Roma'ya karşı bir isyan tertipledi. Bu isyanda başarılı oldu; Adına paralar bastırdı fakat bu devletin ömrü üç yıl sürdü. Romalılar bu isyanı korkunç şekilde bastırdı, Siyon tepesinde Jüpiter Tapınağını yaparak Yahudilerin buraya girmelerini

yasakladılar. Yahudilerin sadece yılın belirli gününde, Tapınağın kalın duvarını ziyaret edebileceklerdi ki, Yahudiler bu duvarın dibinde iki bin yıl ağladılar, yok olmuş devletlerini andılar. Yahudilerin bu milli bağlılıklarının bir örneğine tarihte bir daha rastlanmaz. İki bin yıl bekleyişten sonra, M. S. 1948 de İsrail devletini kurdular. Bar Kohba'dan tahminen üçyüz yıl sonra Giritli Moşe zuhur eder: Talmut'taki bir hesaba göre, Mesih 440 veya 441 yılında zuhur edecekti. Moşe, 441'de Girit Yahudileri arasında, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkararak Moşe ile aynı şahıs olduğunu; Musa'nın, kavmini Kızıldeniz'den geçildiği gibi bu da Akdeniz'den geçirip Kutsal Arz'a götüreceğini iddia ederek zuhur etti.¹⁹

Moşe'den takriben 350 yıl sonra Serene zuhur eder, O da Yahudileri götürüp müstakil bir devlet kuracağını vaat eder ve dinde bazı reformlar yapmaya çalışır. Şikâyet üzerine Halide Yezid'in huzuruna çıkarılır. Ne yaptığı sorulunca “sırf Yahudilerle eğlenmek için böyle hareket ettiği” cevabını verir.

1146-1160 yıllarında İran Yahudileri arasında Menahem Ben Soloman adıyla anılan “Mesih Davit Alroy” ortaya çıkar. Bu da II. Haçlı Seferi sırasında Filistin, Hıristiyanların eline geçmesi, Abbasi hilafetinin zayıflaması ve Yahudilerden alınmakta olan vergilerin fazlalığı sebebiyle artık kendilerinin de kurtulma zamanının geldiğine inanarak zuhur eder. Amediye Kalesini ele geçirip sonrasında devlet kurmayı düşünür fakat kaleyi ele geçirme sırasında yenilir ve öldürülür. Taraftarları da onun ölümüne inanmayıp tekrar rücûunu

¹⁹ Ünal, a.g.e., s. 42-44.

beklemeye devam ederler. Bu bekleyişten istifade eden iki açığız, bu Mesih adına işe girişir ve şehir Yahudilerini Kutsal yere götüreceğini vaad ederek etraflarına toplarlar. Yahudilerin malını mülkünü paraya çevirip kendilerine teslim etmelerini isterler. Karanlık bir gecede yeşil elbiselere bürünmüş olarak aşağıya Yahudileri atlatmış ve kendileri de paraları alarak ortadan kaybolmuşlardır. O sene “Amu’t-Tarayan” diye anılır. XIII. Yüzyıldan itibaren “Kabbalist” Mesihlerin ortaya çıktığı görülür. M. XIII-XVII. Yüzyılda Abraham Abulofya, Aşer Lemlein, Nisim Ben Abraham, Davit Raubeni, Izak Luira ve Samuel Molto vs. Mesihlik iddiasında bulunmuşlardır. Bunların sonuncusu İzmir’li Yahudi Mesih Sabatay Sevi’dir.²⁰

Yahudi kaynaklarında İsâ hakkındaki bilgiler son derece kısadır. Onların ne dini tarihlerinde ne de diğer kitaplarında Hz. İsâ ve O’nun daveti, yakalanıp Haç’a gerilmesi ile ilgili konulara rastlanmaz. Yahudi kitaplarını okuyanlar, Hz. İsâ’ya ait bilgi bulamazlar.

Yahudiler, Hz. İsâ’nın ve onun öldürülmesinden bahsettikleri zaman, bu onların atalarından ve üstatlarından intikal eden tarihlerinde sabit olduğu için değildir. Yahudilerin bu bilgileri, Hıristiyanların, Hz. İsâ hakkında dediklerini işitip zaman zaman onlardan, değiştirerek yaptıkları nakillerden ibarettir. Yoksa kitaplarında bu bilgiler mevcut değildir. Yahudiler Hz. İsâ ile ilgili bilgilerini ihmal edip kitaplarına almamalarının iki izahi vardır:

²⁰ Ünal, a.g.e., s. 45-46.

Onlara göre Hz. İsa sıradan bir adamdır, kavminin çağrısına uymadı, onlar da onu öldürdüler. İsa itaatsiz bir adamdır, bu sebeple onu ölümlle cezalandırdılar. Artık bundan sonra böyle bir kişinin durumu zikre değmezdi.

İsral Wilkinson'a göre, "Hz. İsa'nın katli meselesi Talmut'ta vardı, fakat gerek Yahudilerden ve gerekse Hıristiyanlardan herhangi bir şahsın, ona muttali olmaması için Yahudiler bu bilgileri Talmut'tan çıkardılar."²¹

İsrail'in sürgünü ve çilesi böylece ilâhi düşmüş kıvılcımların bir sürgünü ve ıstırapın daha önemli gizemi olarak sadece tarihi, maddi ve dış yüzeydeki bir yansımadır. Kurtuluş, böylece İsrail'in Yahudi olmayanlara boyun eğmelerinden kurtulup, Kutsal Topraklara dönmelerinden az olmayan, ilâhi kıvılcımların şeytani güçlerin kirlenmiş kucağından kurtulması ve onların kendi ilâhi kaynağına dönmeleri anlamına gelir. Gerçekte de sonraki süreç, dindarlık ve kutsallık dolu bir hayatla meydana gelen ve İsrail'in gerçek ve mistik gücü olan, bir öncekinden çıkan tabii bir sonuç gibi takip edilmelidir. Bu en müfrit konumunda bir manevi eylemcilik olup burada Tanrı bir Salvator salvandus haline gelmiştir. Acı çeken ve peşi bırakılmamış bir Yahudi için sürgün bir yansıma, iştirak etme, Tanrının anaşılması güç sürgünü olduğu için anlamlı hale gelmiştir ve Tanrının kendisi İsrail'in, kendisinin, halkının ve yarattıklarının kurtuluşunda iş birliği etmesine gerek duymuştur.²²

²¹ Ünal, a.g.e., s. 66.

²² Ali Coşkun, *Mesih'i Beklerken Mesihçi ve Millenarist Hareketler*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003, s. 93.

1. 3. 2. Yahudilikte Mesih İnancı

Mesihçilik, Yahudilerin Allah yolunu yeniden bulacağı Mesihe ait bir rüya devri olup bu rüya, öncelikle çok kuvvetli bir milliyetçilik ümididir. Hıristiyan çağı döneminde Filistin, Romalılar'ın egemenliği altında iken, Mesihî ümit ateşlenmiştir ve Mesihçilik, evrensel bir ideal ve ahlak olarak gelişme göstermiştir. Evrensel tarihin yegâne hedefi, yeryüzünde "Allah'ın Krallığı'nı" kurmaktır. Bu krallık, dini safiyetin ve sosyal adaletin model devleti olacaktır. İşte o zaman şiddete gerek kalmayacaktır. Bu evrensel ahenk içinde Yahudiler rehberlik rolünü üstlenecek ve ahir zamanda insanlık, adaleti gerçekleştirmeyi başaracak, bunun sonucunda Allah'ı tanıma evrenselleşecektir.²³

Yahudi inanışlarına göre Mesih, tanrısal nitelikte ve tanrı gücünü taşıyan bir kişiliktir. Tanrı Yehova'nın temsilcisidir. İlk defa M.Ö. VIII. yüzyılda Yahudi peygamberleri tarafından ileri sürülmüştür. Mesih'in iki yönü bulunduğuna inanılarak Rûhanî Mesih, Yehova'nın bir hizmetkârı olup tanrının benliğini ruhunda taşıyacaktır. Cisimsel Mesih de Davud soyundan yüce bir kral olacaktır.²⁴

Yedi asır önce Yahudi yazarlarından Moşe Ben Maimun "Tevrat, bize yeni bir cümle vermekte ve çeşitli renklerde Mesih'in geleceğini ve Yahudiliğin bütün dünyaya hâkim olmasının er geç hakikat olacağını bildirmektedir" diye belirtmektedir.²⁵

²³ Baybal, a.g.e., s. 38.

²⁴ Orhan Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, İstanbul, 1975, 403-404.

²⁵ Ünal, a.g.e., s. 42.

Yahudilikte Eski Ahit'in peygamberler bölümü (Neviim) ve Talmud, Mesih'in şahsiyetinden daha çok Mesihî döneme önem vermişlerdir. Onlara göre Allah, Mesihî dönemin olacağını düşünerek dünyayı yaratmıştır. Buna göre Mesih, insanlık tarihinin bir ürünü, bir sonucudur. Yine Mesihî toplum, insanların çabalarıyla oluşturulmuş ideal bir toplum şeklindedir. İnsanlık bu işte başarılı olamazsa bile, Allah yine de Mesihini gönderecektir. Talmud'da (Sanhedrin, 98) geçen şu söz de bunu ifade etmektedir: "Mesih, insanlık tam olarak kötü olduğu zaman gelecektir." Mesih, yargı günü, Ölülerin Dirilmesi, Allah'ın Krallığı'nın kurulması ve evrensel barış ile aynı zamana rastlayan ahir zamanda görünecektir. Antik Yahudilik ise, Mesihî dönemle gelecek dünya ve öbür âlem arasını biraz ayırmıştır. Geleneğe göre Mesih, bu dünyaya gelmek için yönelmiş ruhlar kümesinin tükendiği yahut İsrail tarafından akıtılan gözyaşlarının toplandığı bardağın dolduğu andan itibaren gelecektir. Hahamlar devri (Birinci mabedin yıkımından Talmudun tamamlanmasına kadar olan devre)'nde Mesih inancı, Yahudiliğin temel akidelerinden biri durumundadır. Fakat bazı dini çevreler İsrail Devleti'nin yaratılması, sürgünlerin toplanması olayını Mesih devri öncesi bir hadise olarak yorumlamışlardır. İlk Mabet dönemi (M. Ö. 960-587)'nde Yahudilik, Mesihî bir din değildi. Mesih kelimesinin "ahir zamanda ortaya çıkacak kişi" şeklindeki anlamı daha sonraki dönemde ortaya çıkmıştır. "Mesihçilik" fikrinden anlaşılan şey hem bir restorasyon hem de ütopyk olduğudur. Restorasyondan maksat, Davud'un kurmuş olduğu krallığın yeniden kurulacağı düşüncesidir. Bir ütopyadır zira dünyada tüm insanlığın tek bir Tanrı'ya tapacağı, barış ve uyum içinde

yaşayacağı bir toplum ortaya çıkacaktır. İkinci Mabed dönemi (M. Ö. 516-M. S. 70)'nin apokaliptik edebiyatı, Kitab-ı Mukaddes'teki "Mesih fikri"nin farklı bir versiyonunu ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla İkinci Mabed döneminden itibaren bu fikir canlanmıştır. Yahudiler, Tanrı Krallığı'nın kuruluşuna kadar geçen süre içinde kendilerine evrensel bir önderlik izafe etmektedirler. Buna göre onlar Tanrı'nın "seçilmiş halkı" olmaktadır. Bu özellik, Yahudilere bir ayrıcalık değil, bir sorumluluk yüklemektedir. Nasıl ki Tanrı Krallığı'nın gerçekleşmesi için Mesihin seçilmişliğine ve öncülüğüne ihtiyaç varsa, insanlığın tarihsel yürüyüş sürecinde de Yahudilerin seçilmişlik ve önderliğine ihtiyaç vardır. Tanrı, tarihleri boyunca kendi yolunda pişmiş olan bu milleti evrensel misyonunu gerçekleştirmek üzere seçmiştir. "Kurtarıcı Mesih İnancı" konusunda Eski Ahit bize geniş malumat vermektedir ve daha çok sembolik ifadeler kullanmaktadır. Beklenen kurtarıcı için Eski Ahit'te, "Melik", "Mesih", efendi anlamında "Rab", "Tanrının oğlu", "İlah", "İnsanoğlu", yerine geçen manasında "Menahem" ve "Sürekli hayır" gibi değişik tabirler geçmektedir. Mesihin geleceği zaman periyodu için "Rabbin günü" ifadesi kullanılmıştır. Bununla alakalı olarak Eski Ahit'te çeşitli tasvirler yapılmakta ve Rab Yahve'ye o günün gelmesi için dua edilmektedir: "Rab Yahve o gün seçkin milleti olan İsrail'i kurtarmak için savaşa müdahale eder ve İsrail'e müthiş bir zafer kazandırır. Yahudilikte söz konusu olan Mesih, Davud soyundan gelecek, adı "İmmanuel" (Tanrı bizimle) olacak, Beytlehem'de bakire bir kızdan doğacaktır. Bu Mesih, ilâhi vasıfta, Tanrı gücüne sahip bir kişiliğe bürünerek Tanrı Yahve'nin temsilciliğini yapacaktır. Mesihin ilâhi ve

cismani olmak üzere iki yönü bulunacaktır. İlahi Mesih, Yahve'nin hizmetkârı olup, Davud soyundan yüce bir kral olacaktır. Çoğu zaman Mesih, Yahudi kavminin politik ve maddi zaferini sağlayan büyük bir kral, güçlü bir önder olarak düşünülmüştür. İsrail Kralları da Tanrı tarafından seçildiklerinden dolayı ilâhi güce sahiptirler ve Tanrı'nın takdisine mazhar olmaktadır. Bu takdis kutsal yağ ile gerçekleşmektedir. Kralın yağlanması ise Tanrı'nın ruhu ile olmakta ve krallar da "Mesih" olarak kabul edilmektedir. Başlangıçta Yahudiler, Mesih'in Davud soyundan muzaffer bir kral olduğunu zannetmekte ve onu "Allah'ın Oğlu" olarak adlandırmaktadırlar. Onlar, zaman zaman da Davud neslinden olmasa bile düşmanlarıyla savaşanlara Mesih adını vermişlerdir. Bu bekleyişleri arasında Mesih gelmeyince, Mesih'in adil, güvenilir, dini ve toplumu düzene koyacak bir ıslahatçı olarak ileride geleceği inancıyla beklemeye başlamışlardır. Mesih umudu aslında Yahudi dininin bir özelliğidir. Yahudiler, Yehova'nın kavmine mutluluk bahşedeceği çağı güvenle beklemektedir. Bu çağda, İsrailoğulları esaretten kurtulacak, Mabed yeniden inşa edilecek; Tanrı'nın nuru onlar üzerine olacak, seçkin kavim sıfatıyla Filistin'e yerleşecek ve Tanrı'nın devleti kurulacaktır. İşte bu görüşün bazen milli çerçeveden taşarak, bütün milletlere de şamil olduğu göze çarpmaktadır. Esasında Yahudiler, kendi nefislerinin ve ihtiraslarının kurbanı olmuşlardır. Buna rağmen onları hiçbir şey hür yapmamıştır. Onların hürriyet anlayışı dünya hâkimiyeti fikridir. Zaman da bunu doğrulamaktadır. Zira Yahudilik Hz. Musa'ya Tevrat'ın indirilmesiyle başlamıştır. Hz. Musa'dan önce Firavun'un onlara kötü muamele ettiğini, onların da Tanrı'ya yalvarıp

yakardıklarını; Rabbin ise seslerini işiterek onları Mısır'dan Hz. Musa ile çıkardığını Tevrat'ta görüyoruz. Tevrat'ın değişik bölümlerinde, ideal bir kralın geleceği ve her şeyi ıslah edeceğini vadeden yerler dikkati çekmekle birlikte, bu kral için Mesih dendiğine rastlamıyoruz. Eldeki mevcut metinlerde en kesin anlaşılır ibare Malakidedir: “İşte Rabbin büyük ve korkunç günü gelmeden önce, ben size peygamber İlya'yı göndereceğim.” Adı geçen İlya, Yahudilere göre, Mesihin habercisi olan peygamberdir. Malaki de Mesih'ten önceki son peygamberdir. Tevrat'ın çeşitli bölüm ve bablarına baktığımızda, buradaki ifadeler Mesih lafzına değil de kral lafzına yer vermektedir.²⁶

Günümüz Ortadoks Yahudi geleneği, Mesihî dönem denilince, sürgünlerdeki dramatik yapının sona ereceği, Yahudilerin atalarının topraklarında yeniden toplanacakları ve İsrail'de birliğin sağlanacağı şeklinde yorumlanmakta, bundan sonra Kudüs Mabedi'nde alışılmış kurban merasimlerinin Mesihle gerçekleşeceğini söylemektedir. Ortadoks anlayışın tersine XIX. Yüzyıl Klasik Reforme Yahudilikte ise, “insani bir Mesih anlayışı” yerine Mesihî düşünceyi geliştirerek, “her yönüyle mükemmele ulaşma” düşüncesi almıştır. Muhafazakâr Yahudilikte de Mesihî iman, Mesihî bir çağa imanla açıklanmıştır. Öyle bir dönem gelecek ki, evrensel barış ve sosyal adaletin gerçekleştiği, hastalık ve tüm problemlerin çözüldüğü bir dünya olacaktır. Orada tabiatüstü hiçbir şey olmayacak, dünya tüm insanların gücüyle kurtulacaktır. Yahudiler, Mesihî çağda bütün bunların gerçekleşmesinde öncülük yapacaktır. Bu, sosyal ve dini bir anlamdır.

²⁶ Baybal, a.g.e., s. 39-45.

Klasik Mesihî metinlerin yorumlarında ve muhafazakârların birçok yazısında, Yahudilerin bunun için mücadele göstermeleri yönü ele alınmaktadır. Amaç, sorumluluk duygularını artırmaktır. Yeniden yapılanma döneminde insani Mesih kavramı artık bırakılmıştır.²⁷

Mesih devri öncesinde dünyaya dinsizlik ve ahlâksızlık hâkim olacak, Tanrı'nın düşmanı olan kuvvetler Kudüs'e saldıracaklardır. İnsanlarda utanma duygusu azalacak, pahalılık artacaktır. Ülkeye zındıklık hâkim olacak, hakka kulak asılmayacaktır. Âlimlerin meclisi fahişeler yuvasına dönüşecektir. Tevrat âlimlerinde bilgi kalmayacak, günahattan kaçınanlar hor görülecek, büyüklere saygı kalmayacak, oğul babasının şerefini ayaklar altına alacak, kız annesine, gelin kaynanasına karşı gelecektir. Felâketler birbirini kovalayacak, savaş, hastalık, pahalılık gibi şeyler insanları saracaktır. Dünya verimsizleşecek, ülke çöle dönecektir. Kudüs harap olacak; yabani eşeklerin gezinti yeri ve sürülerin otlığı haline gelecektir. Sınırdaki halklar yoksulluk içinde, şehir şehir dolaşacaklar, fakat yüzlerine bakan olmayacaktır. Mesih, Yahudilerle birlikte onların dışındaki milletlere de hükmedecektir. O insanlara Tanrı'nın rahmetini, inanmayanlara ise lânetini sunacaktır. Mesihin sultanını reddedenler, ilâhî cezaya maruz kalacaktır. O, adil bir hükümdar sıfatıyla Davud'un tahtından dünyayı yönetecektir. Bu taht, Sion tepesinde yükselecektir. Mesih, ülkesini ve halkını düşmanlara karşı koruyacak; hâkimiyetini her tarafa yayacak, dağınık vaziyetteki İsrâiloğullarını toplayarak bir araya getirecektir. Yine Mesih, ülkesini ilâhî kanunlar çerçevesinde

²⁷ Baybal, a.g.e., s. 56.

yönetecek; egemenliği altındaki bütün milletleri sulh ve mutluluk içinde yaşatacak; harbi kaldıracak, çeşitli harp aletlerini ziraat aletlerine dönüştürecek, kimse kimseye karşı kılıç kaldırmayacaktır. Ceng öğrenilmeyecek; harp arabaları, ok ve yay kırılacak, kanlı çizme ve elbiseler yakılacaktır.²⁸

Yahudilerin bekledikleri bu kurtarıcı Mesih, yalnızca dinî ve ahlakî anlamda bir canlanmayı değil, aynı zamanda siyasi bağlamda bir değişimi de gerçekleştirecek olan kişidir. Hz. İsâ, etrafındaki insanlarca böylesi bir Mesih olarak görülmüştür. Nitekim İncillerde yer alan yargılanma sahnelerinde, yöneticilerce kendisine krallık iddiasında bulunduğu yönünde bir ithamın yapılması da bundan dolayıdır. Öte yandan İncil metinlerinde İsâ'nın kendisini İşaya ile ve Tanrının İsâya'yı meshetmesiyle kıyasladığı görülmektedir. Bu durumda olan, doğrudan kendisiyle ilgili olarak -Mesih unvanını kullanmasa da- İşaya Peygamber'in Tanrı tarafından meshedilmesi (seçilmesi) gibi bir meshedilmeden bahsettiği söylenebilir (Luka 4: 18-19).²⁹

Yahudilerce Mesih'in en önemli vazifesi Allah'a iman konusunu öğretmek, O'nun varlığını, kâinata hâkimiyetini, tarihin yöneticisi olduğunu insanlara anlatmaktır. Hakkı ve doğruyu tebliğ etmektir. O, Tevrat'ı yalnız Yahudilere değil, Yahudiler dışındaki bütün milletlere de öğretecek, adaleti ve hakikati konuşacaktır. Yehova ona her sabah ilâhi hakikatleri vahyedecek, o da gündüz bunları halka anlatarak İnsanlara doğru yolu gösterecektir. O,

²⁸ Baybal, a.g.e., s. 61-63.

²⁹ Şinasi Gündüz, *Hristiyanlık*, İsâm Yayınları, İstanbul, 2006, s. 23.

İsâriloğullarına otuz kanun daha getirecektir. Bütün insanların Allah'a kulluk etmelerini sağlayacak, İsrailoğullarının affi için kefarete olarak oruç tutacak, hatta kendini hadım edecektir. Zamanında mabed tekrar yaptırılacaktır. Devamlı vaazlar yapılacak, şeriat harfiyen tatbik edilecektir. Kudüs dışındaki insanlar seneden seneye Kudüs'ü ziyaret edecek ve Kulube bayramını (Sukkoth) kutlayacaklardır. Günah İsâriloğullarından kalkacak ve halk birbirlerine adaletle muamele edecek, hürmet gösterecektir. Çünkü ilahî ruh halka dökülecek ve halkın kalpleri yenilenecektir. Denizin su ile dolduğu gibi, ülke imanla dolacak, ihtiyar, genç, kadın, erkek herkes hikmetli sözler konuşacaktır. Allah'ın İsrailoğullarıyla yapacağı yeni bir ahit, artık kâğıt üzerinde değil, insanların kalplerine yazılacaktır. Yahudilerce Mesih'in öncüsü İlya (Eliyyahu)'dır. Peygamber Malaki mesihden biraz önce İlya'nın geleceğini müjdelemiştir. İşte Rabbin büyük ve korkunç günü gelmeden önce, ben size peygamber İlya'yı göndereceğim. İlya'nın bu gelişi herhangi bir bayram gününe denk gelmeyecektir. Çünkü O, kavminin bayram hazırlığını bozmak istemeyecektir. O, Mesih'in gelmesini müjdeleyecektir. Daha sonra Mesih'e başrahip olarak hizmet edecektir, Yahudilerin aile hayatlarını düzenleyecek, Şer'i ve dini meseleleri halledecektir. Kudret helvasını, kutsal suyu ve kutsal yağını, Harun'un asasını (sopasını) geri getirecektir.³⁰

Yahudilerde kötülüklerin ve Mesih muhalefetinin önderliğini ifade eden bir kavramla karşılaşırız. Ancak Mesih'in düşmanı

³⁰ Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 85-88.

olarak İsrail'in komşularını görüyoruz. Bunlardan Fars krallarını, melekler, tahtlarında yakalayarak sürüye saldıran aç kurtlar gibi parçalayacaklardır. Yine Asurlular da Mesih'in düşmanı olarak Allah tarafından imha edileceklerdir. Moab ve Şit (Seth) oğulları parçalanacaktır. Ye'cüc ve Me'cüc ise Kudüs'ü 12 ay süreyle kuşatacak fakat Allah onları ateş, hastalık, yağmur ve dolu ile imha edecek, leşlerini vahşi hayvanlar ve kuşlar temizleyeceklerdir. Silahlarının ağaç kısımlarından İsrailoğullarının yedi senelik yakacakları çıkacaktır. Yani o günde Tanrı, olağan dışı bir mücadele ile kendi lütfu ile Mesih muhaliflerini bertaraf edecektir. Mehdinin yorulmasına pek ihtiyaç kalmayacaktır.³¹

1. 3. 3. Hıristiyanlıkta Mesih İnancı

Biz, üçlemedeki bir Tanrı'ya, üçlemedeki Birliğe tapmaktayız; ne kişileri karıştırırız ne de Esası böleriz (Dua Kitabı,1662). Baba Tanrı'dır, Oğul Tanrı'dır, Kutsal Ruh Tanrı'dır ve buna rağmen üç ayrı Tanrı değil, yalnız bir Tanrı vardır. (Athanasius'un İtikadı) Milyonlarca Hıristiyan "Kutsal üçleme"ye inanır. Bu formül yolu ile İsâ'yı "Tanrı'nın Oğlu" ve hatta Tanrı yapmışlardır. Ancak, tarih, mantık, matematik, Eski Ahit ve Yeni Ahit tam tersini ıspatlamaktadır: İsâ Tanrı değildi, o bizler gibi bir insandı.³²

Hız. İsâ'nın kimliği konusunda mevcut kaynaklar, bize iki farklı İsâ tipolojisi sunmaktadır. Bunlardan ilki, Miladî takvimin başlarında Filistin bölgesinde yaşayan tarihsel bir şahsiyet olan İsâ'dır ki, bu

³¹ Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 92-93.

³² Edip Yüksel, *Hristiyan Din Adamlarına 19 Soru*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 14.

figür araştırmacılar genellikle “Tarihsel İsa” ya da “Tarihin İsa’sı” diye isimlendirilir. Tarihsel İsa, Yahudi toplumu içerisinde doğan, bir Musevi olarak yaşamını sürdüren ve toplumdaki inançsızlıklarla ahlakî zafiyetlere karşı mücadele eden bir şahıs olarak dikkat çeker. Diğer figür ise Hıristiyan inancına konu olan, teslisin ikinci unsuru, ilahî Oğul İsa Mesih’tir. İlahî Oğul İsa Mesih, bedenleşen Kelâm olarak bir ilahî kurtarıcıdır.³³

Gerçekten Hıristiyanlara göre İsa’dan bahsetmek kolay değildir. Bu zorluğun sebebi ise Hıristiyanlığın çok çeşitli Mezheplere ayrılmasıdır. Hıristiyanlıkta inanç ve akideler çeşitlidir, bu akideler de zamanla değişmiş, bazı ilaveler ve çıkarmalar yapılmıştır. Bununla birlikte İsa ve Hıristiyanlıkla ilgili düşünce, toplulukların ve devirlerin değişmesi ile değişmiştir. Biz burada konuya bugünkü kilisenin itikadına uygun olarak İsa ve Hıristiyanlık hakkındaki bilgileri açıklayarak başlayacağız:

Konunun açıklamasına geçmeden önce şuna İsa’ret edelim ki; Katolik, Ortadoks, Protestan ve diğer kiliselerden her biri, fer’i meselelerde ihtilafa düşmektedir. Hz. İsa’nın ulûhiyeti ve teslis gibi ana konularda bir ihtilaf söz konusu değildir.³⁴

Hıristiyanlıktaki Mesih inancı en az Yahudilikteki Mesih inancı kadar önemli ve merkezî bir yer işgal eder çünkü bu inanç, Hıristiyanlığın iman esaslarının başında gelmektedir.³⁵

³³ Gündüz, a.g.e., s. 17.

³⁴ Ünal, a.g.e., s. 67.

³⁵ Baybal, a.g.e., s. 67.

“Hıristiyanlarca İsâ Mesih’in öncüsü Vaftizcisi Yahya’dır. O, vaat edilen günün yaklaştığını hissederek bunu tebliğe başlamıştı. Yahya, tövbe edin, çünkü göklerin melekûtu yakındır, diyerek Ürdün Nehri kenarında kendine gelenleri vaftiz ediyordu. Bu arada İsâ’yı vaftiz etmişti. İsâ, onun hakkında:” Âdem’den Vaftizci Yahya’ya kadar doğanlar arasında, Vaftizci Yahya’dan daha büyük kimse yoktur, diyerek onun büyüklüğünü anlatmıştır.”³⁶

Hz. İsâ’nın İsrâiloğulları içinden çıkarak kendisinin onlara gönderilmiş bir peygamber olduğunu söylemesi, fakat buna karşılık, Yahudilerin gönüllerinde ve zihinlerinde yaşattıkları, “Yahudileri yeryüzüne yeniden hâkim kılacak veya eski şanlı günlerine yeniden döndürecek faaliyetlerde bulunmak” yerine yumuşak davranması, sevgi ve adaleti aşlamaya çalışması, kendisinin Yahudilerce ‘Mesih’ olarak tanınmamasına sebep olmuştur. Hz. İsâ’nın doğumu ile tarihin en tehlikeli ve hayatî anını yaşayan Yahudiler, Hz. İsâ’da bazı Mesîhi şartları bulmuş olsalar da o, sadece Yahudilerin değil, bütün insanlığın kurtarıcısı olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, Yahudileri hayal kırıklığına uğratmış ve beklentilerine cevap olmamıştır. Bunun üzerine Yahudiler Hz. İsâ’yı, halkın inançlarını bozduğu gerekçesiyle ele vermişlerdir. Hıristiyanlara göre o, Romalılar’ın elinde, Yahudilerin teşviki ile çarmıha gerilerek öldürülmüş, ancak ölümünden üç gün sonra dirilmiş, havarîlerine görünmüş ve daha sonra da Allah (Baba)’ın yanına çıkarak sağ tarafına oturmuştur. O, beklenen şartlar gerçekleşince, oradan tekrar dünyaya gelecektir.

³⁶ Ömer Rıza Doğrul, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İstanbul, 1963, s. 180

Dünyayı sulh ve adaletle doldurup kendine inanmayanlardan öc alacak ve saltanatı ebedî olarak devam edecektir.³⁷

O halde Yahudi Mesih ile Hıristiyanların Mesih arasındaki kesin fark şudur: Yahudiler, Mesih olarak yeni bir şahsın gelmesini beklerken, Hıristiyanlar Hz. İsa'nın "ric'ati"ne yani tekrar dönüşüne inanmaktadırlar. Ric'at, bir insanın öldükten bir süre sonra bu dünyaya yeniden dönmesi demektir. Dönüş için süre, kırk gün ile dünyanın son anına kadar değişebilmektedir. Bu inanç, menşe olarak, eski ve çok yaygın "Docetism Doktrini"ne bağlanmaktadır. Bu inanışa göre, İsa Mesih'in çektiği acılar ve ölümü gerçekte vaki olmamış, sadece bir hayal gibi göze öyle gözükmiştir. Onun ölümüne dünyadaki görevinin sona ermesi nazarı ile bakılmalı fakat geçici bir kesinti sayılmalıdır. Onun bu hayalî şehidlikten sonraki durumu ölüm değil, bir gözden kaybolmadır. Yarıda kalan vazifesini tamamlamak ve zafere ulaşmak, onun yeniden zuhuruna ve dünyaya dönmesine bağlıdır. Aslında Mesih, Hıristiyanlıkta, kıyamet gününün belirticisidir ve öbür dünya hükümranlılığı söz konusudur. Yahudilikte bu, dünya hâkimiyeti şeklindedir.³⁸

Mesih (Hz. İsa)'in ikinci defa yeryüzüne gelişi meselesi Yeni Ahit'te bir nakarat olmuş ve "Mesih semaya nasıl çıktı ise öyle inecek" denmiştir. Papaz Hanacir Cis el-Huzari bu konuda "Mesih'in dönüşü hakikat mi, yoksa efsane mi?" sorusunu sormakta ve dört İncil'in Mesih'in ölümünü tafsilatlı olarak bizim için yazdıklarını ve

³⁷ Ethem Ruhi Fırlalı, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, İstanbul, 1990, s. 249-250.

³⁸ Baybal, a.g.e., s. 68.

Mesihin tekrar dönüşünü tescil ettiklerini İnciller'den örnekler vererek (Matta, 28/1-20; Markos, 16/1-8; Luka, 24/1-11; Yuhanna, 20/1-18) açıklamaktadır.³⁹

Hıristiyanlığın temel kaynaklarından sayılan dört İncil; Matta, Markos, Luka, Yuhanna, Hz. İsânın ikinci gelişinden söz etmektedir. İnciller'de bu konu homojen olarak üç kaynaktan bize gelmektedir:

- 1) Havarîler tarafından hatırlandığı üzere Hz. İsânın kendi sözleri ve hareketleri,
- 2) Havarîlerin varlığı,
- 3) İncil yazarlarının bizzat kendileri. Onlar, evvelce belirtilen mesajlara özel kanaatlerini eklemişlerdir.⁴⁰

Yeni Ahit'te Hz. İsâ'nın ikinci gelişiyile ilgili ifadeler gelince; Matta İncili'nde Hz. İsâ'ya "İnsanoğlu" lâkâbı bizzat yine Matta tarafından verilmekte ve Allah'ın yeryüzündeki egemenliğinin son temsilcisi olan Hz. İsâ, bizzat kendisinin eskatolojik gelişini haber vermektedir: "Zira insanoğlu Babasının izzetinde melekler ile gelecek ve o zaman herkese kendi işine göre karşılık verecektir." Fakat insanoğlu bütün melekler kendisi ile beraber olmak izzeti ile gelince, o zaman izzetinin tahtı üzerine oturacaktır; bütün milletler onun önünde toplanarak, çoban koyunları keçilerden ayırdığı gibi, onları birbirinden ayıracaktır."...O zaman İnsanoğlu'nun alâmeti gökte görünecek; o zaman yeryüzünün bütün sıptları dövünecekler ve İnsanoğlu'nun göğün bulutları üzerinde kudretle ve büyük izzetle geldiğini görecekler"...Şimdi den sonra İnsanoğlu'nun Kudretin

³⁹ Baybal, a.g.e., s. 70.

⁴⁰ Baybal, a.g.e., s. 71.

sağında oturduğunu ve göğün bulutları üzerinde geldiğini göreceksiniz.” İncillerde Hz. İsnın kendisi için kullandığı en önemli ifadelerden biri olan “İnsanoğlu” tabiri, bazen “Âdemoğlu” diye de geçmekte ve Yeni Ahit’te seksenden fazla yerde bu tabir kullanılmaktadır. Hıristiyanlar, “İnsanoğlunun” son günün büyük bunalımından önce gökten geleceğine ve yine bu gelişten sonra Tanrı’nın ona yargılama yetkisi vereceğine inanmaktadırlar.⁴¹

Hıristiyanlara göre İsn-Mesih ilk gelişinde hidayet kapısını açmıştır. İkinci gelişinde dünya hâkimiyetini gerçekleştirecektir ve bu geliş nisan ayına rastlayacaktır. Pavlus’a göre o, hemen yarın gelebilir. Mademki o ölümden uyandı, diğer Hıristiyanları da uyandırmak için derhal geri dönecektir. Beklenen Mesih devri başlamıştır ve semaya yükselen Mesihin tekrar gelmesi ve dünyanın idaresini eline alması an meselesidir. İsn da kendisiyle beraber özlenen Mesih devrinin başladığına inanıyordu.⁴²

Hıristiyanlara göre İsn-Mesihin saltanatı bin yıl sürecektir. Kilise bir süre için söz konusu bin seneyi, Mesihin ilk görünüşüyle tekrar dönüşü arasındaki zaman olarak yorumladıysa da zamanın geçmesiyle bu yorumdan vazgeçmiştir. Bugün, bin yıllık ilahî devlet inancını özellikle küçük mezhepler muhafaza etmektedirler. Mesihin bin yıllık hâkimiyetinden sonra şeytanın bağları çözülerek serbest bırakılacaktır. Şeytan, yeniden kendisine taraftarlar kazanarak onları Hıristiyanlar üzerine saldırtacaktır. Fakat Allah mücadele ederek

⁴¹ Baybal, a.g.e., s. 73.

⁴² Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 32.

şeytanı etkisiz hale getirecek, askerlerini de yok edecektir. Bunu genel haşır ve hesap günü takip edecektir.⁴³

“İsâ, Zeytin dağında otururken öğrencileri yalnız olarak yanına geldiler; “Söyle bize, bu dediklerin ne zaman olacak, senin gelişini ve çağın bitimini gösteren belirti ne olacak?” dediler.

İsâ onlara şu karşılığı verdi: “Sakın kimse sizi saptırmasın! Birçokları, “Mesih benim diyerek benim adımla gelecek, birçok kişiyi saptıracaklar. Savaş gürültüleri, savaş haberleri duyacaksınız. Korkmayın sakın! Bunların olması gerek, ama bu daha son demek değildir. Ulus ulusa, devlet devlete savaş açacak; yer yer kıtlıklar, depremler olacak. Bütün bunlar, doğum sancılarının başlangıcıdır.

“O zaman sizi sıkıntıya sokacaklar ve öldürecekler. Benim adımdan ötürü tüm uluslar sizden nefret edecek. O zaman birçok kişi imandan sapacak, birbirlerini ele verecek ve birbirlerinden nefret edecekler. “Birçok sahte peygamber türeyecek ve bunlar birçok kişiyi saptıracak. Kötülüklerin çoğalmasından ötürü birçoklarının sevgisi soğuyacak. Ama sonuna kadar dayanan kurtulacaktır.”⁴⁴

Özellikle son 200 küsur yıldır yürütülen tarihin İsâ’sının ortaya konulması yönündeki yapılan çalışmalara baktığımızda gittikçe artan sayıda Hıristiyanın bu durumdan hoşnut olmadığını görmekteyiz. Çünkü bu araştırmaları incelediğimizde pek çok Hıristiyanın temel Hıristiyan inanç akidelerinde yansımaları bulan İsâ’nın doğumu ve ölümüyle ilgili sınırlı bilgilerin dışında tarihin İsâ’sı ile ilgili daha çok

⁴³ Baybal, a.g.e., s. 79.

⁴⁴ Şinasi Hüner, *Kur’an-ı Kerim’de Dabbetü’l Arz*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 116-117.

şey öğrenme arzusu içinde olduğunu görmekteyiz. Ayrıca dinsel ve kültürel çoğulculuğun yadsınamaz bir gerçeklik olduğu günümüz dünyasında taraftarları bağlamında dünyanın en büyük dinsel geleneği olan Hıristiyanlığın olmazsa olmazı olan İsa'nın kim olduğu ve misyonunun ne olduğunu öğrenmek isteyen pek çok kişi vardır.⁴⁵

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra dinsel çoğulculuk ve dinler arası diyalog bağlamında Hıristiyan teolojisinde yaşanan yeni gelişmeler, Hıristiyanlığın diğer dinsel geleneklerle ilişkisi konusunda teologlar için önemli tartışma konularından biri haline gelmiştir.⁴⁶

Hıristiyan batı düşüncesinde Aydınlanma çağıyla başlayan süreçte İnciller ve Yeni Ahit'in diğer yazıları modern bilimsel metotlar kullanılarak bir dizi tenkitçi araştırmalara tabi tutulmuş ve bunların bir sonucu olarak da Hıristiyan teolojisinde klasik dogmatik kavramların kullanılmadığı yeni İsa anlayışları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu süreçte gittikçe artan sayıda Hıristiyan teologu çalışmalarında günümüz dünyasında diğer dinsel geleneklerin dini figürlerini dikkate almadan geliştirilecek bir kristolojinin artık ne çağın şartlarına uygun ne de geçerli bir kristoloji olabileceğini ileri sürmeye başlamıştır.⁴⁷

Dışlayıcı İsa anlayışı, Knitter tarafından "İsa-Masih Dinlere Karşı" şeklinde de ifade edilmekle birlikte bu tarz bir İsa anlayışı Kilise Babalarından Origen, Cyprian ve Augustin'den başlayıp 1960'lara kadar süregelen en yaygın ve çarpıcı Hıristiyan bakış açısını

⁴⁵ Mahmut Aydın, *Tarihsel İsa: İmanın Mesih'inden Tarihin İsa'sına*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002, S. 13.

⁴⁶ Mahmut Aydın, *İsa Tanrı mı İnsan mı?*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 7.

⁴⁷ Aydın, *İsa Tanrı mı İnsan mı?*, s. 13.

temsil etmiştir. İşte bundan dolayıdır ki o aynı zamanda geleneksel Hıristiyan İsâ anlayışı olarak da isimlendirilmektedir. Bu anlayışa dışlayıcı denmesinin sebebi İsâ-Mesih dışındaki diğer dinsel figürleri Tanrı'nın kurtuluş planından dışında tutmasıdır. Buna göre İsâ-Mesih ve onu içinde barındıran Hıristiyanlık kurtuluş vasıtasıdır. Diğer dinsel figürler ve onları ihtiva eden dinsel gelenekler ise Tanrı'nın kurtuluş planında herhangi bir değere sahip değillerdir. Çünkü dışlayıcı İsâ anlayışına göre, İsâ-Mesih, Tanrı'nın insanlığa vahyettiği tüm hakikati diğer herhangi bir aracı da bulunmayacak derecede kendisinde bulduran nihai, eşsiz ve belirleyici vahiydir. Dolayısıyla Tanrı'nın insanlara bahsettiği kurtuluş sadece İsâ- Mesih vasıtasıyla mümkündür.⁴⁸

Dışlayıcı İsâ anlayışına göre İsâ-Mesih yegâne ve mutlak kurtarıcıdır. Onun dışında başka bir kurtarıcı söz konusu değildir. Bu nedenle de İsâ-Mesih'i ihtiva eden Hıristiyanlık dışındaki diğer bütün dinler hatalı ve eksik oldukları için geçersizdirler. Batı Hıristiyan teolojisinde bu dışlayıcı anlayışın en başta gelen savunucuları Alman Karl Barth ve onun öğrencileridir. Bilindiği üzere Ernst Troeltsch'un Hıristiyanlığı diğer herhangi bir gelenek gibi tarihsel olarak göreceli ve şarta bağlı olarak gören rölativizmine karşı Barth, kristomonizm adı altında İsâ dışındaki tüm dinsel figürleri dışlayan bir görüş ileri sürmüştür."⁴⁹

“Bu dışlayıcı İsâ anlayışı günümüz dünyasında Roma Katolik Kilisesi ve Dünya Kiliseler Birliği gibi resmi Hıristiyan kurumları

⁴⁸ Aydın, *İsâ Tanrı mı İnsan mı?*, s. 19.

⁴⁹ Aydın, *İsâ Tanrı mı İnsan mı?*, s. 20.

tarafından değilde daha çok İsa'nın insanlığın kurtuluşu bağlamında biricikliğini, eşsizliğini, bağlayıcılığını ve yegâne kurtarıcı olduğunu iddia eden bir dizi Yeni-Ahit ifadesini literal olarak anlayan oldukça muhafazakâr evangelik Hıristiyanlar tarafından savunulmaktadır."⁵⁰

Kapsayıcı İsa anlayışı bazı teologlarca "İsa-Masih Dinlerin İçinde" şeklinde de ifade edilmektedir. Günümüz dünyasında Katolik ve Protestan teologların büyük çoğunluğu Barth ve onun öğrencilerinin dışlayıcı anlayışını benimsememekte ve onun yerine diğer dinsel geleneklere ve onların dinsel figürlerine karşı sonuç olarak aynı kapıya çıkmasına rağmen görünürde daha ılıman ve olumlu gibi görünen kapsayıcı bir anlayış ışığı altında İsa-Masih'in statü ve konumunu değerlendirmektedir. Kapsayıcı anlayış ışığı altında geliştirilen bu kristoloji de tıpkı dışlayıcı anlayış gibi İsa'yı Tanrı'nın tam ve mükemmel vahyi ve mutlak kurtarıcısı olarak görür. Çünkü bu anlayış da İsa'yı insanlık tarihinin ifası, tüm insanlığın biricik kurtarıcısı, insanoğlunun en yüksek özlemlerinin ifadesi olarak tasvir etmektedir. Buna göre İsa, tüm insanlık için öngörülen Tanrı'nın mutlak kurtarıcısıdır. Bu nedenle tüm insanlar bilerek ya da bilmeyerek onun etkisi altındadırlar. Zira Tanrı'nın evrensel iradesi onun vasıtasıyla bu insanların dinlerinde mevcuttur. Başka bir deyişle Tanrı'nın kurtarıcı iradesi evrenseldir. Ancak bu evrensel irade sadece İsa-Masih'in inayetiyle mümkündür. Çünkü o hem nihai icra makamı hem de asli nedendir. Buna göre dışlayıcı anlayışta olduğu gibi sadece İsa-Masih'i doğrudan ihtiva eden Hıristiyanlık değil, aynı zamanda

⁵⁰ Aydın, *İsa Tanrı mı İnsan mı?*, s. 21.

diğer dinsel gelenekler de doğrudurlar ve kurtarıcı bir değere sahiptirler. Ancak onların doğrulukları ve kurtarıcı bir değere sahip olmaları bizzat kendi yapılarından değil de onlarda gizli olarak yani dolaylı olarak bulunan İsâ-Mesih'in varlığından dolayıdır. Bu anlayışa göre Hıristiyanlık en zirve noktadadır ve tüm diğer dinlerin tamamlayıcısı durumundadır. Çünkü diğer dinsel geleneklerde bulunan olumlu şeyler sadece mükemmel Hıristiyan vahyi olan İsâ-Mesih'in şahsında ifadelerini bulurlar.⁵¹

Dışlayıcı ve kapsayıcı İsâ anlayışlarından rahatsız olan ve giderek artan sayıda Hıristiyan teologu dinsel çoğulculuğun görmezden gelinemeyecek bir realite olduğu ve dinler arası ilişkilerin gittikçe yaygınlık kazandığı günümüz dünyasında Hıristiyan olmayan dinsel gelenekleri ve onların dinsel figürlerini dikkate alarak Hıristiyan olmayan diyalog muhataplarını rencide etmeyecek yeni bir İsâ anlayışının geliştirilmesinin mutlak gereklilik arz ettiğini savunmaya başlamışlardır.⁵²

Bu anlayışın yanında dışlayıcı ve kapsayıcı İsâ anlayışlarına alternatif olarak geliştirilen çoğulcu İsâ anlayışı, İsâ'yı diğer dinsel figürler arasında bir dinsel figür olarak görerek Tanrı'nın kurtuluş planında o ve onun temsil ettiği Hıristiyanlık kadar diğer dinsel geleneklerin ve onların dinsel figürlerinin de bağımsız bir geçerliliğe sahip olduklarını ileri sürmektedir. Çoğulcu İsâ anlayışını savunan bazı teologlara göre her biri tamamlayıcı bir eşsizliğe sahip olan dünya dinleri "asli bir bütünlük" veya "farklılıkların bir harmonisini"

⁵¹ Aydın, *İsâ Tanrı mı İnsan mı?*, s. 23-24.

⁵² Aydın, *İsâ Tanrı mı İnsan mı?*, s. 35.

oluşturur. Buna göre her bir dinsel gelenek veya dinsel figür kendi taraftarı için eşsiz ve kati bir vasfa sahip olmasının yanında diğer dinsel geleneklerin mensupları için de evrensel bir öneme sahiptir. Bu anlamda İsa'nın eşsizlik ve biricikliği, dışlayıcılık ve kapsayıcılıkla değil sadece diğer dinlerle ilgilidir. Sonuç olarak, dağın tepesine götüren pek çok yol değil de şayet yollarına devam etmek istiyorlarsa çaprazlama olarak birbiri ile kesişme ve birbirinden öğrenmek zorunda olan pek çok yol vardır. Görüldüğü gibi bu görüş sahipleri, İsa'yı Tanrı'nın mutlak vahyi ve yegâne kurtarıcı vasıtası olarak gören dışlayıcı ve kapsayıcı İsa anlayışından kurtuluş için İsa'nın ve onun temsil ettiği Hıristiyan geleneğinin değil de Tanrı'yı merkeze koyan ve Hıristiyanlar da dâhil olmak üzere tüm dinsel geleneklerin taraftarlarını Tanrı'ya olan yakınlıkları veya uzaklıklarına göre değerlendiren bir görüşe geçişi savunmaktadırlar. Buna göre artık ne İsa-Masih ne de onun temsil ettiği Hıristiyanlık kurtuluş için mutlak gerekli yegâne asli unsurdur. Çünkü kurtuluşun merkezinde olan sadece Tanrı'dır. Çoğulcu İsa anlayışını savunan teologlar bu sonuca varırken şu hususun da altını çizmektedirler: Çoğulcu İsa anlayışının savunucuları Tanrı'nın gerçekten İsa-Masih ile konuştuğunu ve onun vasıtasıyla gelen Tanrı'nın mesajının bütün insanlar tarafından duyulması gerektiğini tasdik etmeyi devam ettirmek suretiyle Hıristiyan geleneğinin özüne inanmaya devam etmektedirler.⁵³

Artık günümüzde giderek artan sayıda bilim adamı ve diğer dinsel geleneklerin taraftarlarıyla diyaloga giren din adamı daha önce

⁵³ Aydın, *İsa Tanrı mı İnsan mı?*, s. 36-37.

sahip oldukları dışlayıcı ve kapsayıcı İsâ anlayışlarını terk ederek çoğulcu İsâ anlayışını benimsemektedirler. Ancak bundan çoğunluğun bu tarz bir İsâ anlayışını benimsediği sonucuna varılmamalıdır. Çünkü özellikle Kilise destekli kurumlarda hocalık yapan veya şöyle böyle resmi Hıristiyan kurumlarıyla ilişkili olan bilim adamları çoğulcu İsâ anlayışını şiddetli bir şekilde eleştirerek bu tarz İsâ anlayışını “küfürle” yani Hıristiyan dininden çıkmakla itham etmektedirler.⁵⁴

Kurtuluşun anlamının tasavvur edildiği çeşitli metaforlar arasında tüm Hıristiyanlar kurtuluşun göklerin ve yerin rabbinden daha aşağı bir varlığın işi olmadığı görüşünü desteklemektedirler. Gnostik düşünce sistemlerine yönelik çeşitli yanıtlar arasında Hıristiyanlar kurtarıcının, ilâhi gerçekliğin bazı daha düşük derecesine değil de bizzat Tanrı’ya ait olduğundan emindiler.⁵⁵

2. Peygamberlik Anlayışındaki Sapmanın Bir Sonucu Olarak Mesih Kültürü

Hıristiyanlığa göre Hz. İsâ, bir insan peygamber değil, insan suretine girmiş bir ilahdır. O, belki bir vahiy almaktadır, ancak baba Allah, onun vücuduna hulûl ettiğiinden ve onunla bütünleştiğinden Hz. İsâ da ilahlaşıyor ve kendi kendine vahyeden durumuna geliyor. Hıristiyanlar, Hz. İsâ’nın, Hz. Muhammed ve Hz. Musa gibi vahiy aldığını kabul etmiyorlar.⁵⁶

⁵⁴ Aydın, *İsâ Tanrı mı İnsan mı?*, s. 37.

⁵⁵ Aydın, *İsâ Tanrı mı İnsan mı?*, s. 45.

⁵⁶ Şaban Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, Ertem Matbaa, Ankara, 1996, s. 139.

Mesihin ikinci gelişini bekleme üzerine temellendirilmiş inanç ve düşünceler sistemi şeklinde açıklayabileceğimiz “Mesihçilik”, “Mesih”in gelişiyile ilgili birtakım beklentileri ihtiva eden inanç ve idealler sisteminin adıdır. “Millennializm” ve “Millenarizm” olarak da bilinen (son zamanlarda “Mesihçilik” yerine bu kavram tercih edilmiştir) “Millenarianism/Binyılcılık”, “dünyanın sonuna yaklaşıldığını ve onu bitmek tükenmek bilmeyen bir; bereket, ahenk, kudsiyet ve adalet dolu yeni bir dünyanın izleyeceğine dair inançtır” diye de ifade edilebilir. Bu tür bir inanç, ne kadar “dünyanın sonu”yla ilgili ise o nisbette felakete doğru gitmekte olduğumuz anlamını taşıırken ne kadar da “yeni bir dünya” ile ilgili olursa o nisbette de ütopyaya kaymaya başladığımız anlamına gelmektedir. Konuyla ilgili olarak geniş tahliller yapan Hillel Schwrtz, hem bir düşünce sistemi hem de bir sosyal hareket olarak “binyılcılık”ın iki mihver etrafında döndüğünü, bunlardan birinin “altın çağ yahut yeni devir”, diğzerinin ise “ilkel cennet yahut vaadedilmiş topraklar” şeklinde izah edilebileceğini, hatta bu iki kutup arasındaki gidiş gelişlerin gözlemcileri millenaryen hareketleri sürekli değişebilen, çabuk yanıp sönen, nereye varacağı kestirilemeyen günübirlük hareketler olarak algılanmalarına yol açtığını belirtmiştir. H. Schwartz’a göre, çok sayıda tipolojiye rağmen binyılcı hareketlerin doğuşu üzerine halen geçerli olan yalnız iki bilimsel açıklama bulunmaktadır: Birincisine göre binyılcılık, statü, servet, güvenlik ya da onur gibi konularda nispi yoksunluk duygularından kaynaklanmaktadır. İkincisine göre ise, millenaryen hareketler, biri teknolojik bakımdan diğzerinden çok üstün olan iki kültür arasında kurulan ilişkiden kaynaklanmaktadır. Binyılcı

düşünce, dürtüsünü; takvim, tarih, mesafe ve kutsal coğrafyanın yeniden hesaplanmasını zorunlu kılan emperyal genişleme güçlerinden alan, dini esaslara uygun (canonical) bir form içerisinde tezahür etmektedir. Roger Bastide, “Mesihçiliğin geri kalmış ülkelerdeki insanların ilerlemelerine mâni olmak bir yana tam tersine bir gelişme bunalımı olduğu” fikrini savunmaktadır. O, bu tür hareketlerin, toplumun en düşük kesimi olan parya grupları tarafından bir bilinç uyanışını da simgelediklerini ve sömürgeciliği kabule karşı tepkinin ilk tezahürleri olduklarını, ayrıca “Mesihçilik”in, sosyal değişme yönündeki ilk adımı ve yeni ekonomik ve sosyal değerlerin kabulünü de simgelediğini değerlendirmesine ilave etmektedir.⁵⁷

3. Hıristiyan ve İslam Teolojisinde Mesih Kavramının Karşılaştırılması

Yirmi asırlık Hıristiyanlık geleneğinde, Tanrı olarak tanımlanan İsâ'nın haça dünyanın günahlarına kefarete kurban olarak kendini adadığına, öldüğüne, dirildiğine, göğe çekildiğine yeniden dünyaya döneceğine, 14 asırlık İslam geleneğinde ise, İsâ'nın Tanrı olmadığına, haça gerilmediğine, yeniden dirilmediğine fakat göğe çekildiğine ve dünyaya yeniden döneceğine inanılır.⁵⁸

İsâ'nın geliştiği noktasında Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında ortak bir bekleyiş vardır. Fakat bir noktada ihtilaflıdır. Her iki grubun beklediği İsâ, farklı İsâ'lardır. Hıristiyanlar, Pavlos'un öğretilerinden kaynaklanan İncile istinaden insanlığın günahları için

⁵⁷ Baybal, a.g.e., s. 29-31.

⁵⁸ Mehmet Sakioglu, *İsâ Haça Öldü mü?* Ozan Yayınları, İstanbul, 2004, s.13.

haça gerilmiş, üç gün sonra dirilmiş, Teslis dogmasında ifadesini bulan Tanrı'ya eş-eşit bir İsa'nın gelmesini beklerlerken, Müslümanlar, Kur'an ayetlerine istinaden haça gerilmiş ve dolayısıyla üç gün sonra dirilmemiş bir "insan" İsa beklemektedirler. Kur'an, İsa'nın haça gerilmediğini, haçta öldürülmediğini kesin bir dil ile ifade ederken, Hıristiyanlar, haça gerilmenin ve ardından dirilişin kesinlikle gerçekleştiğini öne sürmektedirler.⁵⁹

Hıristiyanlar ve Müslümanlar, İsa Mesih'in semaya gittiğine ve halen orada bulunduğuna inanırlar. Hıristiyanlar ahir zamanda onun tekrar yeryüzüne inerek bin senelik ilâhi imparatorluğunu Filistin'de kuracağına inanırlar. Müslümanlara ise O, Şam'da Beyaz Minare'den yeryüzüne inecek, o anda camide sabah namazını kılmaya hazırlanan mehdi ile karşılaşacak ve mehdiye tabi olacaktır.⁶⁰

Kur'an-ı Kerim'de, "Mesih" kelimesi tek başına üç defa, "Mesih İbni Meryem" olarak beş defa, "Mesih İsa İbni Meryem" şeklinde ise üç defa geçmektedir. Söz konusu ayetlerin hiçbirinde bu kelime, Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki mânâları, yani beklenen bir kurtarıcıyı ifade etmez. Gerek ayetlerde gerekse hadislerde rastlanan "El-Mesih" kelimesinden, tereddüte mahal olmaksızın Hz. İsa'nın anlaşıldığı çok açıktır." İsa ismi ise Kur'an-ı Kerim'de yirmi beş ayette geçmektedir.⁶¹

⁵⁹ Sakioğlu, a.g.e., s. 14.

⁶⁰ Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 51.

⁶¹ Baybal, a.g.e., s. 96-97.

1) Hıristiyanlık ve İnciller Mesih merkezlidir, bu açıdan Mesih'in şahsiyeti ve misyonu kadar gelişi de önemlidir. Kur'an ise Hz. Muhammed (s.a.v) merkezli değil, Allah merkezlidir.

2) Hıristiyanlıkta Mesih beklentisi İnciller'de yer alır. İslam'da ise hem Hz. İsâ'nın nüzûlü hem de Mehdi'nin zuhuru hadislerde yer alır; Hıristiyanlıkta kesin inançtır, İslamiyette ise haber-i ahad hükmündedir.

3) Hıristiyanlıkta dünya krallığı kötüdür, eksik plandır. Göklerin krallığı gerçekleşmedikçe ilâhi plan tamamlanmış olmaz. İslamiyette dünya ahiretin tarlasıdır ve bir imtihan alanıdır.

4) Hıristiyanlıkta Tanrı'nın iradesini ve Göklerin Krallığı'nı Mesih temsil eder, İslamiyette ise Allah'ın iradesi tek şahısta, devlette veya bir kurumda değil, ümmette tecelli eder.

5) Hıristiyanlıkta Mesih beklentisinin pek de kuvvetli olmayan ahiret inancı ve ölüm korkusuyla ilişkisi vardır. (Filip: 3/21)

Ayetlerde zikredilen "Meryemoğlu Mesih İsâ" terimini tahlil edecek olursak; İsâ isim, Mesih Lakâp ve Meryemoğlu yani İbn Meryem de sıfat olarak izah edilmektedir."⁶²

Hız. İsâ Kur'an'da, mucizevî bir şekilde babasız doğmuş ve İsrailoğullarına gönderilmiş Allah'ın bir peygamberidir. O, kendisinden önce gelen Tevrat'ı tasdik eden, İsrâiloğullarına Kitab'ı, Hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretecek, Allah'a kulluk yapmaya sevk edecek bir nebidir. Fakat bu durum karşısında İsrâiloğulları Hz. İsâ'yı inkâr ederek, Hıristiyanlar da onu "Allah'ın oğlu" kabul ederek

⁶² Baybal, a.g.e. s. 97.

aşırılığa kaçmışlardır. Hâlbuki o, sadece Allah'ın kulu ve elçisinden başkası değildir. Bazı sahih hadislerde “el-Mesih” kelimesine rastlanmaktadır. Ayrıca hadiste “Mesih” kelimesi tek başına “Deccal” için kullanılmamış, bu kelimeyle “Deccal” İshâret olunduğu zaman, yanında sapıklığı ifade eden “el-Mesihu'd- Deccal”, Mesih El-Kezzab, Mesihu'd-Dalâle gibi bir kayıt konulmuştur. İslâm öğretisi, bize ne dünyevi bir cennet vaat etmektedir, ne de muhayyel bir kurtarıcıyı beklememizi salık vermektedir. İslâm'da gerçek cennet ve cehennem, yeryüzünde değil öte-dünyadadır. İnsan, kendisine has eksiklikleri ve zaafı nereden dolayı, mükemmel olanı gerçekleştirecek bir durumda değildir. Kurtarıcı Mehdi veya Mesih fikrine kapılıp tarihin nesnesi durumuna düşmek zorunda da değildir. İslâm'da Kutsal Kitap, Hıristiyanlıkta İshâ-Mesihe denk düşmektedir. Bize göre Kurtarıcı olan kutsal kitabımızdır. İnsan, ilâhî Öğreti'nin rehberliğinde kendi kurtuluşunu bizzat kendisi gerçekleştirebilecek durumdadır. Bu açıdan İslâm ile tarihte insana hiçbir rol tanımayan Hıristiyanlık arasında, “orta” bir yol önermektedir. İslâmın kurtuluş programı ne materyalist ne de idealist bir programdır. Bu programın özünü, insanın Allah'a, ahirete ve dünyaya yabancılaşmadan İlâhî Öğreti doğrultusunda dengeli bir yaşam oluşturmaktadır. (Bakara, 2/201; Kasas, 28/77).⁶³

Kur'an, Müslümanlardan, ne diğer dinî anlayışlarda yer alan şu veya bu şahsiyeti (varlığı), ne Yahudilerin millî Mesihini ne de Hıristiyanların beklediği Mesih olan Hz. İshâ'yı bir kurtarıcı olarak

⁶³ Baybal, a.g.e., s. 98-99.

algılamalarını istemektedir. Kur'an'da “Mesih” teriminden anlaşılması gerekenin Hz. İsâ olduğunu biliyoruz. Hz. İsâ hakkında en ciddî bilgi kaynağı olan Kur'an, yine kendisine inananlardan, sadece onun kim olduğunu anlamalarını değil, aynı zamanda onu daha çok sevmelerini ve saymalarını sağlamakta, diğer kaynakların sağlayamadığı perspektifi onlara sunmaktadır. Kur'an'a göre Hz. İsâ, bu dünyaya gönderilen peygamberler halkasından birini teşkil etmektedir. O, kendinden önce gelen peygamberlerin rehberliğini ve öğretilerini yeniden teyit ettiği gibi, kendinden sonra gelecek olaninkine de hazırlamaya koyulan bir elçidir. Hz. İsâ'nın kurtarıcı özelliği olmadığı gibi, insanları bağışlama ve yargılama yetkisi de yoktur. Bizim bilmemiz gereken şey, “Hz. İsâ'nın ahiretten önce kıyamet alâmetlerinden biri olarak tekrar yeryüzüne dönerek Deccal'ı öldürmesi, Hz. Muhammed'in ümmetinden birisi sıfatıyla yeryüzünde bir müddet kalması, İslâm şariatıyla amel etmesi ve İslâm dininin her tarafta hâkim olmasıyla barış ve huzurun gerçekleşmesi” hususunun İslâm geleneğinde yer almasıdır.⁶⁴

Bu bilgiler ışığında diyebiliriz ki, Hz. İsâ'nın Âdem'in işlediği ve nesilden nesile devam ederek kendisine kadar gelen asli günahı kaldırmak için çarşıta kendini feda ettiği, üçüncü günde ölüme galip gelmek için dirildiği, taraftarlarına görüldüğü ve onlardan İncil mesajını tüm uluslara yaymalarını talep ettiği, göğe, Tanrı'nın yanına yükseldiği ve dünyanın sonuna doğru tekrar yeryüzüne gelip yarım bıraktığı işi tamamlayarak Tanrısal Krallığı tesis edeceği inancı

⁶⁴ Baybal, a.g.e., s. 100.

günümüz Hıristiyanlığının merkezi bir doktrini haline gelmiştir. Buna karşın İslam Kültüründe de Hz. İsa'nın ölmediği, bedenen semaya kaldırıldığı, dünyanın sonuna doğru Hz. Muhammed'in şeriatının izleyicisi ve kıyamet alameti olarak tekrar dünyaya geleceği, bir müddet yaşayacağı, Mehdi ile birlikte din düşmanı olan Deccal'ı öldüreceği ve neticede tüm inançları İslam şemsiyesi altında toplayarak dünyada barışı, adaleti ve refahı tesis edeceği söylemi bir inanç konusu yapılmıştır.⁶⁵

⁶⁵ Mahmut Aydın, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?*, Otto Yayınları, Ankara, 2011, s. 152.

II. BÖLÜM

İSÂ'NİN HAYATI VE İMAJI

1. Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa

Peygamberler tarihi tetkik edildiğinde, adı Kur'an'da geçsin geçmesin, bütün peygamberlerin amacının insanlara doğru yolu göstermek, "Bir Allah" fikrini yerleştirmek ve sadece O 'na ibadet edileceğini anlatmak ve ahlâklı bir toplum meydana getirmek olduğu anlaşılır. Kur'an-ı Kerim'de Nuh'a, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye edilen emirlerin Muhammed'e de vahyedildiğinin defalarca tekrarlanması bütün semavî dinlerin amacının bir olduğunun işareti. Din Allah'a kulluk yoludur. Bütün peygamberlerin getirdiği inanç esasları aynıdır. Daha açık bir ifadeyle temel inanç esasları bakımından Hz. Muhammed'e vahyedilenler ile Hz. İsa'ya vahy edilenler arasında herhangi bir fark olmadığı gibi, Hz. İsa'ya vahy edilenlerle mesela Hz. Nuh'a vahyedilenler arasında da bir fark yoktur. İslam inancına göre herhangi bir fark olması da düşünülemez.⁶⁶

Hani Havarîlere: 'Bana ve peygamberime iman edin' diye ilham etmiştim. Onlar da 'imân ettik, bizim müslüman olduğumuza sen de şahid ol' demişlerdi." (Maide, 5/111) "De ki: Biz, Allah'a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, İshâk, Yakub ve Yakub oğullarına indirilene, Mûsa, İsa ve diğer peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik. Onları birbirinden ayırd etmeyiz. Biz sadece müslümanlarız." (Âl-i İmrân, 3/84) Görüldüğü gibi Hz. İsa'nın da dininin adı İslam'dır ve onun yardımcıları havâriilerin ağzından konu anlatılmaktadır. Müslümanlar bu peygamberlere inanma açısından

⁶⁶ Sofuoğlu, a.g.e., s. 15.

aralarında hiçbir fark gözetmedikleri gibi onlardan birine inanıp diğerine inanmamak edemezler.⁶⁷

Kur'an'a baktığımızda onun bilgi verdiği diğer peygamber bağlamında İsâ'yı ele alarak onu bakire Meryem'den dünyaya gelen; annesi iffetsizlikle suçlanınca beşikte konuşarak onun suçsuzluğunu ifade eden; Allah'ın izniyle çeşitli mucizeler gösteren; kendisine kutsal kitap ve hikmet öğretilen; kendinden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ve daha önce kendilerine yasak kılınan bazı şeyleri onlara helal kılmak için İsrailoğullarına gönderilen; kendisine içinde rehberlik ve aydınlık bulunan İncil verilen ve kutsal ruh tarafından desteklenen bir elçi olarak nitelendiğini görmekteyiz. Bu bağlamda Kur'an şu ifadeleriyle İsâ'nın daima taraftarlarını Allah'tan korkmaya ve Onun emirlerine itaat etmeye çağırdığının altını çizmektedir: "Allah, şüphesiz benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir; öyleyse [yalnızca] Ona kulluk edin. Doğru yol budur". Dahası Kur'an'a göre İsâ dürüst ve erdemli bir kişi, bu dünyada ve öteki dünyada büyük şeref sahibi ve yaşamı boyunca namaz ibadetini yerine getiren, zekâtını veren ve annesine saygı gösteren bir kişidir.⁶⁸

İslama göre Hz. İsâ resul ve bir nebidir, Allah'tan almış olduğu vahyi insanlara ulaştırmıştır, o, hatadan masumdur, kendisinden tevhide aykırı hiçbir şeyin sadır olması mümkün değildir. Bugün elde olan İncillerde ona isnad edilen fiil ve sözlerin büyük çoğunluğu ona yapılmış olan itham ve iftiraldan ibarettir. Bu peygamberin ve ona vahyedilmiş olan kitabın bu itham ve isnadlarla hiçbir alakası yoktur.

⁶⁷ Sofuoğlu, a.g.e., s. 19.

⁶⁸ Aydın, *İsâ Tanrı mı İnsan mı?*, s. 272-273.

Bunlar, Hıristiyanlar tarafından daha sonraları ortaya atılmış ve büyük bir kısmı hayal ürünü olan şeylerdir.⁶⁹

Kur'an-ı Kerim, Hıristiyanların kutsal kitabı olarak sadece İncilden bahseder ve Hz. İsa'ya vahyedilen bu incilde Hıristiyanların tahrifat yaptıklarını belirtir. Kur'an, Yeni ve Eski Ahidden müteşekkil bir Hıristiyan kutsal kitabından bahsetmediği gibi, birden fazla İncil nüshasının varlığından da söz etmez, sadece bir tek İncilden bahseder ve onda Hıristiyanların tahrifat yaptıklarını belirtir. Ayrıca, Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın Havarilerinin ve onların öğrencilerinin yazmış oldukları mektuplardan ve diğer eserlerden hiçbir şekilde bahsedilmez. Dolayısı ile İslamî inanca göre Dört İncil yoktur, Hz. İsa'ya Allah tarafından vahyedilmiş tek bir İncil vardır. Bu İncilin, Havarilerin ve onların öğrencilerinin kaleme aldıkları İncil adı verilen hatıra kitapları ile bir ilgisi yoktur.⁷⁰

İslam kaynaklarına göre İncil, Allah (c.c.) tarafından, Hz. İsa'ya vahyedilen kitabın ismidir. Nasıl diğer peygamberlere vahiy yolu ile kitaplar gönderilmiş ise, Hz. İsa'ya da kendisi dünyada olduğu sırada vahiy yolu ile İncil gönderilmiştir. İslami inanca göre Hz. İsa bir elçidir, İncil de ona vahyedilen kitabın ismidir.⁷¹

İslam inancında Hz. İsa, Meryem oğlu Mesih İsa'dır, O, bir peygamberdir, Allah'tan vahiy almış ve ona İncil nazil olmuştur. Hz. İsa dünyada iken bu incil tamamlanmıştır. İslama göre Hıristiyanlığın Hz. İsa'dan başka peygamberi, bir tek İncilden başka kitabı yoktur.

⁶⁹ Kuzgun, a.g.e., s. 55.

⁷⁰ Kuzgun, a.g.e., s. 57-58.

⁷¹ Kuzgun, a.g.e., s. 118.

Ancak Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed'e nazil olması ile beraber bu İncilin hükmü ortadan kalkmış, yani nesholunmuştur.⁷²

Kur'an'da "Allah'ın Kelimesi", "İlâhî ni'mete ermiş" ve "salihlerden" olarak nitelendirilen Hz. İsâ peygamberlikle görevlendirilir. Allah'ın emirlerini İsrailoğullarına tebliğ eder. Alacalıyı iyi etmek, körlerin gözünü açmak, ölüleri diriltmek, suretten kuş yapmak gibi mu'cizeler gösterir fakat İsrailoğulları, ona inanmazlar. Hz. İsâ'nın yanında yer alan Havariler, "Biz Allah'ın (dininin) yardımcısıyız. Allah'a inandık. Sen şahit ol ki biz teslim olanlarız (Müslümanlarız)" derler. (Âl-i İmrân, 3/52) Havariler, Hz. İsâ'ya uyarlar. İncil'e inanırlar. Onlar, peygamberleri tanıyan, Allah'ın birliğini bilen kimselerdir. Havariler, Hz. İsâ'dan bir mu'cize olarak Rabbın gökten bir sofrayı indirip indiremeyeceğini sorarlar. Bunu kalplerinde kanaat hâsıl olması için isterler. Hz. İsâ, "...bizi rızıklandır. Sen rızık verenlerin en hayırlısısın" (Maide, 5/114) diye dua eder. Sofra iner, yerler. Böylece onun hak Peygamber olduğuna inanırlar. Benî İsrail, Hz. İsâ ve havarilerin Allah yolundaki çalışmalarını önlemek için İsâ'yı öldürmeye karar verirler. Allah da onların planlarını boşa çıkarır. İsâ sanarak ona benzeyen başka birini yakalayıp çarmıha gererler. "Meryem oğlu İsâ Mesih'i öldürdük" derler. Hâlbuki onlar İsâ'yı değil, başka birini öldürmüşlerdir. İsâ'yı Allah kendi katına yükseltmiştir. Kur'an, Allah'tan başkalarını tanrılaştıran Hıristiyanları uyarmak üzere, Yüce Allah'ın Hz. İsâ'ya şu soruyu soracağını ve alacağı cevabı temsîlî olarak anlatır: "Ey

⁷² Kuzgun, a.g.e., s. 146.

Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, beni ve annemi Allah'tan başka iki ilah olarak benimseyin”, dedin?” ‘Haşa, Sen yücesin, benim için gerçek olmayan bir şeyi söylemek benim haddime değildir! Eğer demiş olsaydım, sen bunu bilirsin...” (Maide, 5/116) Kur'an, Hz. İsa'nın gerçek şahsiyetini onun İsrailoğullarına şu hitabıyla açıklar: “Ey İsrailoğulları! Doğrusu ben, benden önce gelmiş olan Tevrat'ı doğrulayan ve benden sonra gelecek ve adı Ahmed olacak bir peygamberi müjdeleyen Allah'ın size gönderilmiş bir peygamberiyim (Saf, 6).⁷³

Kıyamet alametleri küçük ve büyük olmak üzere ikiye ayrılır: Küçük alametler kıyametten önce uzun bir zaman içinde meydana gelecek olanlardır ki aslında fevkalade olmayan olaylardır. Küçük alametler birçok hadis kitaplarında tafsilatıyla anlatılır.⁷⁴

Büyük alametler toplu olarak şu kapsamlı hadisi şerifte zikredilmiştir: Huzeyfe b. Esidini'l-Gifari (R.A.) şöyle dedi: “aramızda konuşurken Rasulullah (s.a.v) üzerimize çıkageldi, ne görüşüyorsunuz? dedi, kıyametten bahsediyor dediler. Peygamber buyurdu ki: Siz on alamet görmedikçe kıyamet kopmayacaktır diyerek şunları saydı: Duman, Deccal, Dabbetül- Arz, güneşin batıdan doğması, Hz. İsa'nın nüzûlü, Ye'cüc-Me'cüc çıkması. (Bunlardan başka) üç güneş tutulması olacaktır: Biri doğuda biri batıda, biri de Arap yarımadasında. Bu alametlerin sonuncusu da Yemen'de çıkıp, insanları mahşere sevk eden bir ateştir.⁷⁵

⁷³ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 2002, s. 279-280.

⁷⁴ Ünal, a.g.e., s. 86-87.

⁷⁵ İmam Müslim, *Sahih-i Müslim Muhtasarı*, Polen Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1087.

1. 1. Hz. İsâ'nın Nesebi ve Doğumu

Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. İsâ'nın annesi Hz. Meryem; İsrâiloğullarının ileri gelenlerinden İmran'ın kızıdır ve Kur'an'da zikredilen seçkin ailelerden biri olan İmran ailesindedir. Hz. Meryem'in babası İmran b. Masan (Matan), Hz. Süleyman'ın soyundandır. Annesi ise Hanne binti Fakuza (Fakud) 'dır. Kur'an-ı Kerim onun için, "İmranın karısı "ünvanını kullanmıştır."⁷⁶

Hanne; İsâ Aleyhisselâmın annesi Hz. Meryem'in annesi idi. Hanne, yaşlanıp çocuk doğurmaktan âciz bulunduğu ve bir ağacın gölgesinde oturduğu sırada, bir kuşun, yavrusunun ağzına yiyecek vererek beslediğini görünce, kendisinde, bir oğlan çocuğu olması arzusu uyandı.⁷⁷

Beşer tabiatı icabı İmran'ın karısı hala anne olma ümidini taşıyordu. Allah'tan çocuk isteyerek O'na niyazda bulundu, eğer Allah dileğini kabul edip, kendisine bir çocuk verirse, onu Beyt-i Makdis'e muharrar (dünya meşguliyetlerinden berî) bir hizmetkâr olarak adayacaktı. Yani çocuğun, Beyt'e hizmetten ve ibadetten başka bir işi olmayacaktı. Allah duasını kabul etti ve kadın hamile kaldı. Kısa zamanda karnındaki bebeğin hareketlerini hissetmeğe başlamıştı. İmran ailesi buna son derece sevinmişlerdi. Ne yazık ki kadın, bebeğini doğurmadan kocası ölmüştü. İmran'ın karısı gebelik müddetini doldurunca "Meryem" adında bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Bundan dolayı adadığı adak beklediği gibi olmamıştı, yani kız

⁷⁶ Baybal, a.g.e., s. 117.

⁷⁷ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi I-II*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, II, s. 303.

çocuğunun, adağı yerine getiremeyeceğini ve Beyt'e hizmet edemeyeceğini zannetmişti. Fakat İmran'ın karısı, Beyt'in hizmetkârlarının görüşüne göre bu adağı yerine getirdi. Beyt-i Makdis'e ibadet ve hizmet için küçük kızını getirip koydu. Beyt'in hâdimleri, küçük Meryem'in kimin, himayesine alacağı hususunda ihtilafa düştüler, aralarında kur'a çektiler. Kur'a Zekeriyya'ya çıktı. O, küçük Meryem'i yanına aldı ve onunla meşgul oldu. Zekeriyya aynı zamanda Meryem'in teyzesinin kocası idi. Zekeriyya'nın da o sırada çocuğu yoktu. Zekeriyya (a.s.) bu genç kızla ilgili, kendisini hayrete düşüren, olağan üstü hallere rastlıyordu, mesela; O'na gelen rızıklar, yiyecekler... Kış içinde kızın yanında bulduğu yaz meyveleri, yazın O'nun yanında bulduğu kış meyveleri... Zekeriyya O'nu kontrol ve takip ediyor, yanına kimsenin girip çıktığını göremiyordu. Bundan dolayı O'na soruyordu: Bunlar sana nereden ey Meryem? O'da "Allah katından", diyordu. (Al-i İmran, 3/35-36)⁷⁸

Hz. Meryem Allah tarafından seçilmiş ve dünya kadınlarına üstün kılınmış, iffetine düşkün, dürüst ve faziletli, ismi Kur'an'ın bir suresine ad olmuş biri idi. Hz. İsbâ'ya anne olması dolayısıyla da ayrı bir yere sahiptir. Onun, sahip olduğu bu seçkin konuma ulaşması vehbi olduğu kadar ahlâki faziletinin de bir sonucudur. Çünkü o, daima ibadet ve zikirle meşgul olarak, Rabbi'nin huzurundan ayrılmayarak, iffetini koruyarak, Beyt-i Makdis'te dua ederek, secdelere kapanarak, namaz kılarak ve namaz kılan salihlerle bir arada bulunarak tam bir ahlâkî kemâle ulaşmıştı.⁷⁹

⁷⁸ Ünal, a.g.e., s. 75-76.

⁷⁹ Baybal, a.g.e., s. 118-119.

Allah Tealâ her zaman bütün seçkin kullarını koruduğu gibi Meryemi de Zekeriyya (a.s.) vasıtasıyla himaye etmiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi Hz. Meryem, daha dünyaya gelmeden annesi tarafından Mabed'e adanmıştı. Fakat doğan kız olunca, annenin kafasında birtakım tereddütler oluşmuştu. Zira Mabed hizmeti, erkek çocuklara ait olup, bu bakımdan adanan çocuklar, kendi işlerini kendi eline alıncaya kadar orada hizmette bulunup, ilim öğrenir ve arzularına uygun gelirse sonra da o görevde kalırlardı. Teamül bu şekildeydi. İşte o zamanın din adamları Hz. Meryem'i Mabed'in hizmetine kabul etme konusunda tereddüte düştüler. Fakat bu çocuğun bir vasiye ihtiyacı vardı. Bu konuda en şanslı aday, Hz. Meryem'in teyzesinin kocası olan Zekeriyya (a.s.) idi. Din adamlarıyla beraber orada bulunan Zekeriyya (a.s.), çocuğun teyzesinin kendi himayesinde olduğunu ileri sürerek ona kefil olmak istedi. Buna razı olmayan din adamları, Tevrat'ı yazmakta kullandıkları kalemlerini denize atmak suretiyle kur'a çekmişlerdi. Hangisinin kalemi su yüzüne çıkarsa Meryem'i himayesine o alacaktı. Bu işi iki kere denediler. İkisinde de Zekeriyya (a.s.) kazandı. Kur'an, bu kur'a çekme olayını zikretmiş ve gayb haberi saymıştır (Âl-i İmran 44).⁸⁰

Zekeriyya Aleyhisselâm da, Hz. Meryem'in bakımını, üzerine aldı ve onu, Yahya Aleyhisselâmın annesi olan teyzesine teslim etti. Büyüyünceye kadar, ona, bir sütanesi tuttu. Hz. Meryem, ergenlik çağına basınca, Zekeriyya Aleyhisselâm, Mescid'de, onun için, bir oda yaptırdı. Oraya, ortasından bir kapı da koydurdu. Kâbe'nin içine,

⁸⁰ Baybal, a.g.e., s. 119-120.

merdivensiz çıkılmadığı gibi, bunun içine de, merdivensiz çıkılmazdı. Kendisinin yanına, Zekeriyya Aleyhisselâmdan başkası, çıkmazdı. Zekeriyya Aleyhisselâm, her gün, ona, yiyeceğini, içeceğini, yağını, kokusunu... götürüp bırakır, ayrılırken, kapısını kitlerdi.⁸¹

"Hani Melekler:

Ey Meryem! Demişti, şüphesiz ki, Allah, sana, seçkin bir husûsiyet verdi.

Seni, tertemiz (büyüttü).

Seni, âlemlerin kadınları üzerine, mümtaz kıldı". (Âl-i İmran 42)

Ey Meryem! Allah, Kendinden bir Kelime'yi, sana müjdeliyor:

Onun adı: Îsâ, (lakabı) Mesîh. (Sıfatı): Meryem oğludur.

Dünyada da ahirette de şânı yücedir.

(Kendisi, Allah'a) çok yakınlardandır da.

"Beşiğinde de, yetişkinlik halinde de, insanlara söz söyleyecektir". (Âl-i İmran 46)

(O) Sâlihlerdendir!" dediği zaman da, (Ey Resûlüm! Sen, onların yanında değildin!)"

Hz. Meryem; yirmi veya on beş, ya da, on üç yaşında bulunduğu sırada idi ki, Cebrâil Aleyhisselâmla karşılaşmıştı.

Gerek bu karşılaşma ve gerek Îsâ Aleyhisselâma hamile kalış hâdisesi, Kur'an-ı Kerim'de Meryem Suresinde 16-21. ayetlerde şöyle açıklanır:

⁸¹ Köksal, a.g.e., s. 305.

“Kitapda, Meryem (Kıssasını) da, an!

Hani, o âilesinden ayrılıp şark tarafında bir yere çekilmişti.

Sonra, onların önünde bir perde edinmiş (çekmiş)ti.

Derken, biz, ona, Rûh’umuzu (Cebrâil’i) göndermiştik te, o, kendisine, hılkatı tam (genç) bir beşer şeklinde görünmüştü.

(Meryem, ona):

Doğrusu, ben, senden, Esirgeyici’ye (Allah’a) sığınırım!

Eğer, sen, fenalıktan hakkıyla sakınan (bir insan) isen, (çekil yanımdan) dedi.

(Ruh da):

Ben, ancak, sana (günahlardan) pâk bir oğul verme(ya vesîle olmak) için, (o sığındığın) Rabb’ının (gönderdiği) Elçisiyim! dedi.

O (Meryem):

“Benim, nasıl bir oğlum olacakmış?

Bana, bir beşer dokunmamıştır!

Ben, bir iffetsiz de değilim!? Dedi.

(Ruh: Evet!) öyledir!

(Fakat) Rabb’in:

Bu, bana göre, pek kolaydır!

Çünkü, biz onu, insanlara bir âyet (bir Burhan) ve tarafımızdan bir rahmet kılacağız.

Zâten, bu iş, olup bitmiştir! Buyurdu dedi."⁸²

Aslında Meryem bu sırada ilâhî vahyin muhatabı olduğunun farkındaydı; Hz. Âdem’in topraktan yaratıldığını biliyor, onun

⁸² Köksal, a.g.e., s. 307-308.

neslinden gelenlerin bir erkekle bir dişiden yaratıldığını hep müşahede ediyor, bunun değişmez bir kanun olarak kâinatta hâkim olduğunu anlıyordu. Şimdi ise bundan farklı olarak o ana kadar hiçbir insanın şahit olmadığı bir olaydan, babasız bir çocuğun doğumundan bahsediliyordu.⁸³

"Yüce Allah; Gebelik ve Doğum hâdisesini ve bu hâdis üzerine, olan, bitenleri de, Kur'an-ı Kerim'de Meryem Suresi 22-26. ayetlerde şöyle açıklanır:

"Nihayet, ona (İsâ'ya) gebe kalıp uzak bir yere çekildi.

Derken, doğum sancısı, onu, bir hurma ağacına (dayanmağa) sevketti.

"Keşke, bundan önce, öleydim de, unutulup gideydim!" dedi.

Ona, aşağısından, şu nidâ geldi:

Tasalanma! Rabb'in, senin alt yanında bir su arkı vücûde getirmiştir.

Hurma ağacını da, kendine doğru silk! Üstüne, derilmiş tâze hurma dökülecektir!

Artık ye, iç! Gözün aydın olsun!"⁸⁴

Hız. İsâ'nın doğumundan hemen sonrasını yine Kur'an bize haber vermektedir: " Sonra Meryem İsâ'yı yüklenerek kavmine getirdi. Onlar hayretler içinde şöyle dediler: "Ey Meryem! Doğrusu sen görülmemiş bir şey yaptın. Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban

⁸³ Baybal, a.g.e., s. 121-122.

⁸⁴ Köksal, a.g.e., s. 311.

kötü bir adam değildi. Bunun üzerine Meryem Çocuğu gösterdi. Onlar; Biz beşikteki çocukla nasıl konuşuruz? dediler.⁸⁵

Ayette görüldüğü gibi, kavmi Hz. Meryem'e hitab ederken "Ey Harun'un kız kardeşi" diye seslenmektedir. Bilindiği kadarıyla Hz. Meryem'in Harun adında bir kardeşi yoktur. Binâenaleyh Kur'an-ı Kerim'in bu hitabının sebebi olarak müfessir Râzî bu konuda birkaç ihtimalden söz eder:

1. Bu iyi haliyle tanınan herkesin kendisine nisbet edildiği, İsrail oğullarından sâlih bir kimsedir. Buna göre ayette kastedilen , "sen zühd ve takvâ hususunda, tıpkı Harun gibiydin. Binâenaleyh sen nasıl böyle olabildin?" manası olmuş olur.

2. Bu, Musâ'nın kardeşi Harun'dur. Hz. Peygamberin, "Onlar bu sözleriyle, peygamber olan Harun'u kastedmişlerdir. Çünkü Hz. Meryem, onun soyundandı" dediği rivayet olunmuştur.

3. Bu fiskı açıkca bilinen bir kimse idi. Dolayısıyla Hz. Meryem, neseb açısından değil benzetme açısından ona benzetilmiştir.

4. Onun, İsrâil oğullarının salih kimselerinden kabul edilen Harun isimli bir kardeşi bulunuyordu. İşte bundan dolayı bu şekilde ifade edilmiştir. Râzî'ye göre bu sonuncu ihtimal doğruya yakın olanıdır.

Ayette de anlatıldığı gibi Hz. Meryem'e ağır ve incitici sözler söylenince o cevap veremez ve bebeğe işaret eder. Biz beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz dediklerinde bebek konuşmaya başlar.⁸⁶

⁸⁵ Meryem 27-29.

⁸⁶ Sofuoğlu, a.g.e., s. 36.

1. 2. Hz. İsa'nın Risâletini Tebliğ Dönemi ve Mucizeleri

1. 2. 1. Tebliğ Dönemi

İsa Aleyhisselâm; uzak veya yakın ülkelere, Havârilere, dâvetciler göndermek istediği zaman, yakın yere gönderdiği, seve seve gitti ve selâmete erdi. Uzak yere göndermek istediği kimseler ise, güçsüzdüler, yüksüzdüler ve kaçındılar. Bunun üzerine, İsa Âleyhisselâm, onların bu hallerinden, Yüce Allah'a şikâyetlendi. Güçsüzen ve yüksünenlerden her biri, gönderilecekleri kavmin dilini konuşur olduğu halde, sabah çıktı.

İsa Aleyhisselâm:

1) Havârilere Butrus'u, Havârî olmayan Etba'dan, Bulus ile birlikte Rûmiye'ye;

2) Havârilere Enderais'i, ve Matta'yı, insan yiyen Zencilerin yurduna;

3) Tumas'ı, Doğu ülkesindeki Babil'e;

4) Filibüs'ü, Kayravan ve Kartacanna'ya (Afrika'ya);

5) Yuhannes'i, Eshab-ı Kehf kariyesi Efsus (Defsus)a;

6) Yâkubüs'ü, Orısalım'a (İlya'ya, Beytülmakdis'e);

7) İbn. Selma'yı, Hicaz ülkesine Araplara;

8) Simun'u, Afrika yanında Berberlerin yurduna;

9) Havârilere olmayan Yahuda'yı,- Yuzez(Yudis) Zekeriya Yuta'nın yerine- Eryübüs'e gönderdi.⁸⁷

Kur'an, Hz. İsa'nın hayatını, ona atfedilen özel olayların detayıyla kapatmaz. Ona mucizeler ve harikalar atfedilir fakat bunlar

⁸⁷ Köksal, a.g.e., s. 327-328.

genel terimler içinde işlenirler. Kur'an-ı Kerim'de ve sahih hadislerde Hz. İsâ'nın kaç yaşında peygamber olarak gönderildiği konusunda hiçbir açıklama yer almaz. İsrâiloğullarına peygamber olarak gönderileceği önceden haber verilen İsâ, bu görevle şereflenir şereflenmez kendisini ve peygamberliğini milletine şu şekilde duyurmuştu: "Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmam için gönderildim. Size Rabbinizden bir mucize getirdim. O halde Allah'tan korkun, bana da itaat edin. İsâ (a.s.) 'ın bu mesajına muhatap olan İsrâiloğulları, daha önce tahrif ettikleri ve âdeta bir kenara attıkları Tevrat'ı savunmaya kalkıştılar ve İsâ (a.s.)'a inanmadılar. Bunun üzerine, Hz. İsâ onlara, inanmaları için birtakım mucizeler gösterdi ve şöyle dedi:"... Size Rabbinizden bir mucize getirdim: Size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona üflerim ve Allah'ın izni ile o kuş oluverir. Yine Allah'ın izni ile körü alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ayrıca evlerinizde ne yeyip ne biriktirdiğinizi de size haber veririm.(Âl-i İmran 49) Eğer inanan kimseler iseniz, bunda sizin için bir ibret vardır. Aynı mucizelere Mâide suresi, 110. ayette de işaret edilmişti. Fakat İsrâiloğulları, bu mucizeleri apaçık bir sihir olarak değerlendirdiler ve inkâr ettiler.⁸⁸

Hz. İsâ'nın daveti, yaratanla yaratıklar, ibadet edenle edilen arasında hiçbir şeyin giremeyeceği esasına dayanıyordu. Yine onun daveti, zahidlik ve hayattan el-etek çekme gibi bir hayatı içeriyordu. O, İnsanları ruhî hayata dönmeye, her türlü tartışma, münakaşa ve ihtilâflardan uzaklaşmaya davet ediyordu. Bunun sebebi, Hz.İsâ'nın

⁸⁸ Baybal, a.g.e., s. 125-126.

maddeci bir topluluk olan ve kendilerini üstün gören Yahudilere gelmiş olmasaydı. Onlar, materyalist zihniyetin mahkûmu idiler. İçlerinde çoğunluk, insanlığın temel gayesi olarak dünya hayatını görüyordu. İşte bunun için Hz. Îsâ, ahiret hayatını müjdeleyerek en büyük hedef seçmiş ve ahireti inkâr edenlere, onun erişilmesi gereken en büyük gaye olduğunu söylemişti.⁸⁹

Tüm diğer peygamberler gibi Hz. Îsâ da öğretilerini üç esasa dayandırmıştır:

1- İnsanların boyun eğip teslim olması gereken en yüce otorite, sadece Allah'tır. Tüm sosyal ve ahlâkî sistemler tamamen bunun üzerine bina edilmelidir.

2- Bu yüce gücün temsilcisi olarak bir peygambere de kayıtsız şartsız itaat edilmelidir.

3- Eşyayı helâl- haram ve temiz-pis diye sınıflandıran düzenlemeler ve kanunlar yapma hakkı sadece Allah'ındır.⁹⁰

1. 2. 2. Mucizeleri

Hz.Îsâ'nın annesi Hz. Meryem ilâhî ilhama mazhar olan tertemiz, seçilmiş, âlemlerin kadınlarına üstün tutulan bir kadındır. Hiçbir anneye nasib olmayan mucizevî bir şekilde hamile kalmıştır. Diğer bir ifadeyle Hz. Îsâ babasız doğan bir çocuktur. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de birkaç yerde vurgulanarak anlatılır. Müfessirlerimiz Hz. Îsâ'nın babasız meydana getirilişinin hikmetlerini açıklamaya çalışmışlardır. O, daha beşikte iken konuşmuştur. Bazı

⁸⁹ Baybal, a.g.e., s. 130.

⁹⁰ Baybal, a.g.e., s. 131.

hadis kitaplarında, İslam kültürü ile ilgili eserlerde, ona Kur'an'da bulunmayan bir takım mucizeler atfedilir. Mesela bu rivayetlere göre Hz. Meryem daha karnında iken O Allah'ı tesbih ediyordu. (Musannaf, Ebî Şeybe, c.13,196) Hz. Meryem tenhada iken karnından ona seslenir ve onunla konuşurdu. (El-Kâmil,1/310) İslam tarihi kaynaklarında Hz. Meryem'in oğlu ile birlikte Mısır'a gittiği ve orada on iki yıl kadar kaldığı anlatılır. Çünkü Yüce Allah ona vahyetmişti ki, yurdunu terk etmezse kavmi onu da oğlunu da öldürecektir. Kur'an'da neresi olduğu bildirilmemekle birlikte "Meryem'in oğlunu ve anasını kudretimize bir ayet kıldık, onları düz ve akarsulu bir tepede barındırdık" (3. Mûminûn, 50) ayetinde belirtilen yerin Mısır'da olduğu yorumlanmıştır. Meryem ve oğlu İsâ oradayken yine birtakım fevkalâdelikler meydana gelmiştir.⁹¹

Hz. Meryem, Mısır halkından bir çiftlik ağasının evine konuk olmuştu. Çiftlik ağasının evinde yalnız fakirler otururdu. O sırada ağaya ait bir eşya çalınmıştı fakat ağa evinde barınan yoksulları suçlamıyordu. Hz. Meryem ise, ağanın başına gelen bu duruma üzülmüştü. Hz. İsâ annesinin üzüldüğünü görünce "Anneciğim! Çalınan eşyasını ona göstermemi ister misin?" diye sordu. Annesi, "evet isterim yavrum" dedi. Hz. İsâ: "Öyle ise ağaya söyle, benim için yoksulları toplansın" dedi. Yoksullar toplanınca İsâ iki kişiyi suçlu buldu. Bunlardan birisi kör, diğeri kötürümdü. İsâ kötürümü körün omzuna bindirdikten sonra: "Onunla birlikte ayağa kalk" dedi. Kör; "Ben bunu yapmaktan âcizim" dedi. İsâ:" Peki dün gece ayağa

⁹¹ Sofuoğlu, a.g.e., s. 37-38.

kalkmaya nasıl güç yetirdin?” diye sordu. İsa'nın bu sözünü işittikleri zaman körü ayağa kaldırdılar. Körün ensesine binen kötürüm, oradan deponun penceresine kadar uzandı. İsa:” İşte dün gece senin malını kör olan gücü ile kötürüm olan da gözü ile birbirine yardım ederek böyle çalmışlardır” dedi. Kör ve kötürüm İsa'nın sözünü doğruladılar ve malı ağaya iade ettiler. Bunun üzerine çiftlik ağası bu malın yarısını Meryem'e vermek ister. Fakat Meryem:” Ben bunun için yaratılmadım" der. Ağa:” Öyle ise onu alıp oğluna ver” dediğinde, “o hal ve şan yönünden benden daha büyüktür” der. Hz. İsa'nın bu sırada on iki yaşlarından olduğu zikredilmektedir.⁹²

"Havârîler, acıktıkları zaman, İsa Aleyhisselâma:

“Ey Allah'ın Rûhu! Biz, acıktık!” derlerdi.

İsa Aleyhisselâm da, ovada veya dağda, elini yere vururdu.

Oradan, her bir insan için, iki ekme çıkar, onları yerlerdi.”⁹³

"O vakit, Havârîler:

Ey Meryem oğlu İsa! Rabb'in, bizim üstümüze gökten bir sofrayı indirebilir mi? Demiş,

O (da):

“Eğer, inanmış (adam)larsanız, Allah'ın kudretinden ve benim Peygamberliğimden kuşkuyla sapmak)dan korkunuz! Demişti.

(Havârîler):

İstiyoruz ki: biz de, ondan, yiyelim, kalblerimiz, yatışsın.

Senin, bize hakîkaten doğru söylediğini, bilelim ve biz de, bunun üzerine şahidlik edenlerden olalım!” dediler.

⁹² Köksal, a.g.e., s. 314.

⁹³ Köksal, a.g.e., s. 318.

Meryem oğlu İsâ (dua ederek):

“Ey Allah! Ey Rabbimiz! Üstümüze, gökten bir sofrayı indir ki, bizim hem evvelimiz, hem âhirimiz için, bir bayram ve Sen’den bir âyet (Mûcize) olsun! Bizi, rızıklandırısın!

Sen, rızık verenlerin, en hayırlısısın!” dedi.

Allah:

“Ben, onu, sizin üzerinize, şüphesiz indiriciyim.

Artık (ondan) sonra, içinizden, kim, nankörlük eder (küfre döner)se, işte, ben, onu muhakkah ki, âlemlerden, hiç birini azablandırmayacağım gibi bir azabla azablandırırım!” buyurdu.⁹⁴

Kur’an’da Hz. İsâ’nın mucizelerinden bahsedilmektedir. Hz.İsâ otuz yaşlarında Peygamber oldu. O’nun davetinin esası; Ruh ve maneviyat ile müjdelemek ikiyüzlülük ve sapıklıktan uzaklaştırmak idi. Cenab-ı Hak O’nu önemli mucizelerle teyid etti. Şu ayetlerde Kur’an-ı Kerim bunlara İsâret etmiştir:

“O’nu, İsrail oğullarına Peygamber olarak gönderecek ve onlara şöyle diyecektir: Ciddem ben Rabbinizden bir mucize ile geldim, ben size çamurdan kuş biçiminde bir taslak yapar ve ona üfürürüm, Allah’ın izniyle hemen bir kuş olur; yine Allah’ın izniyle anadan doğma körü ve abraşı (alaca hastalığı) da iyi ederim, ölüleri diriltirim, evlerinizde ne yiyor ve ne biriktiriyorsanız size haber veririm.”

Burada dört mucize vardır:

⁹⁴ Köksal, a.g.e., s. 326-327.

Çamurdan kuş yaratmak, körü ve abraşı iyi etmek, ölüleri diriltmek."⁹⁵

2. Hz. İsa'nın Havarileri

Hıristiyan inancına göre, Hz. İsa dünyada iken, ona İncil adı ile müstakil bir kitap nazil olmamıştır. Aslında onun böyle bir kitap meydana getirme gayesi de yoktu. O, kimseden İncil adı ile bir kitap yazmasını istememiş ve bu yolda herhangi bir emir veya talimat vermemiştir. Hz. İsa, halkın arasında dolaştığı üç yıl boyunca sadece konuşmuş, insanlara hitab etmekle yetinmiştir. O, dünyadan ayrıldığı zaman, arkasında İncil adı ile bir eser bırakmamıştır. Hz. İsa'nın dünyadan ayrılışından sonra talebeleri, onun halka öğrettiği şeyleri onlara öğretmeye devam etmişler, birçok beldeye gidip bu görevi yerine getirmeye çalışmışlardır. Bunlar, gidip dolaştıkları yerlerde özellikle Hz. İsa'nın öğretilerini anlatmakla beraber, onunla birlikte oldukları sırada görmüş oldukları mucizeleri, onda müşahade ettikleri olağanüstü halleri, onun çarmıha gerildikten sonra yeniden dirilerek göğe çıkışını ve hayatının diğer safhalarını insanlara izah etmişlerdir. Tebliğ hayatının ilk günlerinden itibaren, Hz. İsa ile beraber olan bu kimseler Havarilerdir. Havariler, başından itibaren onu takip etmiş, onunla beraber yaşamış ve ona öğrencilik yapmışlardır. Bu öğrencilerden bazıları, tebliğ görevinin daha iyi yapılabilmesi ve kendisinden sonra bu görevi ifa edeceklere rehber olması için, Hz. İsa'dan duydukları, gördükleri şeyleri yazmışlardır. Bu yazılara,

⁹⁵ Ünal, a.g.e., s. 83.

zamanla bir takım ilaveler yapılmak sureti ile günümüzde mevcut olan İnciller meydana gelmiştir.⁹⁶

Hız. İsâ'nın vefatından sonra havariler açısından oldukça sıkıntılı bir süreç başlamıştır. Zira bir taraftan Roma yönetimi bir taraftan da Yahudiler isyankâr, fitneci ve sapkın diye nitelendirdikleri Hız. İsâ bağlılarına yönelik takibat başlatmışlardır. Bu durum doğal olarak havarilerin Filistin bölgesindeki hareketlerini sınırlamış ve onların bir kısmı da Filistin dışındaki bölgelerde varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Bu dönemde Filistin bölgesi dışında Antakya ve Şam gibi merkezlerde İsâ yanlısı cemaatler ortaya çıkmıştır. Bu merkezler arasında özellikle Antakya oldukça önemlidir.⁹⁷

İsâ'nın çarmıha gerilmesinden sonra havarileri, üstadlarını kaybetmenin verdiği hüznün yanı sıra, artık hesaba çekilme sırasının kendilerine geldiği endişesiyle etrafa dağılıp saklanmışlardı. Ancak, İsâ'nın üçüncü günde ölümden dirilip kendilerine görülmesiyle birlikte güç kazanan havarilerin ümitleri yeniden yeşermiştir. Zira onlar İsâ'nın hayatta iken müjdelediği Tanrı'nın Krallığı'nın çok yakın bir zaman içinde vuku bulacağına ve üstadlarının geri dönerek onlarla beraber yaşamaya başlayacağına inanıyorlardı. Bu inançla Kudüs'e yerleşen havariler beklemeye başladılar. Bu arada da etraflarındaki insanları üstadları İsâ'nın çok yakında geri gelip Tanrı'nın Krallığı'nı kuracak "İsrail'in Mesih'i" " olduğuna ikna etmeye çalışırlar. Bütün bunları yaparken havariler kesinlikle bir araya

⁹⁶ Kuzgun, a.g.e., s. 119.

⁹⁷ Gündüz, a.g.e., s. 25.

gelip, İsa'dan duyduklarını birbirleriyle paylaşıp onun bir biyografisini veya tıpkı Hz. Muhammed'in hadislerinin toplandığı gibi onun sözlerinin ve yaptıklarının bir araya toplandığı kitaplar oluşturmaya çalışmamışlardır. Ancak yılların geçmesi ve havarilerin bir bir ölmesine rağmen İsa bir türlü dönmeyince, sayıları binlere ulaşan taraftarları onun sözlerini ve yaptıklarını sözlü olarak birbirlerine anlatmanın ötesinde yavaş yavaş bu şifahî rivayetleri kısa pasajlar halinde yazarak kendilerinden sonrakilere aktarmaya çalışmışlardır.⁹⁸

Hıristiyanlar, ayrıca Hz. İsa'nın vahyini ruhu'l kudüsle irtibatlı olarak görmektedirler. Onlara göre ruhu'l kudüs'ün İsa'ya hul'ûlu, yani onun bedenine girmesi, ona gelen vahyin sürekliliğini sağlamaktadır. Ruh'u'l -kudüs'süz onun Tanrı olması mümkün olamaz. Ruh'u'l-kudüs'ün onun bedenine girmesi, onu ilahlaştırdığı gibi, onun varlığını bütünü ile vahiy haline getirmektedir. Hz. İsa'nın kendisi Tanrı'nın vahyidir.⁹⁹

O, ilahlık mertebesindedir ve onun bir kitaba ihtiyacı yoktur. Kitap yazma görevi, ona şahit olanlara düşmektedir. Onunla beraber olanlar, hayatını müşahede edenler ondan vahiy alarak kitap yazma görevini yerine getirmişlerdir. Hz. İsa'nın mertebesi peygamberlik mertebesi değildir.¹⁰⁰

Peygamberlik mertebesinde olan bazı Havariler ve onların öğrencileri, İncili yazma görevini ifa etmişlerdir. Onlar İncili

⁹⁸ Aydın, *Tarihsel İsa*, s. 91-92.

⁹⁹ Kuzgun, a.g.e., s. 129.

¹⁰⁰ Kuzgun, a.g.e., s. 130.

yazarken, bizzat Hz. İsâ'nın ilâhi gözetim ve denetimi altından yazmışlardır.¹⁰¹

Hıristiyan inancına göre Hz. İsâ'nın bizzat varlığı ve mevcudiyeti bir vahiy olduğu gibi Havarilerin sözleri de vahiy veya ilham sayılır. Bu dine göre Havarilerin öğrencilerinin de vahiy aldığı kabul edilir, onlardan sonra gelen bazı azizler de bu inanca göre vahiy alabilmektedirler.¹⁰²

İnsanoğlu İncil'i neredeyse iki bin yıldır okumaktadır. O edebi bir şaheser, ya da tarihin ilk eseri olarak anılmıştır. İnsanlar onun için yaşamış ve onun için ölmüşlerdir. Ve biz onu kimin yazdığını bilmiyoruz (Who Wrote the Bible, R.Elliot, Friedman, Harper Row, New York 1989, s.15) Dört İncil'den hiçbiri kelime kelime Tanrı sözü değildir. Yıllar sonra, Hıristiyan din adamları ve rahipleri bu söylemleri ve aktarımları kaleme almış ve toplamı yüzlerce dökümana varan eserler ortaya çıkarmışlardır. M. S.325 yılında iki Kilise babası İznik Konferansı'nda buluşmuş ve bu kaos boyutlarındaki duruma son vermek için toplanmışlardır. Resmi İncillere "Matta, Markos, Luka ve John İncilleri" denmiştir. Havari Matta'ya atfedilen İbrani ya da Suriye dilinde yazılması gerekirdi çünkü Matta Suriyeli bir Yahudi idi. Ancak, Matta'nın en eski kopyesi Yunancadır. "Matta'ya göre İncil" kitapçığının Matta tarafından yazılmadığını kolaylıkla bulabiliriz: "Ve İsâ oradan geçerken gümrük yerinde oturan ve Matta denilen bir adam görüp ona: Ardımca gel, dedi. O da kalkıp ardınca gitti".(Matta9:9)

¹⁰¹ Kuzgun, a.g.e., s. 131.

¹⁰² Kuzgun, a.g.e., s. 133.

Bu ayetin ortaya koyduğu gerçek Matta ve İsa'dan başka bir üçüncü şahıs olduğudur. "Matta'ya göre İncil'in" yazarı işte bu üçüncü şahıstır. Bir İngiliz (Anglo) İncil tercüman olan J.B.Philips, aynı gerçeğe şöyle İsa'etmektedir:

Eski gelenekler, bu İncil'i havari Matta'ya atfetmektedir. Ancak günümüz araştırmacıları bunu reddetmektedir. Kitapçığın yazarı, eseri açıkça gizemli "Q" üstüne, o günlerin sözel gelenekleri üzerine resmetmiştir. Bu kişiye hala Matta diyebiliriz. Matta'nın İncil'ini sebestçe kullanan bu kişi, olayların tarih sırasını yeniden düzenlemiş ve birçok örnekte sabit olduğu üzere aynı hikâyeler için farklı sözcükler kullanmıştır. Üslubu akıcı, sakın ve düzenli'dir. Matta, bir hüküm üslubu ile yazmıştır. Anlattığına ikna olmuş, ilâhi düzen ve tarihi gerçeklerin arkasındakileri bilen bir hâkimiyet ile. (The Gospels, J.B.Philips, Geoffrey Bless, London, Introduction)

Matta'ya göre İncil'in 28 bölümü vardır. İsa'nın aile ağacını anlatarak başlar. Davud'u İsa'nın asal atası yapmaya çalışması dikkat çekicidir. Ancak bu şekilde İsa'nın beklenen Mesih olması söz konusu olmaktadır.¹⁰³

Markos İsa'nın bir havarisi değildi. Hıristiyan otoriteleri bu İncilin yazarı hakkında emin değildiler. Bu en kısa İncil toplam 16 bölümden oluşur ve "Allah'ın oğlu, İsa Mesih'in İncil'inin başlangıcı" ayeti ile başlar. İsa'nın öğretilerini ve mucizelerini basit bir dille anlatır. Olayları anlatmada kullandığı dil ise dağınıktır. Hıristiyanlar 16. Bölüm'ün sonu hakkında hemfikir değildiler. Modern

¹⁰³ Yüksel, a.g.e., s. 27-29.

düzeltilmelere göre iki ayrı son vardır(16:8 ve 16:20). Birçok Hıristiyan din adamı orijinal metinlerde bu iki ayetin yer almadığını itiraf etmektedirler. Bu incilin yazıldığı tarih yaklaşık olarak M. S. 70'tir. Katolik İncil Derneği'nin Kutsal İncil'i: "Modern araştırmalar sonucunda Markos'un kaynaklarının Petrus'un vaizleri ile açıklanması mümkün değildir. Uslup ve dökümantansal kanıtlar, Markos 16:9-20'nin Markos'tan başka bir elden çıktığı yönündedir" demektedir.¹⁰⁴

Luka da bir havari değildi. Pavlus'un müriti olduğu bilinmektedir. İncil'in M. S. 80-90 yıllarında yazıldığına inanılmaktadır. Yazarı entelektüel bir insandır ve edebi yeteneği iyidir. İncil'in başlangıcında, Luka "Resullerin İşleri" nin de yazarıdır. Luka'ya göre İncil, 24 bölümü ile diğerlerinin bahsetmediği önemli şeylerden bahseder. Luka da Matta'nın yazarı gibi, Markos'a göre İncil'in yazarını serbestçe kullanmaktadır.¹⁰⁵

İsâ'nın havarileri ve talebeleri hiçbir zaman "Hıristiyanlar" adı ile anılmamışlardır. Onlara hep "Nasırlılar" denilmiştir. Bu adı Yeni Ahit'te buluyoruz. (Resullerin İşleri 24:5). "Hıristiyan" ve "Hıristiyanlık" adlarının İsâ'dan onlarca yıl sonra Antakya'da icat edilmiş olması (Resullerin İşleri 11:26) çok enteresandır. Pavlus kendi ismini ve kimliğini değiştirmek ile kalmamış, İsâ'nın mesajının ve kimliğinin adını da değiştirmiştir.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Yüksel, a.g.e., s. 30.

¹⁰⁵ Yüksel, a.g.e., s. 30.

¹⁰⁶ Yüksel, a.g.e., s. 23.

"The Mythmaker, İsa'nın ilk havarileri hakkında önemli bilgiler vermektedir."Ebionlar" adı ile bilinen bu grup daha önceleri de Nasırlılar adı ile anılmışlardır. Nasırlılar, ya da Ebionlar, Pavlus'a ve putperest doktrinine şiddetle karşı çıkmışlardır. Nasırlılar, İsa'nın havarileri tarafından yönlendirilmişlerdir. Örneğin, James ve Petrus. Bu ikili, İsa'yı ve mesajını, onu sadece rüyalarda ve vizyonlarda gören Pavlus'tan çok daha iyi tanıyorlardı. Ne yazık ki, Romalılar Kudüs'ü M.S.70 yılında ele geçirdiklerinde Nasır Kilisesini yerle bir etmişlerdir. Bunun üzerine, Kudüs Nasırlıları Caesarea'ya (Eski Filistin'de, Ürdün'de ve Anadolu'da olmak üzere birkaç şehirden birisi. Türkiye'de bu ismi taşıyan şehir şu anda Kayseri olarak bilinir) ve hatta İskendriye, Mısır'a kadar göç etmek zorunda kalmışlardır."¹⁰⁷

Havariler, İsa hakkında bütün söylenenleri ve hatıraları topladılar. Çocukluğu ve hayatını bilenlerden öğrendiler. Topladıkları bilgilere göre İsa bir yolculuk sırasında Davud'un şehri Beyt'ül-Lahm'da Yusuf ile evli bulunan Bakire Meryem'den doğmuştur. İncil'de adı geçmeyen Celile'nin bir köyünde, Nasira'da odunculuk yaparak hayatını sürdürmüştür. İncil'de verilen bilgilerde, İsa enerjik ve yumuşak, alçak gönüllü fakat Allah'ın Oğlu olduğuna kesinlikle inanan, büyük tasarılar kuran, gurur ve ikiyüzlülükten tiksinen, çocukları ve kocalarına bağlı kadınları seven bir insan olarak anlatılır. Asıl kişiliği ise kendi varlığı ile kendi arasındaki gizli ilişkidir. İncil'de bu ilişki şu sözlerle açıklanır: " Oğul'u, Baba'dan başka

¹⁰⁷ Yüksel, a.g.e., s. 22.

kimse bilemez. Ve Baba'yı bilse bilse Oğul, bir de Oğlun aydınlattığı kişiler bilebilirler...¹⁰⁸

“İsâ Aleyhisselâmın Havâripleri hakkında Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

“Vaktâ ki, İsâ, onlardan (İsrailoğullarından, ısrarla taşan) küfrü, his etti de:

“Allah'a (doğru giden yolda) bana, yardım edecekler kim?” dedi.

Havâripleri:

“Biziz, Allah'ın yardımcıları!

Biz, Allah'a inandık.

Sen de (Ey İsâ!) şâhid ol ki: biz, muhakkak, Müslümanlarız!” dedi(ler)

İsâ Aleyhisselâmın yanındaki Havâripleri, on iki kişi idiler.

Onların isimleri şöyledir:

- 1) Butrus,
- 2) Enderais (Enderavüs)
- 3) Tumas,
- 4) Filibüs,
- 5) Yuhannes (b.Zebdî),
- 6) Yâkubüs (Yâkub b.Zenbî),
- 7) İbn. Selma (Telma),
- 8) Simun (Şem'un),
- 9) Matta,

¹⁰⁸ Ünal, a.g.e., 74-75.

- 10) Yakûb b.Halkya,
- 11) Tüddavüs,
- 12) Yudüs Zekeriyya Yuta."¹⁰⁹

“IV. Yüzyıla ait üç bölümlü ve on iki maddeli Havariler İnanç Sistemi şu şekildedir:

1. Ben, Tanrı’ya, kudretli Baba’ya; (I)
2. ve O’nun biricik oğlu Rab İsa’ya, (II)
3. Bakire Meryem ve Kutsal Ruh’tan doğmuş olduğuna,
4. Pilatus zammında çarmıha gerildiğine, öldüğüne ve gömüldüğüne,
5. Üçüncü gün ölümler arasından dirildiğine,
6. Göklere yükseldiğine,
7. Baba’nın sağında oturduğuna,
8. Oradan ölümleri ve dirileri yargılamak üzere ineceğine;
9. Ve Kutsal Ruh’a, (III)
10. Kutsal Kilise’ye,
11. Günahların bağışlanacağına,
12. Ölümlerin dirileceğine, sonsuz hayata, inanırım."¹¹⁰

¹⁰⁹ Köksal, a.g.e., s. 318.

¹¹⁰ Tümer, Küçük, a.g.e., s. 280.

3. Hz. İsâ'nın Vefatından Sonra Hıristiyan İnanındaki Sapmalar

Hz. İsâ'nın ortaya çıktığı bölgede yoğun olarak İsrail Oğulları bulunmakta idiler. Hz. İsâ'nın soyu annesi tarafından İsrail Oğullarına dayanmaktadır. Dolayısı ile onun davete başladığı ortam, İsrail oğulları ortamıdır. Kendisi bir İsraili olduğu gibi doğup büyüdüğü ve tebliğe başladığı cemiyet de bir Yahudi cemiyettir. Ancak onun ortaya çıktığı Filistin'de sadece Yahudiler yaşamıyorlardı. Yahudilerin yanısıra yerli halk olarak Araplar ve diğer başka ırklar aynı yerde yaşamaya devam ettikleri gibi dışardan gelen Romalılar Yunanlılar gibi bazı ırklar da orada bulunuyorlardı. Hz. İsâ tebliğine ilk olarak Yahudiler arasında başlamıştır. O, ırkı ve dili ne olursa olsun bu bölgede yaşayan herkese hak dini tebliğ etmiş ve ilâhi emri sadece İsâilougullarına tahsis etmemiştir.¹¹¹

Hz. İsâ'nın yaşamı oldukça dramatik şekilde sonuçlanmıştır. Pavluscu anlayış doğrultusunda yazılan incillerde, onun siyasal yöneticilerce “Yahudilerin kralı” olduğu iddiasında bulunduğu (Mark. 15:2-15) ve Yahudi din adamlarınca da sapkınlık ve fitnecilik yaptığı için suçlanıp yargılandıktan sonra çarmıha gerilme cezasına çarptırıldığını anlatılır. Pavlus ve İncil yazarları, Hz. İsâ'nın bu mahkeme sonucunda çarmıha gerilerek öldürüldüğü kanaatini işlerler.¹¹²

Hıristiyan inanç esaslarını ya da amentüsünü ifade etmede yaygın olarak “kredo (creed)” terimi kullanılmaktadır. Tanrı, ölüm

¹¹¹ Kuzgun, a.g.e., s. 69.

¹¹² Gündüz, a.g.e., s. 23.

sonrasında yaşam, ilahî yargılama ve benzeri konulardaki dogmaları içeren bir iman formülü şeklinde kredonun derlenmesine yönelik erken dönemlere ait bazı örnekler vardır. Bunlardan ilki “Havariler Kredosu” şeklindeki iman formülüdür.¹¹³

Genel olarak Baba, Oğul ve Ruh unsurlarına dayalı Tanrı inancı yanında; yargılama, ölüm sonrası yaşam, Mesih öğretisi gibi husular da yer almaktadır. Ancak anlaşılacağı gibi, merkezî vurgu, Oğul İsa Mesih’le ve onun mucizevî doğumu, acı çekmesi, çarmıha gerilmesi, ölüp tekrar dirilmesi, göğe yükselmesi ve ileride yeniden gelecek olması ile ilişkilidir. Ayrıca bu akidede kilisenin/cemaatin birliği vurgulanmakta ve azizler inancı gibi öğretilere de işaret edilmektedir. Hıristiyan geleneği, bu kredonun havariler dönemine ait olduğuna inanır; ancak mevcut kaynaklar kredonun M. S. IV. yüzyıla ait olduğunu göstermektedir.¹¹⁴

Hz. İsa’ya sağlığında çok az kişi inanmıştı. Bir ara ona inananların sayısı çoğalmasına rağmen, bunların çoğu birtakım yanlış inançlara sapmaktan geri kalmadılar. Bu sapmaların en önemlisi ve başta geleni “Teslis” idi. Teslis’e inanlar da Hz. İsa’yı farklı şekillerde tanımlamışlardır. Teslis’e inanalardan bir kısmı “Meryem oğlu İsa Allah’tır” demişler, bir kısmı, “Allah’ın oğlu” olduğunu iddia etmişler, diğer bir kısmı da, “Üçten biridir” demişlerdi.¹¹⁵

¹¹³ Gündüz, a.g.e., s. 57.

¹¹⁴ Gündüz, a.g.e., s. 58.

¹¹⁵ Baybal, a.g.e., s. 127.

3. 1. Teslis İnancı

Teslis 3 unsurdan oluşur:

a. Baba (Allah)

Hıristiyanlıkta teslisin ilk ve asıl unsuru, Baba'dır. Hıristiyanlıkta Allah, Baba olarak nitelendirilir. Allah, en mükemmel ve sonsuz saf bir ruhtur. O, her şeyin yaratıcısı ve sahibidir. Sonsuzdur, her yerdedir ve her şeyi bilir. Allah, her şeyi görür. Kimse onu göremez (Hıristiyan Kilisesi'ne göre, varlığı görülmeyen Allah, Mesih İsâ vasıtasıyla görünmüştür).¹¹⁶

b. Oğul (İsâ Mesih):

Baba, Oğul, Kutsal Ruh birbirinden farklıdır. Aralarındaki münasebet, 381'de toplanan konsilde şöyle açıklanmıştır: Tanrı Baba, doğmamış, doğrulmamıştır. Oğul İsâ ise doğmuş, doğrulmuştur. Kutsal Ruh, Tanrı'dan çıkmıştır. Daha sonra 431'deki Efes Konsili'nde Meryem, Tanrı'nın Anası, Tanrı Doğuran (Teotokos); İsâ ise gerçek bir tanrı, ilâhî- beşerî iki tabiata sahip bir insan ve Baba ile aynı cevherden kabul edilmiştir.¹¹⁷

c. Kutsal Ruh:

Hıristiyanlıkta teslisin üçüncü unsuru, Kutsal Ruh'tur. 381 tarihinde İstanbul'da toplanan konsilde Kutsal Ruh'un Baba ve Oğul gibi tanrı olduğuna karar verilmiştir. Katoliklere göre Kutsal Ruh, hem Baba hem de Oğul'dan çıkar. Ortadokslara göre Kutsal Ruh'un yoluyla Baba'dan çıktığına inanırlar. Kutsal Ruh, Baba ile aynı

¹¹⁶ Tümer, Küçük, a.g.e., s. 282.

¹¹⁷ Tümer, Küçük, a.g.e., s. 283.

cevherden, fakat ayrı bir mahiyet olarak kabul edilmektedir. Baba'nın bütün kudret ve iradesini kendinde taşımaktadır. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh, tek bir cevherde toplanmış üç ayrı şahıstır; hepsi de sonsuzdur.¹¹⁸

3. 2. Mesih ve Gelecek Dönem İnancı

Hıristiyan ilâhiyatında Îsâ'ya verilen en önemli kristolojik unvan Mesih'tir. Îsâ Mesih, Hıristiyanlıkta dünyaya ve insanlığa yönelik tanrısal iradenin açılımı ve Tanrı'nın kurtuluş planının ifadesidir. Pavlus, Tanrı'nın sır olan planının ya da Îsâ'ya ilişkin "Mesih sırrının" kendisine açıklandığını ve kendisine açıklanan/bağışlanan bu sırrı insanlara bildirmekle görevlendirildiğini söylemektedir. Mesih, yeryüzünde bedenleşen ve ölüp dirilen bir kurtarıcıdır. Onun ölüp dirilmesi, Îsâ Mesih'in ve şahsında bütün inanan insanlığın, yeryüzünün sonlu ve günahkâr yaşamından ölümünü (bu yaşamı terk etmesini) ve ilâhi âlemin ebedî yaşantısında dirilmesini (ulaşmasını) sembolize etmektedir. Îsâ Mesih, yeryüzündeki yaşamında, kurtuluşun konusu olan insanlara, önce kurtuluşun neyle mümkün olamayacağını göstermiş, daha sonra kendisinde bulunan tanrısal ruhla ölümden dirilerek kurtuluşun ya da ebedi hayatın yolunu öğretmiştir. Îsâ Mesih'in bedenleşmesinin insanlık açısından önemi, iman ve sevgi ilkesi bağlamında kurtuluş planını yürürlüğe koymasıyla ilişkilidir. Mesih, bireysel olarak her insana "iman" olgusunun kurtuluş açısından önemini öğretmiş ve

¹¹⁸ Tümer, Küçük, a.g.e., s. 285.

ebedî yaşama kavuşmanın yalnızca Mesihe imanla mümkün olduğunu ilan etmiştir.¹¹⁹

3. 3. Çarmıh Öğretisi ve Kurtuluş

Yeni Ahit metinleri, insanlığın kurtuluş tarihini iki aşamalı olarak ele alır: Birinci aşama, Musa ile başlayıp İsâ Mesih'in çarmıhta ölümüyle sona eren tanrısal hukuk dönemidir. Bu dönemde Tanrı, insana hukuk yoluyla günahı ve kendi günahkâr tabiatını tanıtmış; hukukun günah, günahın da ölüm doğurduğunu anlatmaya çalışmıştır. Hukuk dönemi, Mesih'in gelişine, daha da önemlisi haça gerilme hadisesine zemin hazırlamıştır. Mesih'in haça gerilmesiyle birlikte tanrısal hukuk da işlevini tamamlamıştır, çarmıhta Mesih'in ölümü insanların kurtuluşu için bir kefarettir.¹²⁰

Pavlus, Mesih'e iman edenlerin çarmıh aracılığıyla dünya için ölü olduklarını, dünyanın da onlar için ölü olduğunu söyler (Gal. 6:14-15). Bu ifadeyle, çarmıh hadisesiyle hukuk-günah-ölüm kısır döngüsüne mahkûm olan dünyanın öldüğünü ve insanların çarmıhta ölen Mesih'e iman ile ölümsüzlüğe kavuştuklarını dile getirmektedir.¹²¹

Bir başka açıdan Mesih İsâ'nın çarmıhta ölümü, insanlığın Tanrı'yla barışmasını simgeler. Zira günahkâr insan, Tanrı'yla barışık olmayan insandır. Mesih, çarmıhta akan kanı ve ölümü aracılığıyla insanlığı günah ve ölümden kurtarmış, dolayısıyla onların Tanrı'nın

¹¹⁹ Gündüz, a.g.e., s. 81.

¹²⁰ Gündüz, a.g.e., s. 87.

¹²¹ Gündüz, a.g.e., s. 87.

huzuruna “ kutsal, lekesiz ve kusursuz olarak çıkmalarına’ imkân sağlamıştır. (Kol. 2:19-22).¹²²

3. 4. Cennet ve Cehennem Düşüncesi ve Araf Öğretisi

Hıristiyan inancına göre Cehennem soyut anlamda ebediyen Tanrı’dan uzak olmayı ifade etmektedir. Bununla birlikte Hıristiyanlıkta somut bir cehennem düşüncesi var olmuş ve Matta İncili’nde görüldüğü gibi, “yalnızca ağlayış ve diş gıcirtısının olduğu kızgın fırın” (13: 41-42) ve “sönmez ateş” (25:41) şeklinde tasvir edilmiştir. Buraya İblis’in, meleklerinin (yardımcılarının) ve inanmayanların atılacaklarına inanılır. Hıristiyan geleneğinde Cehennem, Yahudi geleneğinden etkilenilerek Şeol ve Hades olarak adlandırılır. İnançsızların öldükten sonra gittikleri bu mekâna İsâ Mesih’in de çarmıhta öldükten sonra gittiği ve üç gün orada kaldığı düşünülür. Ancak İsâ Mesih oraya bir inançsızlığın gidişi gibi değil, kendisinin yeryüzünde bedenleşmesinden önce inançsız olarak ölmüş olanları da uyarmak üzere gitmiştir. Böylece İsâ hem yaşayanlara hem de ölümlere yönelik Mesihlik görevini icra etmiştir ve üçüncü günde oradan dönerek yeniden dirilmiştir.¹²³

Hıristiyan geleneğinde Cennet’le Cehennem arasında bir ara mekân olan Araf’ın varlığına da inanılır.¹²⁴

3. 5. Meryem

Hıristiyan geleneğinde zaman içerisinde Marioloji olarak adlandırılan ve Meryem’e ilişkin dogmaları konu alan bir teolojik

¹²² Gündüz, a.g.e., s. 88.

¹²³ Gündüz, a.g.e., s. 88-89.

¹²⁴ Gündüz, a.g.e., s. 89.

disiplin ortaya çıkmıştır. Onunla ilgili birçok mucizevî öykü anlatılmaya başlanmış, adına vakfedilen bayramlar ve kutlamalarla Meyem Ana duaları ihdas edilmiş ve Meryem'e tazim geleneği oluşturulmuştur ve nesilden nesile bu gelenek halini almıştır. Meryem'le ilgili dogmatik inançlar çok erken dönemlere, Ortaçağa kadar uzanmakla birlikte, bunların dogmatik birer inanç olarak kilise tarafından ilan edilmesi oldukça geç devirlerde olmuştur. 154'te Papa IX. Pius, Meryem'in "tertemiz bir halde hamile kaldığı" inancını bütün Hıristiyanlarca kabul edilmesi gereken bir dogma olarak tanımlamıştır. Yaklaşık yüz yıl sonra, 1950'de ise, Meryem'le ilgili değerlendirmelerinde Katolik Kilisesi onun da Oğul İsâ Mesih gibi mezarından çıkararak ilahî âleme bedensel olarak yükselmiş olduğu dogmasını kabul etmiştir.¹²⁵

4. Yahudi ve Hıristiyan Teolojisinde Hz. İsâ'nın İmajı

Yahudi inancına göre Hz. İsâ asla bir peygamber değildir, ona Allah tarafından hiçbir kitap gönderilmemiştir. Bundan dolayı Allah ile onun arasında yeni veya eski hiçbir sözleşme olmamıştır. İlahi sözleşme tektir ve bu sözleşme, Allah ile Hz. Musa arasında Tur-i Sina'da yapılan sözleşmedir. Dolayısı ile bu sözleşmeye "Eski sözleşme" (Eski Ahid) demek tamamen yanlıştır, ikinci bir sözleşme olmamıştır, ona eski sözleşme denilmesi kabul edilemez.¹²⁶

¹²⁵ Gündüz, a.g.e., s. 89-90.

¹²⁶ Kuzgun, a.g.e., s. 61.

Hıristiyan inancında Hz. İsa, daha önce de belirttiğimiz gibi mutlak yollarla bir insan olarak doğmuş değildir. Bilakis O başka bir oluşturdur. O ezeli olan Allah'ın oğludur. O da tıpkı ezeli olan Baba gibidir. Zaman bakımından O'nunla Allah arasında bir fark yoktur. Baba Allah, günahlarından-özellikle cennetten çıkartılan babaları Âdem'in günahlarından- dolayı beşer cinsine öfkeli olmakla beraber merhametlidir. Bu günahı affedip insanları rızasına tekrar kavuşturmak ister, bundan dolayı biricik oğlunu yeryüzüne gönderir. O da çok iffetli olan Meryem'in rahmine girer ve diğer çocukların doğumu gibi doğar. Beşer cinsinden bir insan oluncaya kadar diğer çocuklar gibi yetiştirilir. Sonra kendisine haksızlık yapılarak haça gerilir. Bu, Romalılara ve ya Yahudilere karşı işlediği bir suçtan dolayı değil; bilakis kendi evlatlarından biri gibi Mesih olan Âdem'in günahlarına kefarete olması içindir. Ve sanki O, babası Âdem'in günahının mesuliyetinden bir kısmını yüklenmiştir.¹²⁷

Hz. İsa'nın imajı Hıristiyan teolojisinin bel kemiğidir. 1977 yılında İngiltere'de yayınlandığında çok büyük tartışma ve münakaşalara yol açan ve İngiliz Kilisesinin bu eserde yazıları olan kişileri “şeytan” olarak nitelendirdiği *The Myth of Incarnate* adlı eserde yer alan “Jesus and the World Religions” adlı makalesinde Hick, İsa'yı Tanrı'nın varlığına ve mevcudiyetine son derece açık ve O'nu diğer insanlara tanıtan/ bildiren ve bu şekilde kendisini izleyenlerin hayatlarında bir devrim gerçekleştiren olağan dışı Tanrı-bilinçli bir insanoğlu olarak tasvir eder.¹²⁸

¹²⁷ Ünal, a.g.e., s. 67-68.

¹²⁸ Aydın, *İsa Tanrı mı İnsan mı?*, s. 111.

Hick, İsâ'nın ilahlaştırılması sürecini, bir insanoğlu olan İsâ'ya bir ilah olarak ibadet etmeye geçiş olarak tanımlar. Hick bu sürecin yani İsâ'nın ilahlaştırılmasının bizzat Yeni Ahit yazılarında ortaya çıkmaya başladığını ileri sürer. Ona göre en erken Hıristiyan yazmalarında örneğin Resullerin İşleri 2:22'de İsâ, ilkin “Tanrı tarafından tasdik edilen bir insan” olarak vaaz edilir. İsâ'nın ölümünden yaklaşık 30 yıl kadar sonra derlenen ve ilk İncil olarak kabul edilen Markos İncili de İsâ'nın “Tanrı'nın oğlu” olduğunu ifade eder: “Tanrı'nın oğlu, İsâ-Mesih İncilinin başlangıcı...”Markos'tan yaklaşık 30-40 kadar sonra derlenen Yuhanna İncili ile birlikte bu tarz Hıristiyan söylemleri bizzat İsâ'ya atfedilerek onun kendi ilahlığının farkında olarak, kendi ilahlığının bilincinde olarak yeryüzüne gelip orada bir müddet yaşadığı ifade edilmeye başlanmıştır.¹²⁹

Hick, İsâ'nın ilahlaştırılması sürecinin başlangıcını bu şekilde ifade ettikten sonra İsâ'yı ifade etmek için İlk Hıristiyanlar tarafından ona atfedilen sıfat ve unvanlar üzerinde durmaya başlar. Birbirine kenetlenmiş bir Hıristiyan toplumunda yaşayan inananların “İsâ'yı sadece rab olarak düşünmeleri ve ondan bu şekilde bahsetmeleri yeterli idi. Ancak çok geçmeden, Hick'e göre, ilkin Yahudi toplumunda daha sonra ise Roma İmparatorluğunun Gentile dünyasında İsâ'nın kurtarıcı gücünün meydan okumasını daha açık olarak sunan sıfat ve unvanların kullanılması yönünde bazı baskılar ortaya çıkmış olmalıdır. Bunun sonucu olarak da İsâ için kullanılan en ulvi sıfatlar mevcut kültürün sunduğu en yüce terimlerle ifade

¹²⁹ Aydın, *İsâ Tanrı mı İnsan mı?*, s. 120-121.

edilmeye başlanmıştır. Hick'e göre İsa'nın tanrısallaşmasına yol açan sıfatlar "mesih" ile başlamış ve 325 deki İznik konsilinde formüle edilen ve İznik kredosu olarak bilinen Hıristiyanların neye inandıklarını ifade eden iman esaslarında yansımaları bulan homoousios [aynı cevhere sahip] sıfatı ile zirve noktaya ulaşmıştır. Görüldüğü üzere Hick'e göre beşeri bir varlık olan İsa'nın ilahlaştırılmasına yol açan en önemli olay, gelişen ve büyüyen Kilisenin kendini Akdeniz bölgesinin Yunanca konuşan kültürüne açarak onları hem kendisince hem de söz konusu bu kültürler tarafından kabul edilebilir felsefi terimlerle izah etmek ihtiyacı duymuştur.¹³⁰

İsa'nın niçin ilahlaştırıldığı konusunda Hick'in ileri sürdüğü ikinci sebep de Hıristiyan dinsel tecrübesinin tabiatıdır. O şöyle der: "Hiç şüphe yok ki İsa'nın ilahlaştırılması kısmen Hıristiyanların Tanrı ile uzlaşma tecrübelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır". Çünkü İsa'nın getirdiği yeni yaşam "ilâhi af ve sevginin muhteşemliğiyle her tarafa nüfuz etmişti". Yahudilikteki çok uzunca süredir süregelen rahipliğe ait kurban kültü tarafından etkilenen İsa'nın taraftarları "kan akıtmaksızın günahların affının söz konusu olmadığı" düşüncesindeydiler. Bu sebepten zihinlerinde tabii olarak şu aşamalardan oluşan bir geçiş meydana gelmiştir. Onlar ilk olarak, İsa vasıtasıyla Tanrı ile uzlaşma tecrübesinden İsa'nın ölümünün kefareti kurbanı olduğu düşüncesine ve buradan da ikinci olarak

¹³⁰ Aydın, *İsa Tanrı mı İnsan mı?*, s. 121-122.

İsâ'nın ölümünün insanlığın günahlarına yeterli bir kefaret olması için bizzat kendisinin ilâhi olması gerektiği sonucuna varmışlardı.¹³¹

Hick daha da ileri giderek İsâ ile ilgili şu on imaj ve tasviri listeleterek onların çeşitliliğine dikkat çekmektedir:

1. “İsâ katı bir kanun koyucu ve yavuz bir yargıçtı”.

2. “İsâ bitmek tükenmek bilmeyecek derece merhametli ve müşfik bir dinsel figürdü”.

3. “İsâ ferdi ruhların hastalıklarını teşhis eden ve iyileştiren ilâhi bir ruh bilgini idi”.

4. “İsâ, sosyal dürüstlük talep eden, fakir ve baskı altında olanlar için adalet arayan bir peygamberdi”.

5. “İsâ her şeye gücü yeten, her şeyi bilen muhteşem ışıkla ilintili olağanüstü bir varlıktı”.

6. “İsâ zamanının kültürel şartları dâhilinde yaşayan gerçek bir beşeri şahsiyetti”.

7. “İsâ bir sulhçu bir barış elçisi idi”.

8. “İsâ bir isyankârdı (zealot)”.

9. “İsâ sakın ve haşmetli bir figürdü”.

10. “İsâ ölümlü taifemizin acı ve üzüntülerini paylaşmak suretiyle ıstıraplar içinde kıvrananlara kendini atayan bir insanoğlu idi”.

Hick bahsettiği farklı İsâ imajlarının hiçbirisinin İsâ sonrası dönemde onun taraftarları tarafından keyfi olarak üretilmediğinin altını çizer. Çünkü onların her biri İsâ hakkındaki Yeni-Ahit

¹³¹ Aydın, *İsâ Tanrı mı İnsan mı?*, s. 123-124.

geleneklerinin birinden veya diğerinden kendilerini haklı çıkaracak deliller bulmaktadırlar. Yani Hick'e göre toplumsal veya ferdi gerekçelerle ortaya çıkmış bu Yeni-Ahit geleneklerinin veçheleri söz konusu bu farklı İsa tasvirlerinin oluşması için insanların ümit ve arzularını kamçulamış ve sonunda tıpkı büyük sanat eserleri gibi Yeni-Ahit'in İsa figürü de pek çok kişiye pek çok şey ifade eder bir yapıya bürünmüştür.¹³²

Hick, Mesih tabiriyle başlayan İsa'nın ilâhi Mesih, Tanrı'dan tevhit etmiş tek oğul, kutsal teslisin ikinci şahsı konumuna yükseltildiği" İznik konsili formülasyonu ile zirve noktaya ulaşmıştır. Bilindiği üzere Konstantin 325 yılında "kilisenin ve imparatorluğun düzenini sağlam temellere oturtmak için "İznik Konsilini toplamıştır. İşte ilk defa bu konsilde Kilise, İsa'yı Tanrı'nın bedenleşmiş oğlu olarak ilan etmek için resmi olarak Yunan kültüründen ousia terimini almıştır. Buna göre İsa Baba ile aynı cevhere sahip olarak görülmüştür. (Jesus was homoousios toi parti). Böylece, İncillerde İsa için kullanılan mecazi ifadeler teolojik amaçlar için kullanılarak sonunda felsefi tanımlarla şekillendirilmeye başlanmıştır. Sonuçta da mecazi anlamda Tanrı oğlu olan İsa, Kutsal Teslisin ikinci şahsı olarak metafizik anlamda Tanrı'nın oğlu konumuna getirilmiştir.¹³³

"Hıristiyanlıkta ortaya çıkan ihtilafları gidermek üzere toplanan konsillerden biri, M. S.325 yılında toplanan İznik Konsilde Hz. İsa ve annesi Meryem hakkında başlıca şu görüşler ortaya çıkmıştı:

¹³² Aydın, *İsa Tanrı mı İnsan mı?*, s. 125.

¹³³ Aydın, *İsa Tanrı mı İnsan mı?*, s. 129.

1- Hz. İsâ ve annesi Meryem Allah'tan başka iki ayrı ilahtırlar. Bu görüşü benimseyenlere "Meryemîler" adı verildi.

2- Hz. İsâ, Allah'ın bir şûlesi, bir alevi menzilesindedir. Yani ateşin alevi ne ise, Allah için Hz. İsâ odur. Allah ateş, Hz. İsâ ise Allah'ın alevi gibidir.

3- Hz. İsâ, Meryemden doğmuştur ama onun karnında dokuz ay kalmamıştır. O, Meryem'in rahminden suyun oluktan akışı gibi süratle geçmiştir. Bu görüş sahiplerine göre kelime, Meryem'in kulağından girmiş ve aynı saatte çocuk olarak rahminden çıkmıştır.

4- Hz. İsâ, Allah'tan halkedilmiş bir insandır; cevheri bakımından bizden biri gibidir. Oğul olarak onun başlangıcı Meryem'dendir. Allah onu, insani cevheri içinde kurtarıcı olmak üzere seçmiş, İlahî nimetlere sahip kılmış, muhabbet, sevgi ve arzu ile ona hulûl etmiş ve onun bedenine girmiştir. Bu hulûl ediş sebebi ile ona "Allah'ın Oğulu" denmiştir. Allah, bir cevher ve bir unsurdur, ancak O'nun üç ismi vardır. Bu görüşü savunanların başında Antakya patriği vardı.

5- Salih ilâh, salih olmayan ilâh ve bu ikisi arasında adil olan ilâh olmak üzere üç ayrı ilâh vardır. Bu görüş sahipleri muhtemelen Zerdüştlükten etkilenmiş olmalıdırlar.

6- Hz. İsâ, Allah'ın oğlu olarak yaratıcı ilâhtır. Bu görüşü ileri sürenler Pavlosçulardı."¹³⁴

¹³⁴ Kuzgun, a.g.e., s. 156-158.

III. BÖLÜM
NUZÜL-İ İSÂ İLE İLGİLİ TEOLOJİK PROBLEMLER

1. Göğe Yükseliş Mitosları

Seçkin kişilere ve özellikle peygamberlere gayb âlemlerinin müşahede ettirildiği düşüncesi, tarih boyunca “tanrı” ve “vahiy” tasavvurları kadar yaygın olarak bilinen ve kabul edilen bir tasavvurdur. Yeryüzünde çeşitli inanç sistemlerine ve dînî yapılar tabi olan insanlar, bazı seçkin kişilerin diğer insanlardan farklı olarak birtakım olağanüstü haller yaşadıklarına ve doğaüstü âlemiyle ya da gayb âlemiyle irtibat kurduklarına inanırlar. Peygamberler ve diğer bazı kişilerin (dînî önderler ve liderler gibi) gerek sadece ruhsal gerekse hem ruhsal hem de bedensel olarak fizikötesi âlemleri müşahede etmeleri ve böylelikle birtakım gaybî bilgilere sahip olmaları da onların gayb âlemiyle kurmuş oldukları irtibat çerçevesinde düşünülmektedir. Nitekim normal hayatlarında da doğaüstü âlem ve yüce Tanrı ile ilham, vahiy, teemmül ve benzeri diğer yollarla irtibat içerisinde olan bu seçkin kişiler, geçirdikleri bu tecrübeyle doğaüstü âleme olan ilişkilerini daha da pekiştirmektedir.¹³⁵

Yeryüzünden tanrısal âleme çıkma ya da yükselme tasavvuru Hıristiyanlıkta son derece önemli bir motiftir. Hıristiyan inancında semavî âleme yükselişe ilgili olarak akla ilk gelen kişi Hz. İsâ’dır. Yeni Ahit’e göre Hz. İsâ tutuklanıp çarınha gerilmek suretiyle öldürüldükten sonra tekrar dirilerek mezarından ayrılır ve tanrısal âleme yükselir. Yeni Ahit’te bununla ilgili sırasıyla şu olaylar zikredilir. İsâ’nın gömülmesi sonrası bir gurup kadın İsâ’nın mezarını

¹³⁵ Şinasi Gündüz, Yavuz Ünal, Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Yükseliş Motifleri*, Vadi Yayınları, Ankara, 1996, s.116-117.

ziyarete giderler (Markos 16:1; Luka 24:10). Mezara yaklaştıklarında mezarın üzerinde taşın mezardan uzakta olduğunu görürler. Bunun üzerine kadınlardan birisi (Mecdelli Meryem, İng. Mary Maddelena) cesedin çalındığını sanarak durumu havarilere haber vermeye gider (Yuhanna 20:1, 2). Diğer kadınlar mezara geldiklerinde bir melek kendilerine İsa'nın kıyam ettiğini haber verir (Matta 28:1-7). Mezarından hem ruh hem de cesediyle kıyam eden İsa gerek kadınlara gerekse havarilere defalarca gözüktür. Yeni Ahit'te yer alan ifadelerden onun kıyam sonrası on kez gözüktüğü anlaşılır. Ayrıca Pavlos, Şam yolunda İsa'nın kendisine de özel olarak gözüktüğünü ilave eder. (1 Kor. 15:8)¹³⁶

Hıristiyan geleneğinde miraç motifiyle ilgili en çarpıcı örnek ise Nag Hammadi metinlerinden *The Apocalypse of Paul*'da Pavlos'un miracı tasavvurudur. Buna göre Pavlos, Kudüs'e doğru giderken yolda küçük çocuk suretinde olan bir melek görür. Aralarında geçen bir konuşmadan sonra melek Pavlos'a özel bir görevle geldiğini ve semavî âlemlere doğru yapacağı seyahatinde kendisine eşlik edeceğini bildirir. Pavlos, öncelikle zihnini toparlamak ve kötü düşünce ve fikirlerden sıyrılarak yükseliş için hazırlanır. Daha sonra Jericho dağından semavî âlemlere doğru olan seyahatine başlar. Öncelikle Kudüs'e gider ve orada bulunan 12 havariyi görür. Havariler kendisini selamlarlar. Kendisi de onlara karşılık verir. Sonra kutsal ruh (melek) onu alıp üçüncü semaya çıkarır; oradan dördüncü semaya geçerler. Pavlos dördüncü semadan yeryüzüne kuşbakışı

¹³⁶ Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 57-58.

olarak bakar ve yeryüzündeki her şeyi görür. Ayrıca o havari arkadaşlarını da görür. Bundan başka Pavlos dördüncü semada yeryüzündeki hayatlarından sonra ruhların mezarlarından çıkarılarak yargılanmaları ve kötü ruhların cezalandırılmalarını müşahede eder. Buradaki bir yargılama esnasında yeryüzü hayatında yaptığı kötü amellerini inkâr eden bir ruha karşı çeşitli şehitlerin nasıl aleyhte şahitlik yaptıklarını izler. Sonra Pavlos beşinci semanın kapısından içeriye girer. Burada o diğer havari arkadaşlarının da kendisiyle birlikte gittiklerini görür. Beşinci semada elinde demir bir asa tutan bir yüce melek görür. Bunlar ellerindeki kamçılarla ruhları hesap vermeye götürmektedirler. Sonra o, yanındaki melek ve havarilerle birlikte altıncı semaya yükselir. Altıncı semadan yedinci semaya geçer ve orada tahtı güneşten yedi kat daha parlak olan ışıktan bembeyaz elbiseler giymiş yaşlı bir adam görür. Yaşlı adam, ismiyle hitap ederek ona nereye gittiğini sorar. Pavlos ona, “geldiğim yere gidiyorum” diyerek karşılık verir. Sonra aralarında şu konuşma geçer: “...ve yaşlı adam bana karşılık verdi: “Sen neredensin?” Ben şöyle cevap verdim: “Babil’in tutsaklığında tutsak edilen tutsaklığı tutsak etmek için ölümler dünyasına gidiyorum.” Yaşlı adam bana şöyle karşılık verdi: “Benden nasıl kurtulacaksın? Bak ve (emrimdeki) prenslikleri ve otoriteleri gör. “Bunun üzerine ruh (bana) şöyle dedi: “Ona sendeki işareti ver. O, senin için (kapıyı) açacak.” Ve o zaman ben ona işaret verdim. Bunun üzerine o yüzünü aşağıya doğru, kendi yaratıklarına ve kendi otoritesinde olanlara çevirdi.” Bundan sonra Pavlos ve ona eşlik eden

havariler sırasıyla sekizinci, dokuzuncu ve onuncu semalara çıkarlar.¹³⁷

Bir Tanrının ölüm ve dirilişine ilişkin yenilenen mitolojik olay, Yakın Doğu'nun bütün büyük dinlerinin binlerce yıl merkezi gizemi iken, Hıristiyan düşüncesinde zaman içinde bir olay olarak kabul edilmiştir, bir kez olmuştur ve tarihin değiştiği anı belirlemiştir. Samuel Henry Hooke (öl.1968), mitolojik öğelerin çevresinde toplandığı anlaşılan odak noktalarından birinin, İsa'nın tarih sahnesinden ayrılış anı olduğunu iddia etmektedir. İsa'nın tarihsel bir kişiyi olmayıp salt bir mitos kahramanı olduğu görüşü, bugün artık edebiyatın ilgilendiği bir yapıt olmaktan öte fazla bir değer taşımamakta; fakat mitosun Hıristiyanlığın içindeki varlığı, teologların kafalarını kurcalamayı sürdürmektedir. Roger Garaudy, İsa'nın ölümü ve dirilişine dair şu yorumu yapmaktadır: “Ölümü, tabii bir ölüm değildi. Yeni bir hayatın seçimi idi. Dirilişi, biyolojik bir hayata dönüş değil, yeni bir hayatın başlangıcıdır. İman, bu yeni hayatı kabul etme eylemidir, bu gücün ve sevincin istilâsıdır.”¹³⁸

Yükseliş yani miraç, kişinin kendi âleminden bir başka âleme ya da yeryüzü âleminden doğaüstü âleme çıkışıdır. “Göğe çekilme” düşüncesi, madde ve mana âlemi arasındaki muharebe fikridir. Fakat teolojik olarak hep aynı anlamda kullanıldığı söylenemez. Dinî tasavvurlarda yeryüzünden ayrılarak metafizik âleme ya da semavi âleme çıkış ile ilgili dört farklı motiften söz edilir ki, bunlardan ikinci motif, yeryüzündeki hayatların sonunda seçkin kişilerin ölüm

¹³⁷ Gündüz, Ünal, Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 59-60.

¹³⁸ Baybal, a.g.e., s. 80-81.

tecrübesini tatmadan hem ruhsal hem de bedensel olarak ilâhî âlemlere çıkarılmalarıyla ilgilidir. Klâsik İslâmî kaynaklarda yer alan Hz. İdris ve Hz. İsâ'nın ölmeden semaya yükseltildikleri görüşü buna örnek teşkil etmektedir.¹³⁹

Hıristiyan teologlar, Hz. İsâ'nın, öldükten üç gün sonra göğe yükseldiğine dair şu delilleri ileri sürmüşlerdir:

1- Cesedin ortadan kaybolması ve kefenin yerinde durması,

2- Hz. İsâ'nın başta Meryem olmak üzere kendisine tâbi olanlardan pek çoğuna görünmesi ve Yuhanna'ya: "...Benim Babamın ve sizin Babanızın, benim Allah'ımın ve sizin Allah'ınızın yanına çıkıyorum." Demesi,

3- Öğrencilerinde ortaya çıkan aşırı umutsuzluğun aniden ümide ve heyecana dönüşmesi.

Şayet Hz. İsâ dirilip onlara gözükmeseydi, böyle bir heyecan dalgası oluşmayacaktı.¹⁴⁰

Hick mitosların teoriler gibi problemleri fenomene yönelik cevap olduğunu söyler. Bununla birlikte bir mitos farklı çeşitte bir cevaptır. O, şaşırtıcı fenomeni izah etme iddiasında bulunmaz yani onu izah eder gibi yapmaz. Daha ziyade o, kişiyi söz konusu fenomenle uygun bir şekilde alakalandırmaya muktedir kılar. Bu bağlamda Hick mitosu şu şekilde tanımlar: Mitos anlatılan ancak literal olarak doğru olmayan bir hikâye veya bir şeye ya da kişiye uygulanan ancak literal anlam taşımayan (yani literal olarak uygulanmayan) bir fikir veya imajdır. O kendisini duyanları/işitenleri belirli bir takım davranış ve tutumlarda

¹³⁹ Baybal, a.g.e., s. 84.

¹⁴⁰ Baybal, a.g.e., s. 87.

bulunmaya davet eder. Böylece bir mitosun hakikati onun çağrıştırdığı davranışın/tutumun uygunluğundan ibaret olan bir çeşit pratik hakikattir. Mitoslar pek çok farklı şekillerde sınıflanabilirken, Hick “rivayet/hikâye mitleri” ile “mitolojik kavram ve imajlar” arasındaki önemli “şekilsel ayırımın” üzerinde odaklaşmayı arzu etmektedir. Bu bağlamda o şu açıklamada bulunmaktadır: Rivayet/hikâye mitosu doğru olmayan-genellikle durumun nasıl ortaya çıktığı hakkında -bir hikâye anlatarak mevcut bir duruma yönelik hususi bir tutumu çağrıştırır. Veya öğretilerde bir inanç mukabelesi çağrıştıran bir hikâye yapısı içinde bir dizi dinsel ve ahlaki kural tanzim edebilir.¹⁴¹

1. 1. Hz. İsa'nın Çarmıha Gerilme Problemi

Hıristiyan teolojisinde İsa, elçiliğinin son dönemlerinde yani 30 yıllarında Kudüs'teki kutsal mabette bazı olaylara ve karışıklıklara sebebiyet verdiği düşünülmüş ve dönemin Roma valisi tarafından kargaşa, anarşi ve isyan çıkarmakla suçlandığı için çarmıh cezasına çarptırılarak idam edilmiştir. İsa, ölümünün üçüncü gününde ölümden dirilmiş, sonra taraftarlarına görünmüş ve daha sonra göğe yükselmiş ve dünyanın sonuna doğru da tekrar yeryüzüne gelip ona tabi olanlarla birlikte bin yıl sürecek bir Tanrısal krallık tesis edecek bir figürdür.¹⁴²

Hz. İsa'nın tüm insanlığın günahına “Kefaret” olarak gelmesi ve bunun için "çarmıha gerilmesi" inancı, Hıristiyanlık dininin çok önemli inanç esaslarından birisidir. Hıristiyanlıkta Mesih'in çarmıha gerildiğini kabul etmemek, dinden çıkmak demektir. Kefaret

¹⁴¹ Aydın, *İsa Tanrı mı İnsan mı?*, s. 147-148.

¹⁴² Aydın, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?*, s. 59.

problemi, her şeyden önce İncillerden kaynaklanmaktadır ki, Yuhanna'nın I. Mektubu'nda İsâ-Mesih'in Baba'nın nezdinde yegâne şefaathçi olduğu ve onun bütün dünyaya kefarete olarak geldiği haber verilmektedir. Kefaretin temelinde Allah'ın beşeriyete olan sevgisi yatmaktadır. Hıristiyan anlayışına göre, Hz. İsâ kendisine hizmet edilmeye değil, ancak hizmet etmeye ve birçokları için canını fide vermeye gelmiştir.¹⁴³

İsâ-Mesih'in çarmıh üzerinde ölümü Hıristiyanlığın temel doğmalarından biridir. İlk olarak, İncil'in büyük bölümünün Hz. İsâ'nın çarmıh üzerinde ölümünü anlatmak ve açıklamak amacıyla yazıldığı göze çarpmaktadır. Dört İncil'i okuduğumuzda yazılanların yaklaşık üçte birinin İsâ'nın ölümünü ve ölümü içindeki olayları tanımladığını görürüz. Herhangi bir yaşam öyküsünde, kişinin ölümü kitabın son birkaç sayfasında anlatılır. Ne tuhaf ki İnciller, sanki İsâ'nın ölmek maksadıyla dünyaya geldiğini izah etmeye çalışırlar. İnciller, İsâ'nın ölümüyle ilgili tarihsel ayrıntılarla doludur. İşte ölüm üzerinde bu kadar çok durulması, bazı şüphelerden dolayıdır.¹⁴⁴

İsâ'nın acı çekerek çarmıha gerilmesi ve ölmesi, Hıristiyan geleneğinde anahtar bir öğretilerdir. Bu öğreti, kurtuluş anlayışı açısından, ilâhi Oğul İsâ Mesih'in iki haydudun arasında çarmıha gerilerek ve acı çekerek ölmesi inancını merkez alan Hıristiyanlığın temel doktrinlerindedir. Çarmıh teolojisi, özellikle Pavlus'un mektuplarında özenle işlenir. İlahi yasa, insanın kurtuluşu ve benzeri konularda anahtar bir kavram olarak kullanılır. Çarmıhta ölme, Yeni

¹⁴³ Baybal, a.g.e., s. 132.

¹⁴⁴ Baybal, a.g.e., s. 81.

Ahit metinlerinde tanrısal irade tarafından takdir edilen bir olay olarak tanımlanır çünkü İncil yazarlarına göre İsa, daha tutuklanmadan önce, başına gelecek çarmıh hadisesini bilmektedir. Esasen, İncil yazarlarınca kurtarıcı bir tanrısal varlık olarak düşünüldüğü dikkate alındığında, bu durum gayet doğaldır.¹⁴⁵

İsa, nisan ayının bir cuma günü öğleden sonra saat üçe doğru çarmıhta can verdi. Yahudilere her türlü çalışmayı yasaklayan kutsal cumartesiden sonraki pazar sabahı mezara gelenler, cesedin konulduğu yeri boş buluyordu. Yeni Ahid'e göre İsa, yakınlarına, ölümünden sonra da defalarca göründü ve onları Kudüs'ten başlayarak her tarafa İncil'i yaymakla, günahları bağışlamakla görevlendirdi. Babasının müjdelediği kutsal ruhu onlara göndermeye söz verdi. 40 gün sonra da "Baba'sına doğru yükselirken, ben dünyanın sonuna kadar artık sizinleym" dedi ve kayboldu.¹⁴⁶

Âdem'den kaynaklanan günah ve ölümün tutsağı olan insanların kurtulması ve hukuk-günah-ölüm boyunduruğundan sıyrılarak ebedi hayata kavuşması için Tanrı, biricik oğlunu günah tutsağı bir insan suretinde yeryüzüne göndermiş ve daha sonra onun çarmıhta acı çekerek ölmesine rıza göstermiştir. İsa'nın çarmıhta ölmesi, insanlık tarihinde bir devrin, hukuk ve günaha bağımlılık döneminin kapanmasını ve yeni bir devrin, iman ve sevgi aracılığıyla kurtuluş döneminin başlangıcını simgelemektedir.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Gündüz, a.g.e., s. 84.

¹⁴⁶ Ünal, a.g.e., s. 74.

¹⁴⁷ Gündüz, a.g.e., s. 85.

Havarîlerin Hz. İsâ'dan duydukları içinden hatırladıklarının yazılması sonucunda İnciller oluşmuş; İncillere yazarların şahsi yorumları karışmış ve en eski İncil Hz. İsâ'dan en az 30 sene sonra yazılmıştır. Elbette bu durum, çok farklı ifadelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Örneğin, Hz. İsâ'nın on iki havarîsinden biri sayılan Barnabas, İncil'inde, Hz. İsâ'nın ölümünü yorumlarken, onun ölmeden göğe yükseldiğini iddia etmekte ve şu sözlere yer vermektedir:¹⁴⁸

“Ve kendisinin ölüp yeniden dirildiğine inananları uyararak dedi ki: “Şimdi siz beni ve Allah'ı yalancılar yerine mi koyuyorsunuz? Çünkü Allah bana, size söylediğim gibi hemen hemen dünyanın sonuna kadar yaşamayı bahşetmiştir. Bakın size diyorum ki, ben değil, hain Yehuda öldü. Dikkat edin, çünkü şeytan sizi aldatmak için her çabayı gösterecektir, ama siz tüm İsrail'de ve dünyanın her yanında duyduğunuz ve gördüğünüz bütün şeyler için benim şahitlerim olun”.¹⁴⁹

İncillerde İsâ'nın çarmıha gerildiği tam olarak açık değildir. İncillere göre, İsâ'nın düşmanları Kudüs'teki yerleşik Yahudi çıkarıcıları idi. Fakat şayet bu düşmanlar gerçekten var idiyse, İsâ'yı ölüme mahkûm ettiklerinde, Roma'yı işin içine katmadan kendi yetki dairelerinde ve inançları doğrultusunda İsâ'yı taşıyarak öldürürlerdi. İncillere göre; İsâ Roma ile çatışmaya girmemiş ve Roma kanunlarını ihlal etmemiştir. Buna rağmen Roma usulüne ve kanunlarına göre Romalılar tarafından çarmıha germe ile cezalandırıldı. Böyle bir ceza,

¹⁴⁸ Baybal, a.g.e., s. 82.

¹⁴⁹ *Barnabas İncili*, Alter Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 269.

sadece İmparator'a karşı işlenen suçlara karşı uygulanmaktaydı. Eğer İsa gerçekten çarmıha gerildiyse, İncillerin betimlediği kadar apolitik değildi. Aksine İsa, gerektiği şekilde Romalıların öfkesini Yahudilere karşı kışkırtacak bir şeyler yapmıştır. İsa'nın çarmıha gerilmesindeki suçu ve günahı ne olursa olsun, onun açık olarak haçta ölüme mahkûm edilmesi çelişkilerle doludur. İncillerin belirttiği şekilde İsa'nın çarmıhta ölmesi için bir neden yoktur. Bu tartışmalar daha sıkı bir tetkiki gerektirmektedir.¹⁵⁰

Netice itibariyle Hz. İsa, beşeriyet için bir kefaret olarak kurban seçilmiş ve onun şahsında beşerin boynundaki günah yükü Aslı Suç (Peché Originel) yok edilmiştir. İşte insanlığın, Hz. Âdem'den beri sırtında taşıdığı günahı, kendi hayatıyla ödeyen Hz. İsa çarmıha gerilmiş, gömülmüş ve üç gün sonra da dirilerek görevini tamamlamış ve Baba'nın sağ tarafına oturmuştur.¹⁵¹

Yeni Ahit'te, Mesih'in çarmıhına düşman olanlar kınanmaktadır (Filip. 3:18). Çarmıh, kutsal metinlerde İsa Mesih'in ölüp dirilmesi için kullanılan anahtar bir terimdir. Gerek haç gerekse haça gerilen Mesih, yaşanan zamana etkide bulunmakta, yukarıda ifade edildiği gibi, insanlığın kurtuluş tarihinde bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Tanrı, Mesih'in haçında dünyanın yargılanmasını ilan etmiş ve böylelikle Mesih'te kurtuluş yolunu açmıştır. Dolayısıyla haç, kurtuluşun temel sembolüdür.¹⁵²

¹⁵⁰ Baybal, a.g.e., s. 135.

¹⁵¹ Baybal, a.g.e., s. 133.

¹⁵² Gündüz, a.g.e., s. 86-87.

İsâ, yaşayacağı bu olayın, yalnızca ilahî takdirin gerçekleşmesinden ibaret olduğunu düşünmekte ve dolayısıyla tutuklanmasına, yargılanmasına ve cezalandırılmasına karşı koymamaktadır çünkü bu bilgi öncesinde kendisinde vardı. Kendisinin bu girişimlere boyun eğmesi bir tarafa, yanında yer alan talebelerinin karşı koymalarını da engellemektedir.¹⁵³

Haça germe genelde, İsâ'nın durumunun aksine, T şeklindeki tahtalara suçluyu bağlamak ve çivilemekle gerçekleşmekte, bu amaçla bazen düz direkler de kullanılmaktaydı. Bir Hıristiyan grubu olan Yehova şahitleri, İsâ'nın haçta değil düz bir direkte öldürüldüğüne inanmaktadırlar. İncil çevirileri de bu doğrultudadır. Bu idam şekli oldukça yavaş ve acı veren bir ölüm biçimidir. Kollar uzatılarak bağlanır veya bağlanıp çivilenirdi, ayaklar ise sadece çivilenirdi.¹⁵⁴

Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında, İsâ'nın haçta ölmesi konusu, Kur'an'ın, İsâ'nın haçta öldürülmediğini ilan eden ayetine istinaden, yaklaşık on altı asırlık bir ihtilaf konusudur ve tartışılmaktadır.¹⁵⁵

Hıristiyanlarca cennetteki 'Hayat Ağacı' ile İsâ Mesih'in çarmıhı arasında kurulan bağlar vardır. Dünyanın ortasına dikilen çarmıh, cennetteki ağacın bir örneğidir. Hakiki çarmıh ağacı, ölüleri canlandırır. Bunun için İmparator Konstantin'in annesi Helena çarmıh ağacının kalıntılarını aratmıştır. Rivayete göre, Âdem 932 sene Hebron vadisinde (Kudüs'ün 36 km güneyinde) yaşadıktan sonra, ecel

¹⁵³ Gündüz, a.g.e., s. 84.

¹⁵⁴ Sakioğlu, a.g.e., s. 87.

¹⁵⁵ Sakioğlu, a.g.e., s. 117.

hastalığına yakalanınca oğlu Şit'i (Seth) rahmet yağını getirmesi için cennete göndermiştir. Cennet kapıcısı melek de ona, Âdem'i günahından oğullarından Mesih'in kurtaracağını müjdeleyerek Şit'e, hayat ağacının üç çekirdeğini vermiş ve onları Adem'in diline koymasını söylemiştir. Ölümünden sonra, Adem'in diline konan bu üç çekirdek Hebron vadisinde yetişerek üç ağaç olmuştur. Hz. Davud ilâhi emirle o ağaçları Kudüs'e getirtmiştir. Sonrasında Mesih'in çarmıhı bu üç ağacın kerestesinden yapılmıştır. Ademin mezarının başına dikilen bu çarmıhta İsâ Mesih ölmüş ve kanı Adem'in kafasına dökülerek onu vaftiz etmiş ve işlediği günahı kurtarmıştır.¹⁵⁶

Mahmut Aydın, ilk yüzyılda Roma işgali altındaki Filistin bölgesinde bir Yahudi peygamberi, gezginci bir vaiz, şifa verici ve sosyal bir lider/önder olarak ortaya çıkan İsâ, dönemin Yahudilerinin kendilerini Roma işgalinden kurtaracak bir Mesih beklentisi içinde olmalarından dolayı Kral Mesih olarak algılanmaya başlanmış ve kurtarıcı beklentisi içinde olan büyük halk kitlelerini etrafına toplamıştır. Ortaya çıkan bu durum hem bölgeyi işgal altında tutan Romalı idarecileri, hem de onların işbirlikçileri durumunda olan, dinî otoriteyi iş birliğiyle yakalanan İsâ, halk yönetime karşı isyan suçuyla suçlanarak çarmıhta idam edilmiştir. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre çarmıha gerilen kişilerin canı normal olarak 24 saatte çıkmasına rağmen İsâ'nın canı 6 saat gibi çok kısa bir sürede çıkmıştır. Ayrıca yine kaynaklara göre çarmıha gerilen kişilerin -canları kolay çıksın diye- ayaklarının kırılmasına rağmen, İsâ'nın ayakları Romalı askerler

¹⁵⁶ Sarıkçıoğlu, a.g.e., s. 46-47.

tarafından kırılmamıştır. Bu iki nokta ve Kur'an'ın İsâ'nın çarımhta ölmediği yönündeki vurgulu ifadesi bizi şu muhtemel sonuca götürmektedir: Yahudi din adamlarının işbirliğiyle Romalı idareciler tarafından elleri ve ayakları çivilenerek çarımha gerilen İsâ, çektiği acı ve ıstıraptan dolayı bayılmış ve bu sırada mucizevi şekilde her taraf kapkaranlık olmuştur. Yetkililer İsâ'nın öldüğüne hükmetmiş ve bu arada Aramatyalı Yusuf gibi toplumda hatırı sayılır bazı kişilerin araya girmesiyle çarımhtan indirilerek kaya bir mezara konulmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken temel nokta, İsâ'nın toprağa defnedilmediği, kaya bir mezarın içine konulduğu hususudur. Kanaatimizce öldü sanılarak kaya bir mezara konulan İsâ bir müddet sonra ayılmış ve kendine gelince de mezarın önündeki taşı yuvarlayarak dışarı çıkmıştır demektir.¹⁵⁷

Sonuç olarak, çarımhta çektiği acıdan dolayı bayılan İsâ'nın kapatıldığı kaya mezardan ayrılması, taraftarlarınca onun ölümden dirilmesi olarak yorumlanmış ve bu durum gelişen Hıristiyan toplumunun beklentilerine ve ilk Hıristiyan cemaati içinde öne çıkan şahsiyetlerin konumlarına uygun farklı şekillerde yorumlanmış, rapor ve hikâye edilerek günümüze taşınmıştır.¹⁵⁸

1. 2. Hadis Kültüründe Nüzûl-ü İsâ Meselesi

Rasulullah (s.a.v) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyururlar: “Benden sonra size çok hadis arzedilir. Size benden hadis rivayet edildiği zaman onu Allah'ın kitabına kıyaslayın, uyanları kabul edin,

¹⁵⁷ Aydın, *Hz. İsâ'ya Ne Oldu?*, s. 92.

¹⁵⁸ Aydın, *Hz. İsâ'ya Ne Oldu?*, s. 93.

uymayanları reddedin. Başka bir hadiste: “Benim hadisimi, Allah’ın kitabına kıyaslayın, eğer uyuyorsa o bendendir, ben onu demişimdir.” buyurulmaktadır.¹⁵⁹

İslam dünyasında konunun ortaya çıkması, peygamber sonrası yönetimi ele alan halifelerden Hz. Osman ve Hz. Ali devirlerini takip eden siyasi, sosyal kargaşalara rastlamaktadır. Daha önce çeşitli dinlere mensup Mehdi-Mesih tasavvurlarıyla Müslüman olan yeni din mensupları, kargaşaların sıkıntısında eski bilgilerini yeni dinin ışığında yorumlamaya başlamışlar, eski inançlarına ait fikirler canlılık kazanarak sosyal sarsıntılarla ümitleri kırılan cemaatlarına manevi güç ve ümit vermek için, iyi niyetle Hz. Muhammed (s.a.v) adına hadisler dahi uydurmaktan kendilerini alamamışlardır.¹⁶⁰

1- Huzeyfe b. Esîd el-Gıfârî (r.a.)’dan rivayet edilmiştir:

“Biz (kendi aramızda kıyametle ilgili) müzâkere ederken yanımıza Peygamber (s.a.v) çıkageldi. Bize:

-‘Neyi müzâkere ediyorsunuz?’ dediler. Sahabiler:

-‘Kıyameti müzâkere ediyoruz’ dediler. Peygamber (s.a.v):

-Siz kıyametten önce on alâmet görmedikçe, kıyamet kopmayacaktır’ buyurdu. Sonrada Duhan/Dumanı, Deccal’i, Dabbetu’l Arz’ı, güneşin batıdan doğmasını, Îsâ b. Meryem (a.s.) ‘ın inmesini, Ye’cûc ve Me’cûc’ü ve biri doğuda, biri batıda ve biri de Arab yarımadasında olmak üzere üç yerin batmasını, bu alametlerin sonuncusu olan Yemen’den çıkıp insanları toplantı yerlerine doğru sürecek bir ateşin olacağını anlattı. (Ebu Dâvud, Melahim (4311);

¹⁵⁹ Ünal, a.g.e., s. 153.

¹⁶⁰ Sarıkçıoğlu, a.g.e, s. 116.

Tirmizî, Fiten 21 (2183); İbn Mâce, Fiten (4041), (4055); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/6, 7).”¹⁶¹

Hadis rivayetlerinde Hz. İsâ'nın nüzûlü açık olarak ifade edilmiş ve kıyametin on alâmeti içerisinde yer almıştır. Biz bu rivayetlerdeki bilgileri genel bir değerlendirmeye tâbi tutarak, işin çok fazla detayına girmek istemiyoruz. Rivayetler arasında nüzûl vaktini kesin olarak bildiren bir hadis yoktur. Umumî ifadeler kullanılmıştır. Hz. İsâ'nın ne zaman ineceği bilinmemektedir.¹⁶²

Mehdi meselesiyle detaylı bir şekilde ilgilenen âlimlerden biri de Müslüman tarihçi ve sosyolog İbn Haldun'dur. Gelecekle ilgili olayların gaybî meseleler olduğunu, Allah vahiy veya rüya yoluyla bildirmedikçe beşerin gaybî meseleleri bilemeyeceğini iddia eden İbn Haldun, Mehdi meselesinin, Müslümanlar arasında asırlar boyunca tartışıldığını, dini teyit ve adaleti tesis edecek birisinin gelmesinin gerekli olduğuna inanıldığını fakat bu konudaki hadislerin çoğunluğunun tenkit edildiğini ve güvenilirliğinin tartışıldığını ifade etmektedir.¹⁶³

2- Said İbni Müseyyeb, Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği şu Hadisi Şerifte Peygamberimizin şöyle buyurduğunu ifade etti: “Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki; Hz. İsâ sizin aranızda adaletli bir hâkim olarak mutlaka inecektir: Haç'ı kıracak, domuzu öldürecek, İslam'ın yayılması amacıyla harbi meşru kılacak, mal bollaşacak; o kadar ki hiç kimse ihtiyacı olmaması sebebiyle malı

¹⁶¹ Müslim, a.g.e., s. 1087.

¹⁶² Baybal, a.g.e., s. 218.

¹⁶³ İbn-İ Haldûn, *Mukaddime*, Çev. Halil Kendir, Yenîsâfak Yay., Ankara, 2004, Cilt 1, s. 426.

kabul etmeyecek, tek bir secde, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlı olacak. Sonra Ebu Hureyre (R.A.) isterseniz şu ayeti okuyunuz, dedi: “Ehli Kitab’dan hiçkimse yok ki Hz. İsa’nın ölümünden önce O’nun, Peygamber ve Allah’ın kulu olduğuna iman etmiş olmasın, kıyamette de Hz. İsa onlar üzerine şahittir. (Nisâ, 4/159)

Hadisin açıklaması:

a. "Adaletli bir hâkim olarak gelecek" Hadiste geçen bu ifadeyi İbni Hacer şöyle açıklıyor: Bu sözün manası; Hz. İsa, Muhammed (A.S.) in şeriatı ile hükmetmek üzere inecek. Çünkü bu şeriat nesh olmadan kıyamete kadar bâki kalacak, Hz. İsa, bu süre zarfında ümmet-i Muhammed’in hâkimlerinden bir hâkim olacaktır.

Hz. Aişe (R.A.) nin rivayetine dayanarak, İmam Ahmed’e göre Hz. İsa yeryüzünde kırk yıl kalacaktır.

Böylece Hz. İsa, yeryüzüne indiği zaman, Hz. Muhammed (a. s.) e tabi olacaktır. Nitekim Peygamberimiz (a. s.), Hz. Ömer (r.a)e bir defasında şöyle demişti: “Eğer Musa hayatta olsaydı, bana tabi olmaktan başka bir şey yapmazdı.”

b. “Haç’ı kıracak”:

İbni Hacer der ki: Bu sözün manası, “Hıristiyanlığı ortadan kaldıracak demektir, Hz. İsa, Haç’ı gerçekten kıracak ve Hıristiyanların Haç’a gösterdikleri saygıdan meydana gelen kanaatlarını de ortadan kaldıracaktır.

c. “Domuzu öldürecek”:

İbni Hacer, bu konuda da şunları söylemiştir: Hz. İsa domuzun yok edilmesi için insanlara emir verir çünkü domuzu yemek İslam dininde son derece haram kılınan bir şeydir. Burada Hz. İsa’nın

yolunda olduklarını iddia eden, domuz eti yemeği helâl sayan ve domuzu fazla seven Hıristiyanlara bir azar vardır.

d. “Harbi meşru kılacak”:

Bir başka rivayette “Ehl’i Kitap’tan cizye almak veya onları müslüman olmağa zorlamak” ifadesi vardır. Böylece müslümanlığı kabul etmeyenlerin öldürülmesi suretiyle cizye verecek kimse kalmaz.

e. “Mal bollaşacak”:

Mal gerçekten bollaşacak, bunun sebebi de bereketin inmesi, adâletin hâkim olup zulmün olmayışı, hayırların birbirini takip etmesidir.

f. “Tek bir secde, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlı olacak”:

Çünkü insanların o zaman ibadetten başka bir şeyle Allah’a yaklaşmaları ve kurtuluşa ermeleri mümkün değildir. Mal tasadduk etmek, insanı Allah’a yaklaştırmaz.

g. “Peygamberler baba bir kardeşirler”:

Bunun manası, şeriatların amelî hükümleri, ayrıntıları değişik olsa da dinlerin esası birdir, o da tevhiddir.

h. “Müslümanlar namazını kılıp O’nu defnedecekler”:

Hz. İsâ’nın ref’ olduğu tarihteki yaşı üzerinde ihtilaf edilmiştir. Sahih olan ref’ olunduğu zaman 33 yaşında olduğudur.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Ünal, a.g.e., s. 101-105.

Yukarıda İsbret edilen hadisin senesinde gezen ravilerin hepsi sika (güvenilir) olarak kabul edilmekte ve hadis usulü açısından bu hadislerin sıhhatinden Şüphe edilmemektedir.¹⁶⁵

3- Ebu Hureyre (R.A.) den rivayet edilen bir hadiste Allah Rasulü (s.a.v) Şöyle buyurmaktadır: İmamımız kendinizden olduğu halde, Meryem oğlu (İsbâ) inince durumunuz nice olacak?

Hadisin sened zincirinde olan Nafi'in Buhari'de sadece bu hadisi geçmektedir. Yine senedde gezen Yunus B. Yezid (İbn Őihab ez -Zühri'nin en meŐhur talebelerinden) ok sayıda rical tenkitçisi tarafından güvenilir kabul edilmektedir. Sadece bazı rivayetlerinde diğer arkadaşlarına muhalefet etmesi veya ezberinden rivayet etmesinden dolayı kimi rical tenkitilerince zayıf sayılmıŐtır. Yazılı kitabından hadis naklettiğinde ise delildir.¹⁶⁶

4- Cabir (r.a.) anlatıyor. Rasulullah (s.a.v) Şöyle buyurdu: “Ümmetimden bir taife hak üzere galip olarak ta kıyamete kadar devamlı olarak savaŐacaklardır. O zaman İsbâ İbn Meryem de inecek; emirleri: “Haydi gel, bize namaz kıldır!” diyecek. Buna karşılık: “Kiminiz, kiminizin emiridir. Bu, Allah'ın bu ümmete bir lütfu keremidir” diyecektir.¹⁶⁷

5- Yine Ebu Hureyre'den gelen bir hadiste Peygamberimiz Şöyle buyurdu:” Nefsim yedi kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki Meryem oğlu hac ve umre yahut ikisini birden yapmak için mutlaka Fecc-i Ravha'da telbiye getirecektir.

¹⁶⁵ Baybal, a.g.e., s. 210.

¹⁶⁶ İmam Buhâri, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı*, , Polen Yayınları, İstanbul, 2008, s. 770

¹⁶⁷ Baybal, a.g.e., s. 210.

Bu hadisin sened tekidine gelince, ravilerin Said b. Mansur sünen sahibi, sika bir imamdır.¹⁶⁸

6- Ebu Hureyre bir hadiste Hz. Peygamber'in şu sözünü nakletmiştir: "Peygamberler birbirlerinin babaları bir, anneleri farklı kardeşleridir. Ben İsâ b. Meryem'e insanların en yakınıyım. Benimle İsâ arasında bir peygamber yoktur. O gerçekten inecektir. Onu gördüğünüz zaman tanıyın! O, orta boylu, beyaza çalar kırmızı renktedir. Sarıya boyalı iki elbise içerisinde. Yağmur yağmasa da saçından su damlayacaktır. İnsanlarla İslâm için savaşacaktır. Hıristiyanların haçını kırar domuzu öldürür, cizyeyi kaldırır. Onun zamanında Allah milletlerin hepsini helak eder. Sadece İslâm kalır. Mesih-Deccal'ı helak eder. O da yeryüzünde kırk sene kalır, sonra vefat eder. Müslümanlar onun üzerine namaz kılar.

Hadisin sened zincirinde yer alan Affan b. Müslim, sika; Hemmam, güvenilir olmakla birlikte bazen hata eden şahsiyetlerdir.¹⁶⁹

Başka bir hadiste ise, İsâ (a.s.) esmer erkeklerin en güzeli olarak tavsif edilmektedir.¹⁷⁰

Kıyamet alametleri içinde Hz. İsâ'nın nüzûlünü bildiren hadisler tek tek değerlendirildiğinde kesin bilgi ifade eden ve inanmayı vacip kılan tevatür derecesine ulaşmayan yüz civarında sahih hadisin varid olmuş bulunması bir anlamda manevi tevatür olarak mütealea edilmesi sonucunu doğurmuştur. Her ne kadar Ehl-i sünnetten bazıları, Hz. İsâ'nın nüzûlü hakkında delil gösterilen

¹⁶⁸ Baybal, a.g.e., s. 211.

¹⁶⁹ Baybal, a.g.e., s. 212-213.

¹⁷⁰ Buhari, a.g.e., s. 769.

ayetlerin sarih olmadığını, yoruma açık olduğunu, hadislerin ise tek tek tevatür derecesine ulaşmadığını ve bu sebeple Hz. İsa'nın nüzülü hususuna inanmanın gerekmediğini ifade etmişlerse de, akli muhakemelerin cereyan sahası dışında kalan bu konuda rivayet edilen sahih hadislere mukabil, aynı değerde sahih red delilleri bulunmadığı göz önüne alınırsa, İsa'nın nüzülünü aklen red ve inkâra kalkışmanın dayanaksız ve delilsiz bir davranış olduğu açıkça ortaya çıkacaktır.¹⁷¹

Yaygın kanaatin aksine Sünnet'i ortaya koymada başvurulacak temel kaynak hadisler değil, Kur'an'dır. Kur'an, Hz. Peygamber'in düşüncesi, amaçları ve metodu konusunda bize bilgi verecek en güvenilir dinî-tarihî dökümandır. Kur'an'ın sünnet hakkında bize bilgi veren temel kaynak olarak değerlendirilmesi, Hz. Peygamberi'nin Sünnet'inin Kur'an'ın hayata geçirilmiş pratiği ve hayata açılımı olduğu ve bu sebeple Kur'an'a ters düşmesinin söz konusu olamayacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu sebeple hadisler, Sünnet hakkında bilgi veren kaynaklar arasında, Kur'an'dan sonra ikinci sırada yer alabilir. Hatta bize tevatüren ulaşan ve "Yaşayan sünnetler", "Sünen-i Mütevârise" veya "Amelî Tevatür" adları verilen Sünnetleri nazar-ı itibara alarak bunları ikinci sırada değerlendirecek olursak; bugün elimizdeki hadislerin üçüncü sırada yer alması gerekeceğini bile söylemek mümkün olabilmektedir.¹⁷²

Sünnet'i ortaya koyarken başvurulacak hadis malzemesinin sağlam olmasını temin etmek kadar, bu malzemeyi anlamak da ayrı

¹⁷¹ Ünal, a.g.e., s. 128-129.

¹⁷² Mehmed Hayri Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2008, s. 17.

bir problem olarak karşımızda çıkmaktadır. Bu problem geçmişe nazaran bugün kendisini çok daha fazla hissettirmektedir. Bunun da sebebi son asırlarda yaşanan, düşünce ve toplum alanındaki hızlı gelişmelerdir.¹⁷³

İslam dünyası, karşı karşıya bulunduğu ciddî problemleri çözmeye bilinçli ve kararlı adımlar atmak arzusunda. Ancak çözümlere ulaşma konusundaki arzu ve istek, tek başına yeterli olmadığından ve özellikle sorunları çözmeye izlenecek sağlıklı bir metod bulunmadığından İslâm dünyası şaşkınlık ve çaresizlik içerisinde bocalamaktan kendini hala kurtarabilmiş değildir. Bu şaşkınlık ve çaresizliğin temel sebeplerinden birisi hiç şüphesiz, çağın sorunlarının klasik metodlarla çözülmeye çalışılmasıdır ki, bugüne kadar bunun pek başarılı olmadığı, bundan sonra da başarılı olma ihtimalinin bulunmadığı artık ortaya çıkmış bulunmaktadır.¹⁷⁴

Kur'an veya Sünnet'ten hazır bir ekonomi politikası, bir siyasî yapı veya bir ansiklopedi çıkarmayı iddia etmek, ebedî İslâm mesajını gülünç bir şekilde, zaman aşımına uğrayan kurumlara veya teorilere dönüştürmek, onlara indirgemek anlamına gelecektir. Çünkü Kur'an ve aynı şekilde Sünnet de kıyamete kadar ortaya çıkacak bütün meselelere somut, hazır çözümler getirmemiştir. Nitekim Muaz b. Cebel'e isnad edilen şu rivayet de bu anlayışı doğrulamaktadır: Hz. Peygamber (s.a.v) Muaz b. Cebel'i (r.a.) Yemen'e görevli olarak gönderirken, ona karşılaşılabilecek meseleleri nasıl çözeceğini, daha doğrusu nasıl bir metod uygulayacağını sorduğunda Muaz'ın cevabı

¹⁷³ Kırbaşoğlu, a.g.e., s. 19.

¹⁷⁴ Kırbaşoğlu, a.g.e., s. 85.

şu olmuştu: “Önce Kur’an’da çözüm arayacağım, onda bulamazsam senin Sünnetine bakacağım, onda da bulamazsam kendi görüşüme göre hüküm ve karar vereceğim”. Burada açıkça görülmektedir ki, Kur’an ve Sünnet’in bütün meselelere hazır çözümler getirmediği düşüncesine daha Hz. Peygamber’in sağlığında bile rastlanmaktadır. Dikkat çekici olan husus ise, bu gerçeğin bizzat Hz. Peygamber tarafından; Muaz b. Cebel’in bu metodunu tasvip ettiğini belirtmek suretiyle kabul edilmiş olmasıdır.¹⁷⁵

2. Nüzûl-ü Îsâ Hakkındaki Farklı Görüşler ve Değerlendirmeler

2. 1. Nüzûl-ü Îsâ’yı Reddedenler

Hz. Îsâ’nın Allah tarafından kendisini ortadan kaldırmak isteyenlerin elinden kurtarılarak semaya yükseltildiği ve ahir zamanda tekrar dünyaya geleceği yönündeki tezle ilgili değerlendirmeleri yaparken şöyle bir tablo ile karşılaşırız: Bu görüşü ileri sürenler büyük oranda Hz. Îsâ’nın akıbetiyle ilgili İslam Kültüründe ortaya çıkan ve başta hadis kaynakları olmak üzere erken dönem İslami eserlerde yer bulan birtakım rivayetlere dayanmaktadır. Bu görüş sahipleri, Hz. Îsâ’nın ölmediği, diri olarak semaya kaldırıldığı, ahir zamanda dünyaya geri gelerek Hz. Muhammed’in ümmeti olacağı, Mehdi’ye tabi olacağı ve onunla birlikte Deccal’ı öldürmek suretiyle dünyaya barış ve huzuru getireceği yönünde söz konusu eserlerde yer alan rivayetleri meşrulaştırmak için Kur’an ayetlerini bu rivayetlere uygunluk arzedecek şekilde tevیل etme yoluna gitmektedir. Kendinden

¹⁷⁵ Kırbaşoğlu, a.g.e., s. 93-94.

önceki peygamberler gibi beşer tabiatında peygamber olan Hz. İsâ, niçin onlar gibi vadesi geldiğinde vefat etmedi de ömrü donduruldu? Eğer Hz. İsâ, diri olarak semada/ Allah katında ise şu an nasıl bir hayat sürmekte ve ne yapmaktadır? Eğer iddia edildiği gibi Hz. İsâ, tüm beşerî özelliklerden sıyrılarak semaya kaldırıldıysa, o zaman Hristiyan geleneğinde olduğu gibi tanrısal özelliğe sahip bir varlık olmaz mı? Yine bununla bağlantılı olarak eğer Hz. İsâ şu an bedenen Allah katında ise o zaman Hristiyanların iddia ettiği gibi o, Tanrı'nın yanında tekrar dünyaya gönderilmeyi mi bekliyor? Eğer Hz. İsâ iddia edildiği gibi ahir zamanda dünyaya tekrar geri gelecekse ne olarak gelecek? Bir peygamber olarak mı yoksa sıradan bir beşer olarak mı? Eğer peygamber olarak gelecekse o zaman Hz. Muhammed'in "son peygamber" olduğu hakikatine ne olacak? Yok, eğer beşer olarak gelecekse o zaman bu, bir peygamberi sıradan beşer konumuna indirerek onun derecesini düşürmek anlamına gelmez mi? Kur'an, ısrarla Hz. İsâ da dâhil tüm peygamberlerin aynı mesajı getirdiklerini ve taraftarlarıyla birlikte hepsinin "Müslüman" olduklarının altını çizerek vurgulamasına rağmen, Hz. İsâ'nın tekrar dünyaya getirilip Hz. Muhammed'in ümmeti yapılmasının anlamı nedir? Yoksa Hz. İsâ'yı getirip Hz. Muhammed'in ümmetinden biri yapmanın dinî değil de siyasi veya başka amacı var mıdır? Şüphesiz ki bu soruları daha da arttırmak mümkündür.¹⁷⁶

Hz. İsâ'nın akibetiyle ilgili İslam kültüründe ortaya çıkan rivayetleri anlayabilmek için rivayetlerin ve onlara bağlı olarak

¹⁷⁶ Aydın, *Hz. İsâ'ya Ne Oldu?*, s. 132-133.

geliştirilen söylemlerin ortaya çıktığı dönemin sosyal ve siyasal yapısını göz önüne almak gerekmektedir.¹⁷⁷

Nuzül-i İsâ meselesiyle ilgili nasları reddedenler; genelde aklın bu hadiseyi imkânsız gördüğünü söylerken, özelde iki şeyi reddediş sebebi olarak ileri sürüp konuya yaklaşmışlardır. Bir kısmı bu inancın yabancı kültürlerin etkisiyle ortaya çıktığını iddia ederken, bir kısmıda Hz. Muhammed'in son peygamber oluşuyla çelişkisinden dolayı İsâ (a.s.) 'ın nuzûlünü kabul etmemişlerdir.¹⁷⁸

Fazlur Rahman bir kurtarıcı beklentisinin ilk olarak Şiiler ve Sufiler arasında çıktığını ve onlardan da Sünniliğe transfer olduğunu altını çizmektedir. Ona göre 8. yüzyılda Şii ve Sufi düşüncenin önde gelenleri, yaşanan iç savaşlar ve fitne hareketlerinden dolayı siyasi ve ahlaki çöküntüye uğramış halk kitlelerine ümit aşlamak için Allah tarafından özel donanımlı bir kurtarıcının yani Mesih'in gönderileceği tezini işlemeye başlamışlardır.¹⁷⁹

İhtilaf edilmeyen husus Müslümanlara göre mutlak olarak, Hz. İsâ'nın haça asılmaktan kurtulduğudur. Ayet-i Kerime'de: "Hâlbuki onlar O'nu ne öldürdüler ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara İsâ gibi gösterildi." buyurulmuştur.

Burada ayetin manası açıktır; Yahudilerin elinden kurtulduktan sonra İsâ ne oldu? Semaya cismi ve ruhu ile ref' mi oldu, yoksa eceli gelip de sonra, yeryüzünde Allah'ın dilediği gibi mi öldü? Kesin olarak ifade edilebilir ki, Hz. İsâ'nın nerede ve nasıl öldüğünü

¹⁷⁷ Aydın, *Hz. İsâ'ya Ne Oldu?*, s. 134.

¹⁷⁸ Baybal, a.g.e., s. 243.

¹⁷⁹ Aydın, *Hz. İsâ'ya Ne Oldu?*, s. 134.

bilemiyoruz. Çünkü tarih, O'nun peygamberliğinden sonraki halini bildirmiyor.

Ahmet Çelebi devamla şunları ifade ediyor: “Hz. İsâ, gizli olarak (tanınmadan) yeryüzünde ömrünü tamamladı. Sonra Allah'ın dilediği bir yerde öldü. Ruhu da onu temize çıkaran Rabbine yükseldi. Dr. Çelebi: “Bu görüş, benim muteber kaynaklara dayanarak, inandığım ve kabul ettiğim bir görüştür.” diyerek bu konudaki kanaatini belirtmiş oluyor. Sözlerine şu ifadelerle devam ediyor:

Bir zamanlar hoca olarak, Sudan'daki “Ümmü Derman el-İslamiyye Üniversitesi'nde görev yapmak imkânı bulmuştum. Orada okutmakla görevlendirildiğim ilimler içinde bir de “Dinler Tarihi” vardı. Bu sırada kıymetli bazı hocalar ve öğrencilerle “İsâ'nın nüzûlü konusunda münazara yapıyorduk. Bu münazaralar sırasında Sudan'luların, Hz. İsâ'nın cesedi ve ruhu ile ref' olunduğu inancında olduklarına şahit olduk. Branşım icabı bu konuyu da ilmi ders konuları arasında anlatmam gerekiyordu. Bu sırada “Livâ'ul- İslâm” adlı bir dergi, Sudan'da 1960 yılının Nisan'ında bu mevzu ile ilgili bir toplantı tertip etti. Bu toplantıya kıymetli âlimlerden de bazı kişiler katılmıştı. Bu toplantıya katılanlar, İsâ'nın nüzûlü konusunda görüş birliği içinde değildiler. Oradaki çoğunluğun ittifak ettikleri görüş şöylece özetlenebilir:

a) Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsâ'nın cismiyle göğe çıktığına dair açık ve bağlayıcı bir nass yoktur.

b) İsâ (a.s.)'nin dünyaya yeniden dönmesi hakkında, sahih hadis kitaplarında hadisi şerifler vardır fakat bunlar âhattır. Âhat

hadisler, amele ve ibadete esas olabilir, fakat itikatı mucip olmazlar. Burada konu itikatla ilgilidir, mesele bu hadislerle çözümlenemez.¹⁸⁰

Reşit Rıza bu konuda şunları söyler: Bu ceset ve ruhla ref' meselesi gerçekte Hıristiyanların inancında vardır. Onlar, bu veya başka bir yolla bu görüşü İslam'a mal edip bunu ona müdafaa ettirmeyi bile başarmışlardır. Nitekim İslam'a birçok israiliyyat ve hurafeyi de onlar sokmuşlardır. Reşit Rıza şunları ilave ediyor: Kur'an'da Hz. İsa'nın cesedi ve ruhu ile göğe çıktığına dair sarih bir nass yoktur ve gökten ineceğine dair de açık bir ifade mevcut değildir. Bu Hıristiyanların çoğunun inancıdır. Onlar bu fikri Müslümanların zihnine ekmek için İslam'ın doğuşundan beri her zaman uğraşmışlardır."¹⁸¹

Ebu Zehra, sözü geçen hadislerle ilgili bir hassasiyetin altını çizerek; Bu hadislerin mütevatir olmayıp âhad olduklarını ilave ederek, bunların ancak üçüncün asırdan sonra şöhret kazandığını ifade ediyor. Ebu Zehra, Kur'an nassları, bizi İsa'nın cesediyle göğe çıkması hususundaki böyle bir inanca zorlamaz. Bazıları nassların bu manaya geldiğine inanarak, onu tercih etmesi mümkündür. Bu, onun şahsını bağlayan bir itikattır şeklinde sözlerini tamamlamaktadır.¹⁸²

Seyyid Kutub, *fî Zılâl'il-Kur'ân* adlı tefsirinde, Nisâ 4/157 ayetini izah ederken, şöyle demektedir; tıpkı fecirden önceki gece karanlığında meydana gelen bir olay kapalılığındaki bu konu hakkında hiçbir araştırmacının kesin ve sağlıklı bir bilgi elde etmeleri mümkün

¹⁸⁰ Ahmed Çelebi, *Mukarenetü'l-Edyân (el-Yahudiyye)*, Kahira, II, 1966, s. 35-36.

¹⁸¹ Ünal, a.g.e., s. 199-200.

¹⁸² Ünal, a.g.e., s. 200-201.

değildir ve ihtilafa düşülen rivayetler de birini diğerine tercih edecek bir dayanaktan yoksundur.¹⁸³

2. 2. Nüzûl-ü İsâ'yı Kabul Edenler ve Delilleri

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsâ'nın vefatını ve ref'ini konu edinen ayetler sarîh gözükmemektedir. Aslında müteşâbih dediğimiz bu tür ayetlerde, Allahu Teâlâ'nın muradı kendi nezdinde ma'lumdur. Fakat bu muradı insanların sınırlı kapasite ve kabiliyetleriyle kavrayabilmeleri hiç de kolay değildir. Bu yüzden farklı yorumlar ortaya çıkmaktadır ve yorumlar tartışmaya konu olmaktadır.¹⁸⁴

Âlimler, yeryüzüne tekrar inişin peygamberler arasında neden yalnız Hz. İsâ'ya tahsis edildiğini birkaç yönden açıklamışlardır:

1. Hz. İsâ yeryüzünde ölmediği ve topraktan da yaratılmadığı halde, O'nun nüzûlü, yeryüzüne gömülmek üzere ecelinin yaklaştığını gösterir.

2. Hz. İsâ, Hz. Muhammed ve ümmetinin sıfatlarını gördüğünde, Cenab-ı Haktan kendisini de ümmet-i Muhammetten kılması için dua etmişti. Cenab-ı Hak da onun duasını kabul etti. Onun inişi Deccal'ın hurucuna rastlayacak böylece İsâ, Deccal'ı öldürecektir.

3. Bu zikredilen durumlar sebebiyle onun asıl özelliği, peygamberimizin şu hadis-i şeriflerinden doğmaktadır: Peygamber efendimiz (s.a.v.): "Ben, insanlar içinde İsâ'ya en yakın ve layık olanım. Çünkü benimle onun arasında başka bir Peygamber yoktur"

¹⁸³ Seyyid Kutup, *Fi Zılâli'l- Kur'ân*, , Hikmet Yayınları, İstanbul, 2001, III, s. 213.

¹⁸⁴ Baybal, a.g.e., s.188.

buyurmuştur. Ve gerçekten Resulallah (s.a.v) Hz. İsa'ya en yakın ve en "ehass" (çok özel) olanıdır. Çünkü Hz. İsa, kendinden sonra Hz. Muhammed (s.a.v) in geleceğini müjdelemiş, halkı O'na uymağa ve O'nu tasdike davet etmiştir.¹⁸⁵

"Muhtelif hadislerde Peygamberimiz (s.a.v), "nüzûl" manasına gelen değişik terimler kullanmıştır:

1) Birçok hadislerinde "nüzûl" kelimesini kullanır. Mesela:

a. "Şüphesiz Meryem'in oğlunun aranızda **inmesi** yaklaşmıştır".

b. "Meryemoğlu aranızda **indiği** zaman haliniz nice olur".

2) Bir başka ifadelerinde "**Ba's**" kelimesini kullanmıştır.

Örnek: "Allah, Meryem'in oğlu Mesih'i gönderdiği için". "Allah Meryem oğlu İsa'yı gönderecektir."

3) Peygamberimiz (s.a.v) başka bir hadislerinde: "**Rücû**" lafzını kullanmıştır. Örnek: "O, (İsa) size kıyamet gününden önce **dönecektir**."

4) Peygamber Efendimiz, bazen da "**hurûc**" lafzını kullanmıştır. Örnek: "Şüphesiz ki, Meryem'in oğlu, kıyametten önce **hurûc** edecek (yani çıkacaktır)."

5) Bir başka hadis-i şeriflerinde Hz. İsa'nın "**fani**" olduğunu, O'nun da sonunun geleceğini ifade buyuruyor. Örnek: Şüphesiz İsa'nın da sonu gelecektir." (Ölüm O'na erişecektir)

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Hz. İsa'nın gelmesiyle ilgili bu lafızları bazı mülâhazalarla üç grup insana hitaben kullanmıştır. Bu

¹⁸⁵ Ünal, a.g.e., s. 89-90.

gruplar, Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanlardır. Mesela bir hadislerinde:

a. Yahudilere hitaben, Hz. İsâ'nın yaşadığını ve ölmediğini ifade etmişlerdir:” Şüphesiz İsâ ölmemiştir, kıyametten önce size dönecektir. “Çünkü Yahudiler, Hz. İsâ'nın öldüğüne inanıyorlardı. Peygamber (s.a.v) onları bu yanlış itikattan kurtarmak istemiştir.

b. Hıristiyanlara hitaben Hz. İsâ'nın fani olacağını beyan etmişlerdir. Çünkü Hıristiyanlar, (bazı Müslümanlar gibi) Hz. İsâ'nın hayatta olduğuna inanırlar. Müslümanlardan farkları, onlar Hz. İsâ'nın ebediyen ölmeyeceğine O'nun kadim olduğuna ve ulûhiyetine itikat ederler, bundan dolayı Peygamber Efendimiz (s.a.v): “her ne kadar O, şimdiye kadar diri ise de neticede ölümün pençesinden kurtulamayacaktır” buyurmuştur.¹⁸⁶

2. 2. 1. Ref İle İlgili Ayet ve Açıklamalar

a. Birinci ayet: Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor: “O zaman Allah şöyle dedi: Ey İsâ, şüphesiz ki seni vefat ettireceğim, seni kendime yükselteceğim ve seni kendime yükselteceğim. Hem sana uyanları, kıyamete kadar o küfredenlerin üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz banadır, ayrılığa düştüğünüz hususlarda aranızda hükmedeceğim”¹⁸⁷

Müfessirler bu ayetin anlaşılmasında ihtilaf etmişlerdir, özellikle “teveffi” kelimesine farklı anlamlar vermiş ve çoğunluk burada maksadın “uyku” olduğu görüşünde bulunmuştur. Nitekim

¹⁸⁶ Ünal, a.g.e., s. 90-92.

¹⁸⁷ Al-i İmran, 55.

Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de "Odur ki sizleri geceleyin uyutarak ölü gibi yapıyor" buyurmuştur.

Yine Cenab-ı Hak "Allah, nefislerin ölümü zamanında; henüz ölmemişlerin de uyudukları sırada canlarını alır" buyuruyor.

Resulullah (s.a.v) uykudan uyandığı zaman: "Bizi ölümden sonra yeniden dirilten Allah'a hamd olsun" derdi.

Peygamber (s.a.v), Yahudileri uyarmak için: "Şüphesiz İsa öldü, kıyametten önce size tekrar dönecektir" buyurmuştur.¹⁸⁸

"İbni Kesir, zikredilen ayetin tefsirini yaparken kendisi de çoğunluğun görüşüne uyarak, "teveffi" kelimesini "inâme" yani "uyutma" manasına aldı, bunun için yukarıdaki iki ayeti delil getirdi. Ve bu fikrini de Nisâ suresindeki şu ayetle teyit etti, Cenab-ı Hak buyurdu ki: "Yahudi ve Hıristiyanlardan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce İsa'ya iman etmiş olmasın." Ayette geçen "Bi hî kalbe mevtihi" ibaresindeki zamir, Hz. İsa'ya aittir. Yani ehli-kitab, mutlaka İsa'nın ölümünden önce buna iman edeceklerdir, tabii bu da kıyametten önce İsa'nın yeryüzüne geldiği vakit olacaktır.¹⁸⁹

İlk dönem müfessirlerinden Hasan el- Basri (110/728), ayette 'rafi'uke ileyye' "seni nezdimde yükselteceğim"den maksadın 'gөгüme' demek olduğunu, dolayısıyla Hz. İsa'nın canlı olarak cesediyle yükseltildiğini söylemiştir.¹⁹⁰

Taberi (310/922) 'nin bu ayet hakkındaki görüşü gayet açıktır. O, (müteveffike) kelimesini "yerden çekmek, kabzetmek ve göklere

¹⁸⁸ Ünal, a.g.e., s. 92.

¹⁸⁹ İbnu Kesir, Ebü'l- Fidâ İsmail, *Tefsiru'l Kur'ani'l-Azim*, Kahire, I, s. 366

¹⁹⁰ Hasan El-Basri, *Tefsiru'l- Hasani'l- Basri*, Thk. ve Haz. Muhammed Abdurrahim, Kahire, s. 215.

çıkarmak” şeklinde anlamaktadır. Ona göre “teveffi”den maksat, bizzat ref’ (yükseltme)’dir. Bu durumda ayetin anlamı, “seni diri olarak yeryüzünden alacağım ve göklere çıkaracağım, seni beden ve ruhunla birlikte vefat ettireceğim” şeklindedir.¹⁹¹

İlk Ehl-i Sünnet kelâmcı ve müfessirlerinden olan İmam Maturidi (333/944), adı geçen ayetin tefsirini yaparken bazı ihtilafları ortaya koymaya çalışmıştır. Maturidi buna göre ayetin, “seni katıma yükselteceğim ve nüzûlünden sonra öldüreceğim” şeklinde olduğudur görüşünü belirtir. Seni onların öldürmelerine izin vermeyerek katıma yükseltir, meleklerime yaklaştırır ve seni korurum anlamının ifade edilebileceğini belirtir. Maturidi Hz. İsâ’nın ölmediği görüşünü benimsediğini ileri sürebiliriz.¹⁹²

Kelâmcı ve müfessir Fahrüddin Razi (606/1209) ayete şu şekilde anlam vermektedir: “Senin ömrünü tamamlayınca senin canını alırım. Onların seni öldürmelerine fırsat vermem, aksine seni semaya kaldırıp meleklerime yaklaştırır ve seni onların öldürmelerinden korurum.”¹⁹³

İbn Teymiyye (728/1327), zikrettiğimiz ayeti şöyle yorumlamıştır: “Bu ayet, Hz. İsâ’nın ölümünün kastedilmediğine delildir. Çünkü Allah bununla ölümü kastetseydi, Hz. İsâ diğer mü’minler gibi olurdu. Allah bütün mü’minlerin ruhlarını almakta ve

¹⁹¹ Taberi, *Camii’l Beyan an Te’vil-i Ayi’l-Kur’an*, Beyrut, 1988, III, s. 289-292.

¹⁹² Ebu Mansur Muhammed Maturidi, *Te’vilatü’l-Kur’an (Yazma)*, I-III, Hacı Selim Ağa Ktp. No:40, vr. 80 a-b.

¹⁹³ Muhammed b. Ömer Fahrüddin Razi, *Mefatihü’l-Gayb (et-Tefsiru’l-Kebir)*, Tahran, ts., VIII, s. 67-70.

göge yükseltmektedir. Böylece bunda bir hususîliğin olmadığı anlaşılırdı.¹⁹⁴

Elmalılı Hamdi Yazır (1361/1942), ayetin tefsirini şu şekilde özetlemektedir: “Allah’tan bir kelime olan ve Ruhü’l-Kudüs ile te’yid edilmiş bulunan Mesih İsa’nın ruhu henüz kabzedilmemiştir. Ruhunun eceli gelmemiştir. Kelime daha Allah’a dönmemiştir. Onun daha dünyada göreceği işler vardır. Bu, bir ruhun baki (ebedî) olmasıdır. Onun kıyametten önce eceli gelecek, vefat edecek, Azrail tarafından öldürülecektir. Ahirette de ölümden sonra bir ba’s (yeniden dirilme), bir ahîret hayatı olacaktır. İsa’nın ruhu alınmamış olunca, İsa’nın Allah’a yükselişi, yerden kalkması yönündedir.”¹⁹⁵

Vefatının nasıl olduğu ve Allah katına nasıl yükseltildiği konuları gayble ilgili hususlar olup, yorumunu Allah’tan başkasının bilemediği müteşabihler arasına girer. Bunları araştırmamanın inançta veya dini hükümler konusunda hiçbir faydası yoktur. Bu tür meselelerin peşine düşenler, onları tartışma konusu yapanlar, sonunda sürtüşme ve yanılma içine düşerek konuyu daha da karışık hale getirirler. Hiçbir kesin gerçeği elde edemedikleri gibi, sadece Allah’ın bilebileceği böyle konularda huzura kavuşturucu hiçbir bilgiye de ulaşamazlar. Allah’ın Hz. İsa’ya uyanları kıyamet gününe kadar kâfirlerden üstün tutacağı konusu ise gayet açıktır. Çünkü ona uyanlar, Allah’ın gerçek dini olan İslam’a, bütün peygamberlerin kendi ümmetlerine sundukları ve Allah’ın gerçek dinine inanan herkesin

¹⁹⁴ İbn Teymiyye, *Mecmuu’l Fetava*, der. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Asm en- Necdi, Riyad, 1991, IV, s. 322-323.

¹⁹⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Zehraevyn Yayıncılık, İstanbul, Cilt II s, 372.

kabullendiği gerçeğe uymuş olan kimselerdir. Allah katında elbette bu mü'minler kıyamete kadar inkâr edenlerden üstün olacaktır.¹⁹⁶

b. İkinci Ayet:

Bir de “Biz Allah’ın peygamberi Meryem oğlu İsâ Mesih’i öldürdük” demeleridir. Oysa onu ne öldürdüler ne de astılar. Fakat öldürdükleri kimse, onlara İsâ gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, ondan yana tam bir kuşku içindedirler. O hususta bir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesinlikle öldürmediler.”¹⁹⁷

ba. Cenab-ı Hak, Hz. İsâ’yı salb ederek, öldürdüklerini zanneden Yahudileri yalanlıyor. Şüphesiz onların içinden veya İsâ’nın düşmanlarından birisi Hz. İsâ’ya benzetildi. Yahudiler onu İsâ zannı ile haça asarak öldürdüler. Sonra kendilerine şüphe ve şaşkınlıklarından haber verildi. Böylece Yahudiler, öldürdükleri kişinin, gerçekten İsâ olduğundan kuşkulanmaya başladılar. Sonra kendilerine, İsâ’yı öldürüp astıklarının asılsız olduğu ve Cenab-ı Hak’ın O’nu kendisine ref ettiği anlatıldı.

bb. Cenab-ı Hak’ın kahrını, Yahudilerin hilelerini bozduğuna; İsâ’yı kurtarmasındaki hikmet ve O’nu semaya ref ederek kurtardığına delalet etsin diye Ayet-i Kerime ‘Aziz ve Hâkim’ olan Cenab-ı Hak’ın iki güzel ismiyle bitiyor.

bc. Ayet, İsâ’nın diri olarak ref’ini açıkca ifade ediyor. Çünkü Cenab-ı Hak, ref’i zikretti ve bu kelimeyi, nefyettiği “salb ve katl” yerine kullanmış oldu. Eğer İsâ yeryüzünde ölüp defnedilmiş ise ve

¹⁹⁶ Kutup, a.g.e., II, s. 96-97.

¹⁹⁷ Nisâ, 157.

ref kelimesinden maksat ruhi ve manevi ise katl ve salp de olmadığına göre, ayetteki ref kelimesinin bir manası kalmaz. Mademki katl ve salp olmamıştır, Îsâ'nın diri olarak ref'inin kabulü gerekir, aksi halde Cenab-ı Hak, ayetinde "O'nu katletmediler ve asmadılar, bilakis O'nu öldüren Allah'tır" buyururdu.

bd. "Bilakis onu kendine ref etti" ayetindeki maksadın, sadece ruhla ref olduğu iddia edilemez. Aslında Allah, onların "öldürdük, astık" demelerini iptal için bu ayeti indirdi. Hâlbuki sadece ruhun ref'i, katl ve salp keyfiyetini iptal etmez, bilakis her ikisini de birleştirip Yahudileri haklı çıkarır. Farzı muhal Yahudiler gerçekten O'nu öldürmüş olsalardı; Tabii ki Îsâ'nın ruhu Allah'a yükselecekti, bunda bir fevkaladelik yoktur. Hâlbuki Ayette, ref'in Îsâ'ya has bir durum olduğu belirtiliyor. Buna göre O'nun cismi ve ruhu ile ref' olunduğunu kabul etmek gerekir.¹⁹⁸

c. Üçüncü Ayet:

Cenab-ı Hak buyurdu ki: "Kitap ehlinden hiçbir kimse yoktur ki, ölmeden önce ona Îsâ'ya iman etmiş olmasın. Kıyamet gününde o, onlara şahitlik edecektir."¹⁹⁹

ca. "İbni Cerir dedi ki: Müfessirler bu Ayetin tefsirinde ihtilafa düştüler, bir kısmı, Ehl-i Kitab'ın iman etmesi, Îsâ'nın ölümünden önce gerçekleşir, dediler. Yani Hz. Îsâ, Deccal'ı öldürmek için yeryüzüne döndüğünde, Hıristiyan ve Yahudilerin hepsi O'nu (Îsâ)

¹⁹⁸ Ünal, a.g.e., s. 95-96.

¹⁹⁹ Nisâ, 159.

tasdik ederler. Bütün milletler, tek bir millet haline gelir, bu da asıl İbrahim'in Hanif dini olan İslam'dır."²⁰⁰

cb. Müfessirlerden bazıları “Kable mevtihi” deki zamirin, İsâ'ya değil, Ehl-i Kitab'a râci olduğu görüşündedirler. Buna istinaden ayete şöyle mânâ verirler: “Kitap Ehlinden hiç kimse yok ki, ölmeden önce İsâ'ya iman etmiş olmasın”. Yani “Yahudi ve Hıristiyanlar, ölmeden önce İsâ'ya iman eder, ondan sonra ölürler” demektir.

cc. Bir başka tefsire göre zamirin mercii, Hz. Muhammed (s.a.v) dır. Buna göre mana şöyle olur: “Ehl-i Kitab'tan hiç kimse yoktur ki ölmeden önce Hz. Muhammed (s.a.v)' e iman etmiş olmasın.”²⁰¹

2. 2. 2. Nüzûl İle İlgili Ayet ve Açıklamalar

i. Hz. İsâ'nın Yetişkinlik Halinde İken İnsanlarla Konuşacağını İfade Eden Ayet

“Beşikte de yetişkin çağında da insanlarla konuşacak ve iyilerden olacaktır”.²⁰²

"Bu ayetin tefsirinde bütün klâsik müfessirler Hz. İsâ'nın nuzûlüne atıfta bulunmuşlar, konuyla ilgili rivayet edilen hadisleri delil getirerek, “Hz. İsâ'nın yetişkinlik halinde insanlarla konuşması”nın nüzûl sırasında gerçekleşeceğini beyan etmişlerdir. Zemahşeri bu görüşe katılmamış ve söz konusu ayetten, Hz. İsâ'nın nüzûlüne bir İsâret çıkarmamıştır. Ona göre nebilerin konuşmasında

²⁰⁰ Ünal, a.g.e., s. 96.

²⁰¹ Ünal, a.g.e., s. 97.

²⁰² Al-i İmran, 46.

tufûlet hali ile aklın hâkim olduğu ve peygamberlikle müjdelendiği kuhûlet hali arasında fark yoktur.

Burada üzerinde durulan kelime “kehl” dir. Bu kelime Mâide suresi, 110. ayette geçmektedir. Bazı lügat kitaplarında kehl, “üzerinde olgunluk ve ihtiyarlık emaresi görülen, yaşı 30 ile 50 arasında olan kişi” şeklinde ifade edilmiştir.”²⁰³

Hüseyin İbni’l Fadl’il- Beceli; “Ayetteki Kehlen’den maksat; Hz. İsâ’nın ahir zamanda yeryüzüne indikten sonraki yaşlılık haline işaret eder demiştir. İsâ, o zaman insanlarla konuşacak ve Deccal’ı öldürecektir. Bu ayet, İsâ (A.S.) in yeryüzüne ineceğine dair kesin bir nasstır görüşündedir.”²⁰⁴

İbn Kesir, Hz. İsâ beşiğinde de yetişkin halinde de insanlarla konuşacak, küçüklüğünde bir mucize ve peygamberliğine alâmet olmak üzere insanları tek olan Allah’a ibadete çağırarak, yetişkinliğinde Allah’ın bu konudaki vahyi üzerine yine bu çağırışı yapacaktır, görüşündedir.”²⁰⁵

ii. Ehli Kitabın, Ölümünden Önce Hz. İsâ’ya İman Edeceğini Anlatan Ayet

“Kitap ehlinde hiçbir kimse yoktur ki, ölmeden önce ona İsâ’ya iman etmiş olmasın. Kıyamet gününde o, onlara şahitlik edecektir.”²⁰⁶

²⁰³ Baybal, a.g.e., s. 194-195.

²⁰⁴ Dr. Halil Herras, *Fasl’ul- Makâl Fî Ref-i İsâ(a. s) Hayyen Ve Fî Nüzûlühi Ve Katlihi’ d- Deccâl*, Kahire, 1969, s. 17-18.

²⁰⁵ Baybal, a.g.e., s. 196.

²⁰⁶ Nisâ, 159.

Müfessirlerin bu ayeti farklı şekilde yorumlamalarının sebebi, ayette geçen iki zamirin kimi ifade ettiği hususunda farklı görüşlerde bulunmuş olmalarındandır. Tercihler ortaya konulurken, ayetin siyak ve sibakı, metnin gramer durumu dikkate alınmaktadır.²⁰⁷

Muasır âlimlerimizden Halil Herras, Hz. İsâ indiği zaman bu anda mevcut olan Ehl-i kitaptan her biri Hz. İsâ'ya iman edecek, onu tasdikleyecek ve kendilerinden din olarak ancak İslâm kabul edilecektir. Ehl-i Kitap Hz. İsâ'ya iman için göğe çıkmaz ki, aksine Hz. İsâ yeryüzüne indiğinde Ehl-i Kitap ona inanacaktır görüşünü ifade etmektedir.²⁰⁸

iii. Diri Olarak Kaldırılacağı (Gönderileceği) Gün Hakkındaki Ayet

“Doğduğum gün, öleceğim gün ve dirieceğim gün selam ve emniyet benim üzerimedir.”²⁰⁹

Bu delili iddia edenlere göre ayet genel bir haşirden değil de, İsâ (a.s.)'ın özel bir gönderilişinden söz etmektedir. Çünkü işaret olunan ayette onun vefatından da bahsedilmiştir ki, bu da çarmıhta ölmediğini göstermektedir.²¹⁰

iv. Hz. İsâ'nın Kıyametin Alâmeti Oluşuyla İlgili Ayet

“Şüphesiz ki O (İsâ), kıyametin (ne zaman kopacağıının) bilgisidir. Ondan hiç şüphe etmeyin ve bana uyun...”

²⁰⁷ Baybal, a.g.e., s. 196-197.

²⁰⁸ Baybal, a.g.e., s. 197.

²⁰⁹ Meryem, 33.

²¹⁰ Baybal, a.g.e., s. 205.

Zuhruf suresi 61. ayetindeki (o) zamirinin kimin yerini tuttuğu noktasında iki temel görüş vardır:

1-Zamir, Hz. İsa'nın yerini tutar. Bu da kendi içinde iki tür yaklaşımı içermektedir:

a) Hz. İsa'nın nüzûlü, yaklaştığı kendisiyle beliren kıyamet alâmetlerindedir. Bu, İbn Abbas, Mücahid, Katade, Dahhak ve Süddi'nin görüşüdür.

b) Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi, kıyametin gerçekleşeceğine ve ölülerin yeniden dirileceğine delildir. Bu da İbn İshak'ın görüşüdür.

2-Ayetteki zamir Kur'an'a racidir. Bunu Hasen ve Said b. Cübeyr söylemiştir.²¹¹

Âlimlerin çoğuna göre üzerinde durduğumuz ayet, Hz. İsa'nın nüzûlüne bir İsa'ttir. Onun nüzûlü, kıyametin yaklaştığını bildiren bir alâmettir. Çünkü İsa(a.s.)'nin artaya çıkışı, kıyamet alâmetlerindedir. Yeryüzüne iniş, dünyanın sonunun geldiğine ve ahiretin başlangıcına delildir. Nisâ, 159. ayet ve Zuhruf, 61. ayette Hz. İsa'nın kıyamet vaktine doğru din bilgisinin son mürşidi olacağına bir ima vardır."²¹²

Kanaatimizce;

1) Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın cismiyle göğe çıktığına ve yine Onda gökten ineceğine dair açık bir ifade ve kesin bir nass yoktur. Ayetlerde sadece "ref" den söz edilmektedir. Ayetlerde "cisim" ve "sema" kelimeleri zikredilmemektedir. Bunlar sonradan istidlal ve tevil yoluyla ayetlerin manalarına eklenmiştir.

²¹¹ Baybal, a.g.e., s. 200.

²¹² Baybal, a.g.e., s. 201.

İsâ (a.s.)'nin dünyaya yeniden dönmesi hakkında sahih hadis kitaplarında hadisi şerifler vardır. Fakat bunlar âhaddır. Âhad hadisler, amele ve ibadete esas olabilir, fakat itikadı mucip olmazlar. Burada konu itikatla ilgilidir, mesele bu hadislerle çözümlenemez.

2) Hıristiyan kaynaklara baktığımızda özellikle İsâ'nın ruh ve cesetle ref'inin önemli bir inanç konusu olduğunu görürüz. Bazı müslümanların da ısrarla İsâ'nın ruh ve cesetle Allah'a ref' olduğunu ve halen Allah'ın himayesinde yaşadığını savunmaları düşündürücü bir husustur. Asırlarca yoğun misyonerlik faaliyetleriyle Müslümanların inançlarını sarsmaya çalışan Hıristiyanlar bu konuda başarılı olmuşlardır. Onlar bu fikri Müslümanların zihnine ekmek için İslam'ın doğuşundan beri her zaman uğraşmışlardır. Hıristiyanların çabası, her fırsatta Hıristiyanlığı Müslümanlıktan üstün göstermektir.

3) İsâ'nın cesediyle ref' edilmiş olduğunu farzederseniz, ilâhi kanunlara göre bu cesedin şimdi de gözle görülmesi gerekir ve yine bunun diğer canlılar gibi yiyecek içecek türünden fiziki ihtiyaçları olması gerekir.

4) Hz. İsâ'nın ruhu ve cismiyle ref' olduğu itikadı, insandaki "maddecî" tabiattan etkilenmiştir. İslam itikadınca, Allah'ın her yerde hazır ve nâzır olduğuna; cisim olmadığına inanan Müslümanların bu itikatlarıyla Hz. İsâ'nın, maddi manada Allah ile olabilmek üzere ref' olunması düşüncesini bağdaştırmak oldukça zordur.

5) Öte yandan söz konusu ayetler "gayb" e ait müteşabih ayetlerdir. Bu tür ayetlerin de üzerinde kafa yoranları, kesin bir sonuca ve hükme ulaştırması hemen de mümkün değildir. Bu yüzden bu konudaki tartışmaların sonu gelmez. Üstelik işe "hadis" de karışınca,

durum büsbütün içinden çıkılmaz oluyor ve başka bir ifade ile herkesin anlayış seviyesine göre bir biçime giriyor. Sonra eğer bir delilde birçok ihtimaller belirirse, usul âlimlerinin dediği gibi onunla istidlal ve ihticac sakıt olur. Yani bu delil, artık kesin bir delil olma vasfını kaybeder. Sözü geçen bu delillerde de görüldüğü gibi bir sürü ihtimal mevcuttur.²¹³

2. 3. Nüzûl-ü Îsâ ve Bu İnanıcı Reddedenlerin Dini Durumu

İslam akaidinin sem'iyat konuları içinde yer alan Nüzûl-ü Îsâ inancının itikâdî değeri, onu destekleyen nasların mahiyetiyle doğru orantılıdır. Bu konu Kur'an-ı Kerim'de açıkça geçmemektedir. Ancak müfessirler bazı ayetlerin Hz. Îsâ'nın nüzûlüne Îsâret ettiğini ileri sürmüşlerdir. Şayet Nüzûl-ü Îsâ meselesi insanların mutlak suretle inanmaları gereken bir husus olsaydı, Kur'an'da sarih olarak zikredilir, ayetler müteşabih olmazdı. O zaman elimizde istidlal kaynağı olarak hadis rivayetleri kalmaktadır. Meseleye bu açıdan baktığımızda durum çok farklıdır. Zira hadislerde Hz. Îsâ'nın kıyametten önce yeryüzüne ineceği, açık ve anlaşılır bir şekilde anlatılmıştır. İşte meselenin hadislerde geçmesi, hadisin mütevatir veya âhad oluşuna göre itikâdî hükmü değiştirmektedir. Nüzûl-ü Îsâ meselesinin itikâdî açıdan değeri, söz konusu rivayetlerin Hz. Peygamber'e nisbetinin kat'î olup olmamasına göredir. Şayet hadislerde geçen bu ifadelerin kesin olarak Resulullah (s.a.v) 'e ait olduğu kabul edilirse, o mesele artık kesin kabul edilmesi gereken bir

²¹³ Ünal, a.g.e., s. 245-246.

inanç mevzuu şeklinde karşımızda duracak ve herhangi bir şüpheye mahal bırakmayacaktır.²¹⁴

Bilindiği gibi itikadî konularda, inanç esaslarında âhad haberlerin delil olma vasfının bulunup bulunmadığı hususu, asırlarca ilim çevrelerinin tartıştığı mühim konulardan birisidir. Pek çok ilim adamı, cumhurun ekserisi, Kur'an ve mütevatir hadis kat'î olup haber-i âhadlar zan ifade ettikleri için, onları itikatta delil saymamışlardır.²¹⁵

Bu konudaki sonuç şudur:

a) İsâ'nın cesediyle semaya yükseltildiğine ve orada şu ana kadar hayatta olduğuna ve ahir zamanda dünyaya ineceğine dair inanışın varlığı hususunda, ne Kur'an-ı Kerim'de ne de Rasullullah'ın (s.a.v.) hadislerinde kalbin tatmin olmasını sağlayacak inandırıcı bir şey yoktur.

b) İsâ'nın durumu hakkında gelmiş olan ayetler, Allah'ın onu eceliyle öldüreceğini, kendine ref' edeceğini ve inkâr edenlerden temizleyeceğini vaat ettiğini göstermektedir; bu vaat de gerçekleşmiştir. Böylece düşmanları onu öldüremediler ve asamadılar fakat Allah onu süresi içinde vefat ettirdi ve kendine yükseltti.

c) İsâ'nın, cesediyle semaya yükseltildiğini, şu ana kadar da orada canlı olduğunu ve oradan ahir zamanda ineceğini inkâr eden bir kimse böylece, kesin delillerle sabit olmuş bir şeyi inkâr etmiş olmaz. Bu yüzden ne Müslümanlığından ve imanından çıkar ne de aleyhine olarak "dinden çıkmıştır" hükmü uygulanabilir. Bilakis o müslim ve

²¹⁴ Baybal, a.g.e., s. 252.

²¹⁵ Baybal, a.g.e., s. 254.

mü'mindir. Allah katında imanı konusunda hiçbir eksikliği yoktur. Allah kullarından en iyi haberdar olan ve onları en iyi görendir.²¹⁶

SONUÇ

Dinlerin temel inanç sistemlerinin bilinmesi mensupları için önem arz eder. İnsanlığın var olduğundan beri dinler sürekli tartışılmış ve dinlerin akide, prensipleri mensuplarınca uygulanmıştır. Tarihin her döneminde insanlar bir kurtarıcı beklemişlerdir. İnsan nakıs yaratılmış bir varlıktır. İnsan kendisini güçsüz hissettiğinde, toplumsal ahlakın çöktüğü dönemlerde, yönetici sınıfın kendisine zulüm yaptığına inandığı dönemlerde hep bir kurtarıcı beklemiştir. İtikadi bağların zayıfladığı, inananların amellerini terk ettiği zamanlarda insanlar kurtarıcı beklemeye koyulmuş, fiili yaşantılarını durağanlaştırmışlardır. Kurtarıcı beklentisi tarihte çok eskiye dayanır. Gerek kabile olarak yaşayan toplumlarda gerek göçebe gerek yerleşik hayatı benimseyen toplumlarda bu bekleyiş algısı değişmemektedir.

Çeşitli inanç sistemlerinde mesih ortak bir fenomendir. “Mesih” sözcüğüne baktığımızda zamanı gelince Tanrı tarafından yeryüzüne gönderilecek, bozulmuş olan düzeni yeniden kuracak, dünyaya sevgi ve hoşgörüyü getirecek, dünyayı hâkimiyeti altına alarak adaleti tesis edecek ve tüm insanlığa doğru yolu göstererek insanların kurtuluşuna vesile olacak kişidir.

Her bir din kendi mesihini ilan etmiş ve din mensupları kurtarıcı mesihi ömürleri boyunca beklemişlerdir. Mesih için çeşitli

²¹⁶ Ünal, a.g.e., s. 213-214.

özellikler mevcuttur. Yahudiler için Hz. Davud'un soyundan gelecek bir kurtarıcıdır ve iman akidesidir. Yahudiler tarihin her döneminde bu konuyu son derece önemsemiş ve Mesih'in gelip gelmediğini araştırma içinde olmuşlardır. Tarihiyle dini özdeşleşmiş Yahudilerin tarihin çeşitli dönemlerinde yaşadıkları göç, sürgün ve çeşitli felaketler onları bu zulüm ortamından çekip çıkaracak ve hak ettikleri bir yaşamı kendilerine sunacak bir kurtarıcı bekleme fikrine yöneltmiştir. Beklenen Mesih inancının ortaya çıkmasında, Yahudilerin "seçilmiş ve üstün bir ırk" fikrinin etkisi şüphesiz büyüktür. Yahudilere göre Mesihçilik bir rüya devridir. Yahudiler Mesih'in gelişiyle birlikte dünya barışının ortaya konulmasını ve dünya nizamının kendileri rehberliğinde olacağını düşünmektedirler.

Hıristiyan inancında ise Mesih Hz. İsa'dır. Hıristiyan inancına baktığımızda en az Yahudiler kadar konuya önem vermektedirler. Mesih, kıyamet gününün belirleyicisidir. Yahudiler Mesih inancı bağlamında yeni bir kişiyi beklerlerken Hıristiyanlar Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne geleceğine inanırlar. Hz. İsa Tanrı Krallığı'nı kuracak, yeryüzüne barış ve sevgiyi hâkim kılacak sonra da vazifesini tamamlayarak bu dünyadan göçecektir. Yahudiler ve Hıristiyanların Tanrı Krallığı düşüncesine baktığımızda sanki dünyada var olacak bir cennet tasviridir. İnsan iradesinin devre dışı bırakıldığı, kurtarıcı Mesih ile dünya düzeninin kurulacağı fikri ortaya çıkmaktadır.

İslamiyette konu çeşitli görüşler etrafında şekillenmektedir. Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne gelecek olup olmaması müfessirler, muhaddisler ve kelam âlimlerince tartışılmıştır. İslam inancında Mesih inancı imanî bir konu değildir. Müslümanlar için Hz. İsa'nın

yeryüzüne gelecek olması dinin merkezine alınacak bir konu değildir. Nitekim Müslümanlar hali hazırda Hz. İsa'nın peygamberliğini kabul etmektedirler. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın yeryüzüne geleceği açık ve net şekilde bildirilmemiştir. Şayet Allahu Teâlâ bizlere bunu bildirmek isteseydi ayetlerle açık olarak ortaya koyardı.

Mesih inancı ve tasavvur su-i istimal edilebilecek bir konudur. Bu araştırmamız sırasında gördük ki her dönem kendisini Mesih veya kurtarıcı ilan eden insanlar ortaya çıkmış, insanların kalplerine nifak tohumları atılmıştır. Müslümanlar için son Peygamber Hz. Muhammed'dir. O'ndan sonra bir peygamber gelmeyecektir. Hz. Muhammed'in ölümünden hemen sonra yalancı peygamberlerin ortaya çıkması gibi yine kendisini peygamber ilan etmeyerek mesih olduğunu söyleyen kişilerin ortaya çıkabileceğini, ahir zaman ümmetini inanç anlamında sıkıntıya sokabilecekleri unutulmamalıdır. Bu şahısların kim olduğu ve kimler tarafından desteklendiği de iyi bilinmelidir.

İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an'da Hz. İsa'nın vefatını konu alan ayetler muhkem değildir, yoruma açıktır. Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda Hz. İsa Yahudiler tarafından çarmıha gerilmemiş ve öldürülmemiştir. Hz. İsa'nın ref' edilmesi konusuna baktığımızda ulemanın ve inananların ihtilaf ettiği konu budur. Kur'an'a baktığımızda Hz. İsa Yahudiler'in elinden kurtulmuştur. Allah, peygamberini korumuş ve desteklemiştir. Nüzûl-ü İsa inancının itikadi açıdan değerlendirilmesi nassların durumuna göre tespit edilebilir. Ayetleri incelediğimizde ve müfessirlerin yorumlarına baktığımızda yorumların çeşitlilik göstermesi, Hz. İsa'nın tekrar

yeryüzne gelecek olmasının kat'i bir delilinin olmadığı görüşüne götürmektedir. Hz. İsâ'nın yeryüzüne önecek olması Kur'an'da sarîh olarak yer almamaktadır. Bazı ayetler ise Hz. İsâ'nın Nüzûlüne İsâret ediyor gibiyse de bunlar tamamen yorumlarla ilgilidir, Kur'an bu konuda belirleyici değildir. İslam âlimlerinin Hz. İsâ'nın hayatta olup olmadığı konusunda ihtilafli görüşler ortaya koyduklarını bunun yanında Hz. İsâ'nın ölümü tadacağı konusunda hemfikir olduklarını görüyoruz.

Hadis kültürüne baktığımızda, Hz. İsâ'nın gelişine dair muhtelif rivayetlerin var olduğunu görmekteyiz. Hadislerde Hz. İsâ'nın ref'i yoktur. Hadis usulü açısından değerlendirildiğinde kuvvetli rivayetler değildir. Hz. İsâ'nın tekrar geleceğini İsâret eden hadisler mütevatir hadis değildir. Muhaddisler konu ile ilgili farklı görüşler serdetmiştir. Hadisler incelendiğinde Hz. İsâ'nın hangi dönemde geleceğine dair bir rivayet yoktur, gelişinin kıyamet alâmetlerinden kabul edilmesi bile söz konusudur. Hz. İsâ'nın toplumsal çöküntünün yaşandığı, barışın hâkim olmadığı bir dönemde geleceği ve yapacağı icraatler hadislerde mevcuttur. Yahudilik ve Hıristiyanlık inancında Mesih beklentisi son derece kuvvetlidir ve İslamiyet bu ki dinden sonra gelmiştir. Kanaatimiz o dur ki, Mesih inancı ve kurtarıcı beklentisi dinlerin birbirinden etkilenmesiyle ortaya çıkmış bir fenomendir. Yahudi ve Hıristiyan inancına mensup olup sonradan İslam dinini kabul eden müslümanların hadislere ilaveler yapması da mümkün görülmektedir. Nuzûl-i İsâ konusunu hadisler bağlamında değerlendirirken, hadislerin Hz. Peygambere ait olmadığını iddia edemeyiz. Mitolojik uslûp içeren birtakım rivayetler

üzerinde çalışmalar yapılması ve sahih olmadığına inanılan rivayetlerin ayırma tabi tutulması gerekmektedir.

Kelamî açıdan Nuzül-i İsâ konusu incelenebilmesi için muğlâk değil mutlak bilgi gerekmektedir. Nuzül-i İsâ ile ilgili hadislerin mütevatir hadis olmaması bu değerlendirmeyi sağlıklı kılmamaktadır. Nüzül-ü İsâ ile ilgili hadislerin mütevatir olduğunu kabul edenler bile manevî tevatürü kasteddikleri için konu nasslar açısından kesinlik arzetmemektedir. Hadisler değerlendirildiğinde hadislerin âhad haber olduğu görüşünü ifade edebiliriz.

Âhad haber başka din ve kültürlerin düşünce, inanç öğelerini taşıyabilir, yansıtabilir. İslam inancına zarar vermek isteyenlerin bilerek, isteyerek bu haberler kanalıyla inanç sistemini bozmak istemiş olabilecekleri ihtimal dâhilindedir. Bunun yanında rivayet olunan hadislerin Kur'an-ı Kerim'e ters düşmeyecek şekilde olması gerekmektedir ve Kur'an' ters düşmeyen, Allah'ın ayetleriyle çelişmeyen rivayetlerin kabul edilmesi gerekir.

Kur'an'da Nüzül-ü İsâ konusu hakkında sarîh bir ayet yoktur. Müfessirler ve muhaddisler çeşitli görüşler beyan ederken ve Kur'an'ın zahiriyle hiç temas etmediği bir hususun haber-i vahid ile inanç esası haline getirilmesi mümkün görülmemektedir. Şayet rivayet olunan hadislerden biri ya da birkaçı Kur'an'ın temel ilkeleriyle, iman esaslarıyla ters düşüyorsa reddedilmelidir. Nüzül-ü İsâ iman prensiplerinden değildir, konu kesinlik arzetmemektedir. Ahad haberler kesin bilgi veren delil haline gelebilmesi için çeşitli karinelerle desteklenmesi gerekir. Bizim burada önemseyeceğimiz

nokta, bu tür haberlerin Müslümanın hayatında ne anlama geldiği ve onun ne kadar bağlaması gerektiği konusudur.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Mahmut, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?*, Otto Yayınları, Ankara, 2011.
- AYDIN, Mahmut, *İsa Tanrı mı İnsan mı?*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- AYDIN, Mahmut, *Tarihsel İsa: İmanın Mesih'inden Tarihin İsa'sına*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002.
- BARNABAS İncili, Alter Yayıncılık, Ankara, 2010.
- BAYBAL, Sami, *İbrahimi Dinlerde Mesih'in Dönüşü*, Yediveren Yayınları, Konya, 2002.
- BUHÂRÎ, İmam, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı*, Polen Yayınları, İstanbul, 2008.
- COŞKUN, Ali, *Mesih'i Beklerken Mesihçi ve Millenarist Hareketler*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÇELEBİ, Ahmed, *Mukarenetü'l- Edyân (El- Yahudiyye)*, Kahira, II, 1966.
- DOĞRUL, Ömer Rıza, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İstanbul, 1963.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, İstanbul, 1990.
- GÜNDÜZ, Şinasi, *Hiristiyanlık*, İsam Yayınları, İstanbul, 2006.
- GÜNDÜZ, Şinasi, ÜNAL Yavuz, SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Dinlerde Yükseliş Motifleri*, Vadi Yayınları, Ankara, 1996.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, *İnanç Sözlüğü*, İstanbul, 1975.

HASAN EL-BASRÎ, *Tefsiru'l- Hasani'l- Basri*, Thk. ve Yay. Haz. Muhammed Abdurrahim, Kahire.

HERRAS, Dr. Halil, *Fasl'ul- Makâl Fî Ref-i İsâ (a. s) Hayyen Ve Fî Nüzûlühi Ve Katlihi 'd- Deccâl*, Kahire, 1969.

HÜNER, Şinasi, *Kur'an-ı Kerim'de Dabbetü'l Arz*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2006.

İBN-İ HALDÛN, *Mukaddime*, Çev. Halil Kendir, Yenişâfak Yayınları, Ankara, 2004, Cilt 1.

İBN FARİS, Ebu'l-Huseyn Ahmed, *Mu'cemü Mekayisi'l- Lüğa*, thk. Abdüsselâm Muhammed Harun, I-IV, 2. Baskı, Mısır, 1392/1972

İBNU KESİR, Ebû'l- Fidâ İsmail, *Tefsiru'l Kur'ani'l-Azim*, Kahire, I.

İBN TEYMIYYE, *Mecmu'u'l Fetava*, Der. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el- Asm en- Necdi, I-XXXVII, Riyad, 1412/1991.

İLHAN, Avni, *Mehdîlik*, Akyay Kaynak Yayınları, İzmir, 1976.

KIRBAŞOĞLU, Mehmed Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2008.

KÖKSAL, M. Asım, *Peygamberler Tarihi I-II*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.

KUTUP, Seyyid, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, Hikmet Yayınları, İstanbul, 2001.

KUZGUN, Şaban, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, Ertem Matbaa, Ankara, 1996.

- MATURİDİ, Ebu Mansur Muhammed, *Te'vilatü'l- Kur'an (Yazma)*, I-III, Hacı Selim Ağa Ktp. No:40, vr. 80 a-b.
- MÜSLİM, İmam, *Sahih-i Müslim Muhtasarı*, Polen Yayınları, İstanbul, 2008.
- RAZİ, Muhammed b. Ömer Fahrudin, *Mefatihü'l- Gayb (et-Tefsiru'l- Kebir)*, I-XXXII, Tahran, ts.
- SAKİOĞLU, Mehmet, *İsâ Haçta Öldü mü?*, Ozan Yayınları, İstanbul, 2004.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, Sidre Yayınları, Samsun, 1997.
- SOFUOĞLU, Cemal, *Kur'an-ı Kerim ve Hadislere Göre Hz. İsâ ve Hıristiyanlık*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.
- TABERİ, *Camiu'l Beyan an Te'vil-i Ayi'l-Kur'an*, Beyrut, 1988, III.
- TÜMER, Günay, KÜÇÜK, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 2002.
- ÜNAL, Zeki, *Hz. İsâ'nın Dönüşü Meselesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.
- WAARDENBURG, Jacques, "Mesih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1991, 29: 306-309.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Zehraveyn Yayıncılık, İstanbul.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006.

YÜKSEL, Edip, *Hristiyan Din Adamlarına 19 Soru*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Özgeçmiş

Hatice Özdemir Ekinçi

Rize'de doğdu (1982). Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi (2004). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü Kelam Anabilim Dalında master yaptı (2013). 2006 yılından beri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği yapmaktadır. Evli ve bir kız çocuğu annesidir.

“İnsanlığın tarihine baktığımızda insanların kurtarıcı beklentisi içinde olduğunu görmekteyiz. Mesih tasavvuru üç ilâhi dinde geniş boyutlarıyla ele alınmış, çeşitli yorumlar ortaya çıkmıştır. Gerek inanç ve öğretileri gerekse dünyanın her tarafındaki yaygınlığıyla Hıristiyanlık günümüzde önemli evrensel dinlerden biridir. Tarihsel gelişimine baktığımızda Hıristiyanlık, ilâhi dinler içerisinde teolojik tartışmaların fazlaca yer aldığı bir dindir.

Nüzûl-ü Îsâ meselesine İslâm Kelâmı açısından ayet ve hadisler ışığında mercek tutup değerlendirmede bulunduk. Umulur ki, meselenin tarihi boyutunu gözler önüne seren bu eser, imani/itikâdî bir mesele olup olmaması konusunda da Müslümanların zihni tasavvurunun oluşmasına katkı sağlayacaktır.”

Hatice Özdemir Ekinci

“Hatice Özdemir Ekinci bu kritik konuyu ele almış, klasik görüşleri aynıyla tekrar etmek yerine çözümleyici bir yaklaşımla Nüzûl-ü Îsâ konusunu incelemiştir. Konu hakkında öne sürülen görüşlerin dayanaklarını incelemiş, birbirleri ile karşılaştırmış ve eleştirel değerlendirmeye tabi tutmuştur. Ayrıca konunun tarihsel ve kültürel yönlerine de değinerek bu görüşün İslamîleşmesi sürecine dikkat çekmiştir.”

Prof. Dr. Mehmet Evkuran

ISBN: 978-625-7687-98-0